

100 let

NÁRODNÍHO
ZEMĚDĚLSKÉHO
MUZEA

1 | Poštovní známka – u příležitosti 100 let výročí založení Národního zemědělského muzea vydala Česká pošta příležitostnou poštovní známku. Jejímí autory jsou výtvarník Josef Dudek a rytec Bohumil Šneider. Motivem poštovní známky je hlavní výstavní budova muzea, před kterou autor umístil jeden ze vzácných exponátů muzea – parní oračku Přemysl

2 | Pamětní medaile – u příležitosti jubilejního výročí muzea vznikl návrh pamětní medaile. Jeho autorem je grafik Zbyněk Fojtů. Avers medaile kombinuje historii a budoucnost společně s vyobrazením budovy muzea a portrétu Josefa Kazimoura, na reversové straně je průřez zemědělstvím

100 let

NÁRODNÍHO
ZEMĚDĚLSKÉHO
MUZEA

RECENZENTI:

prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

prof. PhDr. Marcela Efmertová, CSc.

*Vydáno s finanční podporou ČR
(plnění usnesení vlády 353 ze dne 10. 5. 2017)
v rámci projektu Společné století.*

*Výsledek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora
MZE-RO0818. / Supported by the Ministry of Agriculture of the Czech Republic,
institutional support MZE-RO0818.*

*Zřizovatelem Národního zemědělského muzea, s. p. o.,
je Ministerstvo zemědělství.*

Katalogizace v knize - Národní knihovna ČR

Kubů, Eduard

100 let Národního zemědělského muzea / Kubů Eduard, Šouša Jiří, Šimčík
Antonín a kol. - Vydání první. - Praha : Národní zemědělské muzeum, s. p. o.,
2018.

Anglické resumé

ISBN 978-80-88270-02-7 (vázáno)

069:63 * 069.5 * (437.311) * (048.8:082)

- Národní zemědělské muzeum (Praha, Česko)
- 1918–2018
- 20.–21. století
- zemědělská muzea - Česko - 20.–21. století
- muzejní sbírky - Česko - 20.–21. století
- Praha (Česko)
- kolektivní monografie

069 - Muzea. Muzeologie. Muzejnictví. Výstavy [12]

© Národní zemědělské
muzeum, s. p. o., 2018

© prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.;
doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.;
Mgr. Antonín Šimčík a kol., 2018

© prof. Mgr. Jindřich Štreit, Dr.h.c.;
Zuzana Zónová; Iveta Kopicová;
Radek Čermák; Mgr. Michaela
Zeinerová Brachtlová, Ph.D.;
Mgr. Lenka Patoková; 2018

ISBN 978-80-88270-02-7

100 let

NÁRODNÍHO
ZEMĚDĚLSKÉHO
MUZEA

Kubů Eduard | Šouša Jiří | Šimčík Antonín a kol.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Praha 2018

Obsah

SLOVO ČTENÁŘŮM	9
ÚVODNÍ SLOVO MINISTRA ZEMĚDĚLSTVÍ	10
PROČ POTŘEBUJEME NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM	18
VĚDA A VÝZKUM V MUZEU NA POČÁTKU 21. STOLETÍ	38
SBÍRKA NÁRODNÍHO ZEMĚDĚLSKÉHO MUZEA	52
Historie sbírky	53
Popis a zhodnocení stavu sbírky	54
Vývoj organizace sbírky	56
Vývoj sbírky muzea	58
Rostlinná výroba I	60
Rostlinná výroba II	62
Živočišná výroba	64
Doprava a zdroje energie	66
Potravinářská výroba	68
Zelinářství	70
Ovocnictví	72
Vinařství	74
Botanika	76
Zoologie	78
Lesnictví	80
Myslivost	82
Rybářství	84
Gastronomie	86
Životní prostředí	88
Květinářství	90
Etnografie	92
Modely staveb	94
Řemesla	96
Obrazy	98
Numizmatika	100
Obchod	102
Knihy	104
Fotoarchiv	106
Archiválie	108

MUZEJNÍ KOMUNIKACE 120

Pobočky	125
Praha — hlavní výstavní budova na Letné	126
Lov a sběr	128
Zemědělství	130
Jídlo	133
Muzeum zemědělské techniky v Čáslavi	136
Muzeum českého venkova na zámku Kačina	138
Muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství na zámku Ohrada	140
Muzeum vinařství, zahradnictví a krajiny ve Valticích	142
Pobočka Ostrava	145
Partnerství	148
Síť zemědělských muzeí	148
Jednotná vizuální komunikace	149

VÝCHODISKA A VIZE NÁRODNÍHO ZEMĚDĚLSKÉHO MUZEA — ÚSPĚŠNÉ MUZEUM PRO 21. STOLETÍ 158

RESUMÉ 165

SUMMARY 167

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE 169

Národní
zemědělské
muzeum

100
1918—2018

Slovo čtenářům

Vážení čtenáři,
dostává se vám do rukou publikace, k jejímuž vydání přispěly dvě významné události roku 2018. Výročí 100 let od založení Národního zemědělského muzea, tedy milník, kdy každá instituce bilancuje svou dosavadní činnost. A výročí 100 let od založení Československé republiky, v rámci jehož oslav byla podpořena celá řada kulturních projektů a událostí, a to včetně vzniku této jubilejní publikace.

Počátky Národního zemědělského muzea se datují k 28. září roku 1918, kdy instituce oficiálně vznikla, a to založením spolku České zemědělské muzeum. Ačkoliv kořeny muzejní sbírky sahají až k roku 1842, kdy bylo otevřeno Lesnické a lovecké muzeum na Ohradě, je právě rok 1918 rokem, v němž bylo muzeum oficiálně založeno.

Národní zemědělské muzeum v souladu se zřizovací listinou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje, odborně zpracovává a zpřístupňuje veřejnosti sbírku hmotných dokladů vývoje zemědělství, lesnictví, myslivosti, rybářství, zoologie, zahradnictví (zahrnující ovocnářství, zelinářství a květinářství), vinařství, botaniky, zpracování zemědělských produktů, potravinářství a gastronomie, dokladů vývoje a rozvoje venkova, tradic, vývoje životního prostředí a kulturní krajiny české i zahraniční, zejména však z území Čech, Moravy a Slezska. Vnímá zemědělství jako fenomén, který přinesl řadu inovací, jež používáme dodnes, a který ovlivnil i naše vnímání času. Předkládaná publikace je vědeckým výstupem zaměstnanců muzea a vznikla za podpory Ministerstva zemědělství České republiky, institucionální podpora MZE-RO0818. [Supported by the Ministry of Agriculture of the Czech Republic, institutional support MZE-RO0818.]

Historie našeho muzea je plná dramatických zvratů a změn. Jsme proto velice rádi, že díky podpoře našeho zřizovatele, kterým je Ministerstvo zemědělství České republiky, slavíme své 100leté jubileum v nově zrekonstruované hlavní výstavní budově v Praze na Letné. Budově, jež byla v roce 1939 pro Národní zemědělské muzeum postavena, ale po řadu desetiletí ji muzeum nemohlo svobodně využívat.

Přejeme vám příjemné a inspirující čtení.
Vaše Národní zemědělské muzeum

Úvodní slovo ministra zemědělství

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,
držíte v rukou reprezentativní knihu vydanou u příležitosti 100 let Národního zemědělského muzea. Jeho historie byla plná změn, různých přesunů a stěhování. Promítal se do ní samozřejmě vývoj naší republiky, která letos také slaví 100. výročí samostatnosti.

Československo vzniklo v roce 1918 na základě idejí daných prvním prezidentem Tomášem Garriguem Masarykem a dalšími velkými politiky té doby. Jednou z nich byla svébytnost, protože pro naše předky byla vlast základní potřebou a jistotou. V dnešním globalizovaném světě, kdy se stále častěji hovoří o světoobčanství, kdy mizí hranice a není problém žít či pracovat kdekoliv, je velmi důležité na tuto svébytnost, na své kořeny nezapomínat. Neopomíjet prostředí, odkud pocházíme, a to, co nám naši předci zanechali. Je velmi důležité si jejich odkaz či dědictví připomínat, ať už na regionální nebo celostátní úrovni. A Národní zemědělské muzeum tuto roli plní již 100 let.

Díky vynikající muzeologické práci Josefa Kazimoura a s mimořádnou politickou podporou Antonína Švehly a dalších osobností se stala jednou z nejprogresivnějších muzejních institucí první republiky. V úsilí vytvořit ústřední zemědělské muzeum a síť institucí v regionech sehrála významnou roli Muzejní komise zemského sdružení dorostu českého venkova a její okresní pobočky, které úzce spolupracovaly s Agrární stranou. Plány však přerušila první světová válka, takže až 28. září 1918 začalo fungovat České zemědělské muzeum, které se záhy po vzniku republiky transformovalo v Československé zemědělské muzeum, ústav pro studium a povznesení venkova. Těšilo se štědré podpoře Agrární strany a velkému zájmu veřejnosti.

Zmínil jsem Antonína Švehlu, předsedu agrárníků, tedy podporovatele zemědělského muzea, a především významnou osobnost našich dějin neodmyslitelně spjatou se vznikem samostatného Československa. Politika, kterého lze bez nadsázky označit za sjednotitele venkova 20. let minulého století. Byl otcem první pozemkové reformy, byl tím, kdo se snažil, aby politika Agrární strany byla přijatelnou jak pro velkostatkáře, tak pro drobné zemědělce. Pro mě osobně je odkazem Antonína

Švehly jeho neobyčejná pracovitost. Velmi dobře také věděl, že politika v demokratickém státě je věcí domluvy či dohody, dalo by se říct kompromisem, který prospěje státu. Výčet jeho funkcí, od poslance přes ministra až po premiéra, stejně jako zásluha na formování a směřování československé státnosti, dokládá, jak zkušený politik to byl. Jsem proto rád, že se Antonín Švehla stal zemědělskou osobností posledních 100 let, že mu byl letos udělen Řád bílého lva in memoriam. Zkrátka, že se význam jeho díla v poslední době připomíná, a i díky tomu více proniká do našich moderních dějin, do současnosti.

V dnešní době Národní zemědělské muzeum usiluje nejen o navázání na prvo-republikovou tradici, ale také o uplatnění nejmodernějších muzeologických trendů. Oceňuji, že jde cestou, kterou jdou i světová muzea. Že je to správná cesta, dokládá například značný nárůst návštěvnosti, kdy v roce 2017 do muzea na Letné i poboček přišlo téměř půl milionu lidí, což je o zhruba 160 000 více než v roce předchozím. A to i díky ožívání muzea, novým expozicím a řadě akcí na jeho pobočkách.

Po 100 letech existence Národního zemědělského muzea vás tak můžeme pozvat do zrekonstruované budovy na Letné, která kromě zmíněných nových expozic nabízí ze zpřístupněné střechy také nezapomenutelný pohled na Prahu.

Přeji proto nám všem, aby i v dalších letech stoupal zájem o zemědělství právě díky zdejší expozicím a aby se Národní zemědělské muzeum stalo místem setkávání, kde budou děti i dospělí rádi trávit svůj volný čas.

Miroslav Toman
ministr zemědělství

1

*Proč potřebujeme
Národní zemědělské
muzeum*

Proč potřebujeme Národní zemědělské muzeum

Česká společnost dnes vnímá samu sebe jako společnost moderní, příslušející k západnímu kulturnímu okruhu, jehož civilizace má náboj se zakládá na růstu průmyslu a s ním rostoucím konzumu zboží a služeb. Moderní „konzumerismus“, ač jistě legitimní, ovšem zastírá význam venkova a zemědělství pro formování základů hospodářství, kultury i samotného přežití českého etnika a jeho proměnu v uvědomělé společenství národní.

Zapomíná se na to, že o pouhých **několik generací zpátky byla česká společnost stále převážně společností zemědělskou** a že na agrárním sektoru se zakládalo i zprůmyslnění české společnosti, její sociálně-ekonomická emancipace, která zásadně přispěla k její schopnosti konkurovat ostatním národům Evropy, ba světa. Jinak řečeno, historie českého národa a jeho vzestup jsou neodlučně spjaty se zemědělstvím jako způsobem obživy, s venkovem jako veřejným a kulturním prostorem. I ve 20. století hrálo zemědělství a zemědělci opakovaně zásadní historickou roli ve vývoji moderní české společnosti. Ať po vzniku samostatné Československé republiky či v závěru let

čtyřicátých a v letech padesátých zemědělství významně spouštělo směr společenského vývoje.

Ani dnes, na počátku století jednadvacátého, nám nemůže být lhostejný stav venkova a zemědělství, ani způsob obhospodařování půdy, jenž zásadně ovlivňuje životní prostředí jako celek. Půda, jež je celonárodním statkem a hodnotou, zůstává jednou provždy určujícím faktorem prostoru, v němž se pohybujeme, ovlivňuje vzduch, který dýcháme, estetiku prostředí, ve kterém žijeme, jakost všeho, co jíme a pijeme. Především voda představuje stále palčivější globální problém současného světa; jde o její kvalitu a zejména dostupnost. Bez vody nemůže zemědělství produkovat potraviny, bez vody není života. Vědomí těchto skutečností dává práci Národního zemědělského muzea smysl a činí z ní poslání celospolečenského, ba globálního významu.

ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM — SLUŽBA ČESKÉMU VENKOVU, SPOLEČNOSTI, NÁRODU

Vznik Národního zemědělského muzea není dílem náhody – zásluhou snažení skupiny nadšenců, kteří si uvědomovali význam zemědělství pro společnost a rozhodli se toto poznání zprostředkovat veřejnosti. Kořeny založení muzea vrůstají do vývoje zemědělství jako oboru, do života a práce na vesnici, do venkovského společenství i do společnosti jako celku, bez ohledu na způsob obživy jednotlivce. V následujících řádcích vám chceme osvětlit sepětí myšlenky vybudování muzea s vývojem české společnosti. A také důvody, proč mu náleží hrdé označení „národní“.

Agrární historie lidstva je fakticky starší než jeho paměť. Zemědělství jako způsob obživy se posouvá, díky archeologii, do dob současnosti stále vzdálenějších. Vzniklo přibližně před desetitisíci lety. Etnika se přelévávala Evropou, mísila se, ale obdělávání půdy zůstávalo. I první státní útvary střední Evropy jsou těsně spjaty s rozvojem zemědělství. Klíčová byla schopnost zemědělství uživit rostoucí počet obyvatel, včetně obyvatelstva nezemědělského, jež se mohlo věnovat řemeslu, obchodu, jakož i válce a správě státu. Ještě ve 12. století byli panovníci nuceni spravovat zemi spíše z jezdeckého sedla než sídla. Cestovali od jedné lokality, kde se vybíraly a shromažďovaly zemědělské produkty jako součást zeměpanské daně, ke druhé.

Agrární revoluce ve 13. století zvýšila v českých zemích produktivitu výroby, otevřela cestu formování tržních center, měst, do nichž se soustřeďují řemesla a obchod. Nicméně až do 18. století bylo rolnictví tím nejsamozřejmějším povoláním převážně většiny obyvatel a hnacím motorem ekonomiky. Stát mu proto věnoval – ve svém sobeckém zájmu – značnou

pozornost. Snažil se byrokraticky podchytit produkční schopnost zemědělství, neboť daně z pozemků a zemědělské výroby byly hlavním příjmem státu, podporoval zemědělskou osvětu a později vzdělávání, zaváděl hygienické, protipožární a veterinární předpisy, nařizoval vytváření rezerv pro případ neúrody, aby se zabránilo hladomoru. Zásobování v době války bylo významným, vpravdě strategickým činitelem úspěchu. Převažila zemědělství v hospodářské struktuře českých zemí je patrná až do závěru 19. a počátku 20. století.

ZEMĚDĚLSKÝ VENKOV — ZÁKLAD ČESKÉ MENTALITY

V multietnické střední Evropě si každé z významnějších etnik vytvářelo svůj vlastní profil hospodářského života, struktury povolání, uplatnění výrobních faktorů, tedy vřazování do vyšších ekonomických systémů státních, ba i nadstátních. V českých zemích se na akumulaci kapitálu jako předpokladu formování kapitalistického trhu, technicko-technologické modernizaci a první fázi industrializace rozhodujícím způsobem od konce 18. století, významněji pak od 20. let 19. století, podílel element německý, resp. německo-židovský.

Nacionálně česká společnost byla až do poloviny 19. století společností venkovskou. Kulturní, politický a sociálně-ekonomický tlak na obyvatelstvo českých zemí po katastrofě třicetileté války a zejména pak v období osvíceného absolutismu znamenal germanizaci větších sídelních celků, byť modernizační opatření tereziánská a josefínská jako germanizující nebyla zamýšlena. Obyvatelstvo mluvící českým jazykem tak nemělo zastoupení ve vyšších sociálních vrstvách, bylo sociálně nekompletní, postrádalo česky hovořící, s nacionálně českým

prostředím se identifikující šlechtu, stejně jako bohaté měšťanstvo, rodící se buržoazii. Český jazyk se udržel jako běžný komunikační prostředek v nižších a středních vrstvách venkova, z něhož čerpali čeští intelektuální obrozenci sílu a inspiraci pro emancipační vzestup kulturní, od roku 1848 již také politický a sociální.

K industrializaci českého národa přispěl česky mluvící venkov.

Zapomíná se však na to, že základy industrializace českého národa vyztužil svými peněžními přebytky česky mluvící venkov. Drobné peněžní ústavy, záložny od šedesátých let 19. století vytvářely předpoklady pro akumulaci nacionálně českého kapitálu a svépomocné financování drobných a středních českých podniků. Rok 1868 je rokem vzniku nejvýznamnějšího nacionálně českého peněžního ústavu zřízeného jako záloženská ústředny – Živnostenské banky. Devadesátá léta 19. století přinesla neuvěřitelně silný nástup českého venkovského peněžnictví v podobě raiffeisenek, častěji česky kempeliček. A právě ony přispívaly k rozvoji a modernizaci zemědělství i venkova vůbec. Ačkoliv si velká část veřejnosti zásluhy českého venkova o rozvoj češtví neuvědomuje, agrární minulost současné české společnosti se nenápadně projevuje v mentalitě českého národa. Připomíná nám ji i náš český jazyk, úsloví, pohádky, krásná literatura a umění vůbec.

ROLNÍK SE STÁVÁ SVÉPRÁVNÝM ČLOVĚKEM

Souběžně s první fází industrializace probíhá druhá agrární revoluce. Ta znamená přechod od středověkého trojpolního osevnického systému ke střídavému hospodářství spojenému s mechanizací, chemizací, zintenzivněním živočišné výroby a využíváním nových plodin – brambor, cukrové řepy, sladovnického ječmene a píce (jetel, vojtěška). Státní zásahy do zemědělství houstnou. Produktivita zemědělské výroby několikanásobně vzrůstá a zemědělství dokáže uvolňovat pracovní sílu pro rozvoj měst a městských aglomerací (proces urbanizace).

Zemědělská usedlost se z prostředku obživy mění v podnikatelský subjekt.

Se zrušením poddanství se zemědělec zvolna proměňuje z člověka nesvobodného v člověka svéprávného, v článek formující se občanské společnosti. Z prostého výrobce, který produkuje, aby se uživil, splnil své daňové a jiné povinnosti, se stává sebevědomý sedlák, rolník – podnikatel; usedlost se z prostředku obživy rodiny mění v podnikatelský subjekt, podnik pracující pro zisk.

Pro vývoj zemědělství 19. století však nejsou příznačné jen uvedené výdobytky a úspěchy. Součástí zrušení poddanství v září 1848, jež znamenalo zánik feudálního řádu, se stalo vyvazení, tj. výkup z roboty i dalších dávek vrchnosti. Realizoval se na splátky hrazené dílem státem, dílem samosprávou a dílem sedlákem/rolníkem samotným. Z vyvazení vyplývaly dlouhodobé finanční závazky majitele usedlosti ve prospěch bývalé vrchnosti.

ZROD ČESKÉ A NĚMECKÉ AGRÁRNÍ STRANY

Demografický vývoj venkova se projevoval rostoucím počtem dětí dožívajících se dospělosti. Ty však bylo třeba existenčně zajistit (školy či řemeslo synům, věno dcerám). K tomuto vývoji se přidala vleklá agrární krize a stagnující trh půdy, jejíž ceny stoupaly. Souhrn těchto vlivů znamenal pro mnohé zemědělce vysoké zadlužení. Rostly také náklady na zvýšení produktivity výroby, ať šlo o meliorace, ceny umělých hnojiv, strojů, šlechtěných osiv, či sadby. Větší část venkovské společnosti chudla. Držba půdy se dědickými řízeními drobila, průměrná rozloha rolnické usedlosti se zmenšovala. Začínaly se rozvírat nůžky mezi cenami průmyslového zboží a zemědělských produktů – v neprospěch zemědělství. Habsburská monarchie nedokázala čelit nárůstu uvedených problémů. Opatření proti dovozu levnější zahraniční produkce – obilí, masa a dalších potravin – nebyla příliš účinná.

*Sedláci se cítí být politicky,
sociálně a kulturně opomíjeni.*

Městská společnost žije lépe a na venkov shlíží s mírným despektem. Kormidla české národní politiky se chopili obyvatelé měst. Sedláci, rolníci i další vrstvy vesnice se proto cítí být politicky, sociálně a kulturně opomíjeni. Z despektu města k venkovu, z potřeby efektivního zastoupení venkova ve vyšších samosprávních orgánech a v parlamentu se rodí Česká strana agrární (1899), v německém prostředí pak Deutsche Agrarpartei in Böhmen (Německá agrární strana v Čechách) (1905). Jejich devizou se stala efektivní obrana sedláka, rolníka a jeho zájmů.

Z hnutí zprvu okrajových se stávaly masové politické strany. V českém i německém prostředí si záhy získávají neobyčejný vliv. Skupina agrárních politiků kolem Antonína Švehly, jež se pod heslem „Venkov jedna rodina“ soustředila na střední a nižší vrstvy, vyzbrojila českou stranu nosnou ideologií agrarismu. Ten vytvářel stavovskou solidaritu, pomáhal budovat družstevní i jiné svépomocné mechanismy a především dával sedlákovi/rolníkovi nezastupitelné místo ve společnosti a v politickém systému.

DOPADY PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

První světová válka zemědělcům neobyčejně ublížila odvozy živitelů a synů do armády, omezenými možnostmi nákupu mechanizace, umělých hnojiv apod. Zároveň však poskytla sedlákům/rolníkům nebývalou prestiž. Stali se strategickými hráči, na nichž závisela výživa obyvatelstva, a tedy stabilita společnosti a možnost vedení války samé. Vážnost sedláka/rolníka stoupala jak v očích státu, tak společnosti jako celku.

*První světová válka poskytla
sedlákům nebývalou prestiž.*

Rostoucí nedostatek se projevoval v zásadách státu do zemědělství, ať šlo o nucený výkup plodin, kontrolované porážky hospodářských zvířat či řízenou distribuci zemědělských produktů. Průvodním jevem válečného nedostatku se stal černý trh, na kterém profitovala převážná část venkovských producentů. Ti prodávali potraviny za horentní ceny a získávali tak značné prostředky k umoření dluhů. Je smutnou kapitolou

3 | Plodinová výstava v pavilonu knížete J. A. Schwarzenberga, Jubilejní zemská výstava v Praze 1891

selství a rolnictví, že jejich oddlužení umožnily všeobecné strádání a nouze, v první řadě ovšem obyvatel měst. Potírání černého trhu státem se ukázalo jako neefektivní.

POZEMKOVÁ REFORMA — STABILIZACE VENKOVA

Česká agrární politika vychází ze světové války posílena. S výjimkou prvních obecních a parlamentních voleb zaujímá agrární strana jako volební vítěz vůdčí postavení ve fungování politického systému Československé republiky. Kontroluje posty předsedů vlád, ministrů vnitra, ministrů zemědělství. Svého exkluzivního vlivu využívá pro zlepšení postavení venkova, jeho střední a nižší střední třídy, jež se ve druhé polovině dvacátých let negativně odráželo v balancování zájmu agrárního se zájmem průmyslu a služeb v celostátním měřítku. Zájmy agrární jsou nadřazovány zájmům ostatním.

Na druhou stranu je třeba agrární lobby přičíst k dobru jeden velmi zásadní sociálně-ekonomický modernizační tah, a sice pozemkovou reformu. Ta rozbila postfeudální držbu půdy soustředěnou v rukou bývalé aristokracie a dílem také katolické církve, jež ji z valné části ve vlastní režii neobdělávali, ale pouze pasivně pronajímali. Reforma posílila drobnou a střední držbu půdy, zvýšila sociální bezpečí drobných a středních rolníků a přispěla k lepší výkonnosti jejich hospodářství. Stala se významným faktorem stabilizace venkova. Kontroverzní kapitolou pozemkové reformy jsou machinace se zbytkovými statky (tj. hospodářskými jádry bývalých velkostatků). Její celkový pozitivní účinek však znehodnotit nemohou.

Reforma posílila sociální bezpečí drobných a středních rolníků.

Z hlediska optiky státu se obraz zemědělství v meziválečném období změnil. Strategický sektor ekonomiky, který za války jen těžko a nedostatečně zajišťoval výživu obyvatelstva, po válce velmi rychle mění svou povahu. Trh se ještě před polovinou dvacátých let v nabídce a poptávce vyrovnal, aby v jejich druhé polovině znovu, obdobně jako před první světovou válkou, zápasil s přetlakem nabídky. Otvírá se nová kapitola zblíďování venkova a jeho zadlužování. Stát vnímá agrární sektor jako ekonomický problém daný rozpínáním a smršťováním trhu. Přetlaku nabídky čelí od poloviny dvacátých let vládnoucí agrární struktury bariérou ochranných cel, již domácím producentům vyhrazují vnitřní trh. Zvýšení jistot agrárního sektoru ovšem přineslo zejména za hospodářské krize úroveň cen potravin vyšší než světovou; princip reciprocity v obchodních stycích mezi státy podvazoval průmyslový export.

Praha se stává centrem mezinárodního agrárního hnutí.

Dvacátá léta 20. století představují v českých zemích vrchol selško-rolnické emancipace spojené s agrárním politickým hnutím, jež svým významem přesahovala jejich hranice. Český agrarismus se šířil ve slovanském prostředí a Praha se roku 1928 stala sídlem celosvětové organizace s názvem Mezinárodní agrární bureau nazývané někdy též Zelená internacionála.

4 | Rybářský pavilon knížete J. A. Schwarzenberga, Jubilejní zemská výstava v Praze 1891

5 | Výstava prvního českého učiliště v Písku v pavilonu lesnickém, Jubilejní zemská výstava v Praze 1891

ROZKVĚT NOVÝCH INSTITUCÍ

Stát věnuje zemědělství všestrannou pozornost a podporu. Odráží se nejen v ekonomickém intervencionismu prosazovaném na půdě parlamentu, ale také v podpoře rozvoje hospodářských a sociálně podpůrných institucí. Sílí družstevnictví. Bohatne spolkový život. Neobyčejně významně se rozvíjí zemědělské vzdělávání, výzkum, osvěta a kultura. Vzniká Zemědělský archiv, jehož úkolem je shromažďovat písemné dokumenty k vývoji zemědělství, Československá akademie zemědělská jako specializované vědeckovýzkumné ústředí, Zemědělská knihovna, Dům zemědělské osvěty, Svobodné učení selské jako vzdělávací ústav pro nejširší vrstvy zemědělců. Začíná vysílat Zemědělský rozhlas. Rozmach zaznamenává i zemědělské školství všech úrovní a typů, počínaje školami pokračovacími a zimními až po školství vysoké. Na evropskou úroveň pokročil odborný zemědělský výzkum.

Muzeum má sloužit agrární osvětě i propagaci.

V plejádě nově zakládaných institucí, organizací a institutů, jež mají sloužit rozvoji a zkvalitňování zemědělské výroby a také povznesení venkova a jeho obyvatel, zaujímá založení zemědělského muzea nesporně čelné místo. To vyjadřuje i skutečnost, že zformování muzea jako instituce přichází na pořad dne už v září 1918, tedy v době velmi vzrušené, kdy řinčení zbraní ještě neutichlo. Mohlo se tak stát proto, že v prostředí českého agrárního hnutí nalézala myšlenka zřízení zemědělského muzea samozřejmé porozumění a podporu. Vyrůstala z jeho

ideového podhoubí a především pak praktických potřeb. Měla sloužit agrární osvětě i propagaci.

POČÁTKY NÁRODNÍHO ZEMĚDĚLSKÉHO MUZEA

Realizace ideje zemědělského muzea byla v českých zemích výsledkem dlouhodobého složitého vývoje. Na počátku stály rozličné pokusy o vytváření zemědělských dokumentací mapujících rostlinnou a živočišnou výrobu. K nim se brzy přidruží dokumentace lesnické, zahradnické a vinohradnické. Nejstarší sbírky sahají do 18. století a jsou spojeny s prací učených společností a následně pak se zakládáním prvních muzeí u nás, v čele se Slezským zemským muzeem v Opavě (1814) a Moravským zemským muzeem v Brně (1817). Jejich péčí vznikaly sbírky zemědělského nářadí, strojů, semen, voskových modelů ovoce, vytvářely se soubory odborné literatury.

Zprvu se muzea zaměřují především na otázky rozvoje zemědělství a zemědělské osvěty. Sotva lze hovořit o systematické tvorbě sbírek, jež by brala v potaz zřetele kulturně-historické a estetické. Nové podněty pro sbírkotvornou činnost přinesl rozvoj českého nacionalismu. Jeho kořeny vězí hluboko ve venkovském prostředí, byť s koncem 19. století se jeho těžiště zvolna přenáší do prostředí městského. Na atraktivnosti tak nabývá národopisný materiál. Jsou zakládána národopisná muzea. Vedle shromažďování krojů, lidové keramiky vstoupily do hry i předměty venkovské každodennosti, dokumentující rozmanitost zemědělské práce.

6 | Zemědělské muzeum v Opavě, Blücherův palác

7 | Slavnostní otevření Československého zemědělského muzea v Opavě 29. května 1927

VÝKLADNÍ SKŘÍŇ ČESKÉHO HOSPODÁŘSTVÍ

Milník ve vývoji českého výstavnictví a muzejnictví tvoří Jubilejní zemská výstava v Praze roku 1891. Stala se, díky omezené účasti českých Němců, manifestací úspěchů nacionálně českého podnikání a řemesla. Má zachycovat nejen to soudobé nejlepší, čeho bylo dosaženo, ale poskytnout i pohled retrospektivní, aby český hospodářský pokrok posledních desetiletí vynikl ještě výrazněji. Venkov je tu skvěle reprezentován českou chalupou, mlýnem a hospodářskými budovami s ní spojenými. Vzniká i expozice zemědělská.

Jubilejní zemská výstava ukazuje úspěchy nacionálně českého podnikání.

Vystavované předměty má pro budoucnost převzít zamýšlené zemědělské muzeum. K tomuto účelu je vytvořen prozatímní přípravný komitét, jehož předsedou se stává Bedřich II. kníže Schwarzenberg z orlické větve rodu, předseda Ústřední hospodářské společnosti pro Království české, člen českého zemského sněmu a poslanec říšské rady za konzervativní velkostatek, prezident Zemědělské rady Království českého a předseda Společnosti národního muzea. Jeho členy pak profesor botaniky, šlechtitel, národohospodář, redaktor Naučného slovníku hospodářského František Sitenský a Jan Radimský, poslanec říšské rady, velkostatkář a vlivný kolínský podnikatel. Komitét zajišťuje od vystavovatelů velké množství exponátů a také jisté finanční prostředky.

PRVNÍ MUZEJNÍ EXPOZICE ZEMĚDĚLSTVÍ

Zřízení přípravného výboru a vznik souboru exponátů se časem ztotožňuje se vznikem samotného muzea. Leč opak je pravdou. Když se komitét roku 1893 obrátil na český zemský sněm se žádostí o poskytnutí prostor pro uložení exponátů, porada zorganizovaná na jeho půdě přijala úsporné doporučení, „aby upuštěno bylo od zřízení zvláštního spolku muzejního a aby sbírky muzejní odevzdány byly do správy Ústřední hospodářské společnosti pro Království české“. Novou vlnu zájmu o venkov rozpoutala o několik let později Národopisná výstava československá (1895). Ta měla zajistit nejen vystavení památek lidové kultury, ale i jejich trvalé deponování v nově vybudovaném Národopisném muzeu československém, které svou činnost zahájilo v květnu 1896. Národopisné muzeum převzalo část sbírek spravovaných Ústřední hospodářskou společností, část předmětů byla předána stolec zemědělství při pražské Vysoké škole technické, další část Zemské vyšší hospodářské školy v Táboře a poslední díl Lesnické školy v Písku. Při Národopisném muzeu bylo vytvořeno zemědělské oddělení. Jeho sbírky byly roku 1902 instalovány v letohrádku v zahradě Kinských na Smíchově. V lednu 1906 poskytlo vídeňské ministerstvo orby zemědělskému oddělení účelovou subvenci. Vedle státu a zemských institucí muzeum finančně podpořily organizace těsně spojené s Českou stranou agrární (Sdružení zemědělců, Ústřední jednota hospodářských společenstev/družstev aj.).

ZÁJEM ROSTE, PROSTORY CHYBĚJÍ

Počátkem 20. století se začínají vytvářet specializovaná zemědělská muzea. K prvním náleží mlékařské muzeum při Zem-

8 | Zemědělské muzeum v Brně, Hauptův palác

9 | Československé zemědělské muzeum v Brně, oddělení okopanin s preparáty bramborů, cukrovky a krmné řepy

ské mlékařské škole v Kroměříži (1908). Jednalo se v podstatě o sbírky pomůcek používaných při výuce. K mlékařským muzeím záhy přibývají i muzea včelařská a další. O dokumentaci zemědělství v jisté míře pečují i muzea vlastivědného typu – místní, okresní či zemská. Zájem muzejníků o zemědělství roste, nicméně základní sbírkový fond pro vytvoření Ústředního zemědělského muzea chřadne. Není jej kde vyhovujícím způsobem dlouhodobě, respektive trvale uložit.

Počátkem 20. století vznikají první specializovaná zemědělská muzea.

Zemské sdružení dorostu českého venkova tvořící organizační součást agrární strany ustavuje v roce 1911 muzejní komisi. Jejím tajemníkem a organizačním hybatelem se stává významný teoretik muzejní práce, hospodářský historik, který se věnuje dějinám venkova, a pracovník zemědělského oddělení Národopisného muzea Josef Kazimour. Komise má za cíl shromážďovat sbírky vztahující se k dějinám a „současnému stavu“ českého zemědělství a posléze vytvořit organizačně samostatné muzeum. Záměry komise propaguje Kazimour v ústředním deníku agrární strany nazvaném Venkov. Jeho prostřednictvím se obrací k agrární mládeži i k širší veřejnosti. Díky Kazimouru úsilí vzniklo během tří let 115 okresních odborů s centrem v Praze. V dubnu téhož roku svolala muzejní komise sjezd muzejních referentů, kde promluvil předseda Českého odboru Zemědělské rady pro Království české Adolf Prokůpek. Vysvětloval význam a potřebu zemědělského muzea. Slibně se rozvíjející a široce podporovanou snahu směřující k osamostatně-

ní zemědělského oddělení Národopisného muzea však umrtvily válečné události. Muzejní iniciativa ožívá až v posledním roce války.

NEJEN DOKUMENTACE, ALE I POVZNESENÍ VENKOVA

Dne 17. srpna 1918 povoluje české místodržitelství vznik spolku s názvem České zemědělské muzeum v Praze. Složení jeho přípravného výboru odráží vysokou prestiž a neobyčejné politické i finanční zázemí muzejního projektu. V čele výboru stane předseda agrární strany Antonín Švehla, místopředsedou se stává již zmíněný Adolf Prokůpek, jednatelem Josef Kazimour. Agrární strana je dále zastoupena sedmi dalšími významnými členy: Františkem Hybšem, Rudolfem Beranem (oba tajemníci agrární strany), Františkem Dostálem, Janem Dvořákem, Josefem Huclem a Josefem Vraným, kteří se stali reprezentanty parlamentu, hospodářských institucí a tisku první Československé republiky.

Ustavující valná hromada Spolku Českého zemědělského muzea se sešla v den svatého Václava roku 1918. V prosinci 1918 se spolek přejmenoval na Československé zemědělské muzeum a na přání předsedy Švehly, kterému se dosavadní název zdál příliš úzký, byl doplněn podtitulem: Ústav pro studium a povznesení venkova. Tím bylo upřesněno poslání organizace, jež měla ve své náplni práce vepsány úkoly na výsost současné, ač se nevzdávala ani oněch historických. Širokému vymezení polí činnosti zemědělského muzea odpovídalo i ustanovení, podle něhož se členem muzejního spolku mohl stát „každý zemědělec a každá osoba mající zájem na povznesení života venkovského“.

10 | Dr. Josef
Kazimour

11 | Antonín
Švehla

SROVNÁVÁME KROK S EVROPOU

Založení a vymezení účelu Československého zemědělského muzea odpovídá vývoji v kulturně vyspělých evropských zemích, kde muzea již téměř sto let tvořila důležitou součást kulturního života a uchovávala obraz vývoje výrobních odvětví hospodářství. Zřízení pražského muzea tak reagovalo na výše nastíněný vývoj českého venkova a české společnosti, úžeji pak na neobyčejný vliv České strany agrární (později přejmenované na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu). Současně vyjadřovalo skutečnost, že české země „drží krok se západní částí Evropy“.

Muzeum má představit zemědělství coby spolehlivou základnu ekonomiky.

Jako kulturní, vědecká a osvětová instituce má muzeum představit zemědělství coby spolehlivou základnu ekonomiky nově vzniklého státu, vysvětlovat a ukazovat, o co se zemědělství zajímá, co je pro něj důležité. V počátečním období proto jde o vystavování dostupných hmotných i písemných artefaktů, z nichž může každý hospodář/zemědělec čerpat spolehlivé a praktické poučení. Současně se muzeum snaží, aby jeho návštěvník mohl poznat historický vývoj jednotlivých oborů zemědělské činnosti. Muzeum v sobě má nést i informaci určenou obyvatelstvu nezemědělskému o těžké, ale záslužné práci lidí v zemědělství a jejich povětšinou nelehkém životě.

PŘIBÝVAJÍ REGIONÁLNÍ POBOČKY

V naplňování vytčených úkolů tvoří zemědělské muzeum logickou triádu spolu s již zmíněnými institucemi: Zemědělským archivem a Ústřední zemědělskou knihovnou. Má být i spojnicí československého zemědělce se zahraničím. Mezinárodní spolupráce má zprostředkovávat srovnávací a studijní materiál. V konfrontaci se zemědělstvím ve světě hrály důležitou roli putovní výstavy.

V péči o fungování muzea vzal na sebe zásadní roli stát, jmenovitě ministerstvo zemědělství, jež se stalo ústavu finanční oporou. Muzejní sbírky se považovaly, ač formálně náležely muzejnímu spolku, za nezczitelný veřejný majetek. V případě zániku spolku mělo podle stanov celé jeho jmění přejít do vlastnictví státu. Organizačně, a to bylo pro zemědělské muzeum velmi cenné, pracoval spolek na principu samosprávy. Jeho činnost řídilo kuratorium a později správní výbor, v nichž mělo ministerstvo zemědělství své zastoupení.

V roce 1925 dochází k reorganizaci muzea. Vedle ústředního zemědělského muzea v Praze vznikají filiální ústavy v celé republice. Velkolepá koncepce přináší založení zemědělských muzeí ve Frýdku, Brně, Opavě, Bratislavě a Mukačevu, k nimž po roce 1930 přistupuje i organizování okresních poboček, jež se stávají součástí existujících okresních muzeí. Po celé meziválečné období hlavní prostory, v nichž se odvíjí muzejní práce, stále tvoří budova č. p. 97 v zahradě Kinských na pražském Smíchově. Složení správního výboru se sice obměňuje, avšak stále si uchovává svou prestiž. Najdeme zde čelné osobnosti českého agrárního hnutí, ale i katolického venkova. Roku 1928 překročí počet do rozpočtu přispívajících jednotlivců i institucí a organizací (fyzických a právnických osob) muzejního spolku tři a půl tisíce.

12 | Vstupní portál a brána budovy č. p. 97 v dolní části zahrady Kinských na Smíchově

13 | Muzejní budova v zahradě Kinských, 1928

MUSEUM POTŘEBUJE VLASTNÍ BUDOVU

Dynamický rozvoj muzea narazil na počátku třicátých let na zásadní překážku. Tou byl nedostatek prostor, ať již pro uložení památek či prostor pracovních a expozičních. Roku 1931 se zrodila spolupráce s Technickým muzeem v Praze, která stanovila program výstavby společné muzejní budovy na Letné. Šlo o to, postavit moderně pojatou budovu s možností dalších technických úprav a přístaveb. Projekt původně společné budovy byl v roce 1936 revidován.

V červenci 1937 je konečně zahájena velkorysá pětipodlažní železobetonová stavba, respektující dobové požadavky muzejnictví, srovnatelná s muzei ve vyspělých zemích. Dokončena je však až za okupace na podzim roku 1939. Nová, rozlehlá, všestranně využitelná a dobře přístupná budova pochopitelně upoutala pozornost okupační správy. Ta muzejnímu spolku vnutila nájemní smlouvu, jež objekt uvolnila pro využití k vojenským účelům.

Prostor pro práci muzea se v době druhé republiky a protektorátu významně zužoval. Přehnaným není tvrzení, že muzeum bylo takřka paralyzováno. Pomnichovský vývoj znamenal ztrátu kontaktu s odstoupeným pohraničím a zemským muzeem v Opavě. Okupace českých zemí a nastolení luďáckého režimu na Slovensku vyústily v osamostatnění pobočky v Bratislavě. Pražské muzeum se ve stísněných prostorách na Smíchově soustředilo na příležitostné pořádání krátkodobých výstav zaměřených na aktuální zemědělskou produkci.

ROZPAČITÁ POVÁLEČNÁ OBNOVA

Po osvobození v roce 1945 se zemědělské muzeum snažilo vrátit k aktivní činnosti. Ministerstvo zemědělství vedené komunistou Juliem Ďurišem mu však neposkytovalo zdaleka takovou podporu jako ministerstvo prvorepublikové. Finance nedostačovaly jeho potřebám, zejména přípravě nové expozice. Důležité však bylo, že muzejnímu spolku byla navrácena jeho budova na pražské Letné.

V roce 1946 mohlo začít stěhování a odborné ošetřování muzejních sbírek. Započalo se s přípravami expozice. Přízemí bylo vyhrazeno aktuálním tematickým výstavám, první patro výsledkům československého zemědělství, jeho organizaci a řízení, druhé a třetí patro mělo sloužit prezentaci zemědělské výroby, lesnictví, myslivosti, zahradnictví, a to v jejich historickém vývoji. Obnovena byla sbírkotvorná činnost. Politický vývoj zvýraznil zaměření na vysídlené a znovu osídlované pohraničí. Antikapitalisticky laděná atmosféra poválečného Československa přinášela nové partnery. Jedním z nich se stal v rámci Národní fronty působící Jednotný svaz českých zemědělců.

ROK 1948 — ZASAHUJE AKČNÍ VÝBOR

Zvolna a nenápadně se uskutečnilo přepólování zemědělského muzea z jeho orientace na soukromé hospodářství selsko-rolnického typu na vesnici fragmentovanou druhou pozemkovou reformou s jejími drobnými hospodářstvími o maximálním rozsahu 12–13 ha a revizí pozemkové reformy meziválečné. Nastolení komunistického režimu v únoru 1948 se radikálně odrazilo

14 | Stavba
Československého
zemědělského
muzea v Praze
na Letné, 1937

15 | Budova
Národního
zemědělského
muzea, 1947

i v práci a řízení muzea, jež mělo být zbaveno kontinuity s předválečnou dobou. V muzeu byl k „očistě“ jeho správních sborů a členstva vytvořen akční výbor.

Muzeum má vytvářet politicky motivované expozice o budování socialismu.

Čistkou však režimní zásahy do práce muzea nekončily. Tlak na něj sílil, muzeum postupně přicházelo o své prostory, které byly pronajímány jiným institucím. Místo odborných tematických výstav se po něm žádají propagační, politicky motivované expozice o budování socialismu doma i v „bratrských zemích“. Rozhodnutím státní dislokační komise z roku 1950 je muzejní budova uvolněna pro potřeby nově vzniklé projekční kanceláře Stavoprojektu. Nabízené náhradní prostory jsou neadekvátní. Po prohlídce 14 zámků jsou nakonec muzeu vnuceny prostory na menší části zámku Konopiště u Benešova a celý zámek Kačina u Kutné Hory. V Praze získává muzeum pouhé tři místnosti ve Střešovicích.

KONEC KONTINUITY

V roce 1952 je muzejní spolek zrušen, muzeum postátněno a 1. lednem 1953 organizačně začleněno do nově zřízené Československé akademie zemědělských věd. Jeho úkoly jsou definovány jako „zpřístupňování bohatého kulturního dědictví našich předků v oblasti zemědělství, lesnictví a potravinářství široké veřejnosti“. Přes všechny obtíže rozvíjí muzeum svou vědecko-odbornou činnost ve sféře sbírkotvorné. Sbírkový mys-

livecké, lesnické a rybářské byly rozšířeny a důstojně uloženy v roce 1961 na získaném zámku Ohrada. Aniž to je explicitně řečeno, posouvá se muzejní práce od služby zemědělství a jeho modernizaci k jeho převážně historizujícímu rozměru. Ten si v padesátých letech žádá interpretace vycházející z učení Karla Marxe a Bedřicha Engelse.

Od šedesátých let ale dochází k uvolňování poměrů a je třeba říci, že zemědělské muzeum začíná naplňovat svůj historický rozměr systematickou prací týmu agrárních historiků, kteří „schováni pod touto střešou“ mohou položit základy moderního na pramenech založeného poválečného bádání o agrárních dějinách navazujícího na předválečné tradice. Připomeňme Františka Kutnara, Františka Loma, Vratislava Šmelhause, Josefa Tlapáka, Lumíra Loudila, Zdeňka Tempíra a další, jejichž díla nepozbyla na aktuálnosti a jsou dodnes zčásti publikována v reedicích.

Od 60. let začíná muzeum naplňovat své poslání prostřednictvím týmu agrárních historiků.

Muzeum vydává Vědecké práce zemědělského muzea (1961) a návazně Prameny historie zemědělství a lesnictví (1966), později přejmenované na Prameny a studie. V 60. letech 20. století se zemědělské muzeum zapojuje do mezinárodní spolupráce, stává se spoluzakladatelem mezinárodní organizace zemědělských muzeí (International Association of Agricultural Museums – AIMA) a vydavatelem jejího bulletinu Acta Museorum Agriculturae.

16 | Československé zemědělské muzeum na Letné v roce 1948, na fotografii zaměstnanci muzea

Po zrušení Československé akademie zemědělských věd je v roce 1961 Zemědělské muzeum začleněno do nově vytvořeného Ústavu vědecko-technických informací a od roku 1975 pak do Ústavu vědecko-technických informací pro zemědělství, jehož součástí zůstane až do roku 1992. Druhá polovina osmdesátých let přinesla zřízení vinařské expozice ve Valticích (1985) a mysliveckou expozici na Janově hradě v areálu zámku Lednice na Moravě (1988).

ODKAZ KOLEKTIVIZACE ZEMĚDĚLSTVÍ

Čtyřicet let socialistického experimentu, tedy čas mezi únorem 1948 a listopadem 1989, představuje období, jež změnilo ideové zázemí i určení zemědělského muzea. Spektrum jeho zájmu se zúžilo, těžiště se nacházelo ve zkoumání minulosti agrární produkce. Nicméně již v 80. letech se v práci muzea promítají i aktuální technicko-technologické aspekty zemědělské výroby, což svým způsobem znamenalo návrat k časům zrodu muzea a jeho interdisciplinárnímu profilu, byť z něj takřka vypadl sedlák/rolník jako autonomní součást společnosti a její kultury.

*Kolektivizace přinesla
neúctu k soukromému
vlastnictví, půdě i přírodě.*

V čase poznamenaném mýtem vědecko-technické revoluce mělo kolektivizované zemědělství, v 50. letech navíc výrobně neúspěšné, ve společnosti pozici přívěsku města, jemuž se měl

venkovský životní styl přibližovat. Kolektivizace přinesla hrubou neúctu k soukromému vlastnictví, lhostejnost člena jednotného zemědělského družstva/pracovníka státního statku k půdě, přírodě. Stát a společnost se chovaly k přírodnímu prostředí více než macešky, příroda trpěla, zemědělské výnosy sice zvolna v 60. a 70. letech stoupaly, kvalita produkce však byla zglajchšaltována na úroveň sotva průměrnou. Agrární venkov a celospolečenské dosahy jeho činnosti byly nedoceňovány.

NOVÁ ŠANCE, NOVÉ ROLE

Sametová revoluce a hospodářská transformace přináší návrat k občanské společnosti, komunistickým režimem popřené, a otevírá možnost návratu k modernímu soukromému hospodaření, ovšem již převážně farmářského typu. Úvahy nad minulostí a tradicemi první republiky a likvidací selského stavu po roce 1948 zvýrazňují význam agrárního muzejnictví. Rozhodnutím ministra kultury České republiky z 22. prosince 1992 byla zřízena státní příspěvková organizace Národní zemědělské muzeum v Praze, zatím pod adresou Slezská 7, Praha 2. Obnoven je Spolek zemědělského muzea, jehož členové jednáními s lidoveckým ministrem Josefem Luxem přispívají v roce 1994 k opětovnému navrácení původní účelově vystavěné budovy na Letné muzeu. V prosinci 2002 byl Janův hrad předán Státnímu památkovému ústavu v Brně. Nově byl roku následujícího získán bývalý vojenský areál v Čáslavi, kam byla soustředěna zemědělská technika.

V předlistopadovém Československu byla problematika muzeí a galerií soustředěna na ministerstvu kultury, odboru ochrany přírody, památkové péče, muzeí a galerií. Po převedení

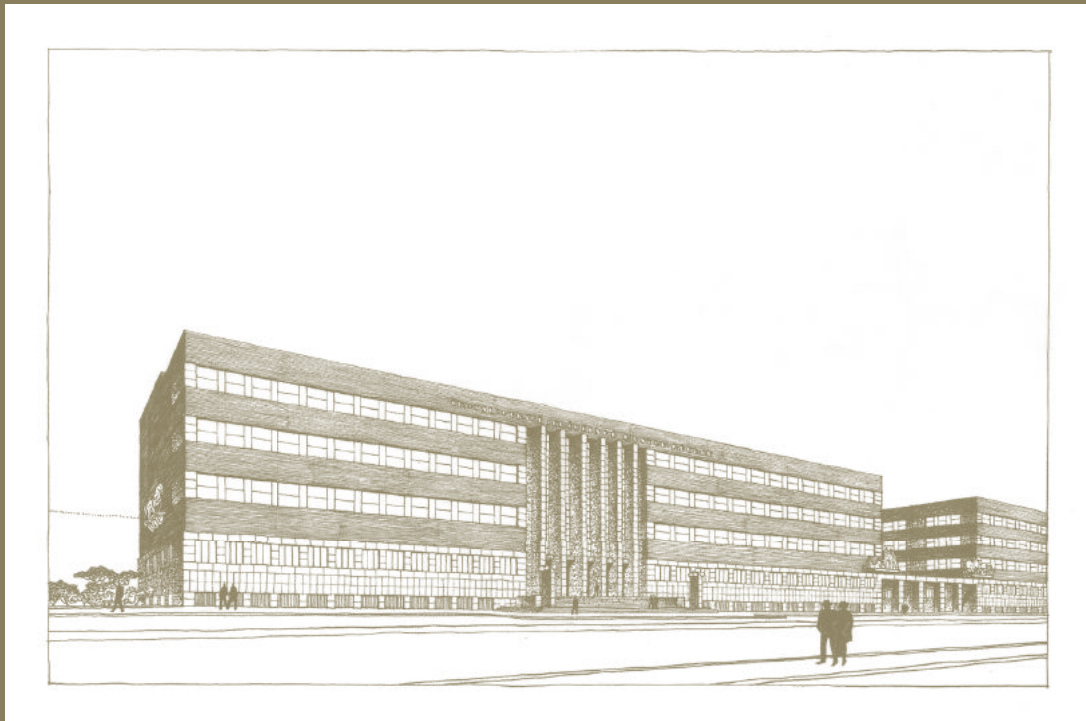
17 |
Sběr sbírkových
předmětů – nakládání
na vůz, 1973

agendy ochrany přírody na ministerstvo životního prostředí se muzea a galerie roku 1993 ocitají v péči samostatného odboru muzeí a galerií. Ten vykonává funkci zřizovatele k celkem 44 muzeím a galeriím. Z rezortu ministerstva kultury je Národní zemědělské muzeum vyňato roku 2006 a následně převedeno k ministerstvu zemědělství, kdy se mu dostává rehabilitace jeho celospolečenského významu. Zřizovací listina z 19. dubna 2006 upravuje název na Národní zemědělské muzeum, Praha. Další úprava zřizovací listiny z 1. prosince 2015 dala názvu jeho současnou podobu: Národní zemědělské muzeum, s.p.o.

*V centru pozornosti
se vedle zemědělství ocitá člověk,
životní prostředí a venkov.*

Léta 2006–2015 znamenají hledání tváře Národního zemědělského muzea, která by odpovídala kulturní a sociálně-ekonomické současnosti. Rok 2015 odstartoval novou etapu jeho vývoje. Aktuální směřování se odráží v programovém budování atraktivních, dynamicky utvářených expozic, které se významně odlišují od statických, tradicionalisticky pojatých prezentací. V centru pozornosti se, vedle agrární produkce a její technologie, znovu ocitá člověk, životní prostředí a venkov s jeho životním stylem. Zemědělství, zemědělcům a životnímu prostředí se dostává rehabilitace na celospolečenské úrovni. Muzeum se opět stává jedním z významných center vědecko-výzkumné činnosti a její publikační platformou. Co je však nejdůležitější: neustále stoupají počty spokojených návštěvníků, které dokládají úspěšnost nového směřování muzea. ❶

❶ Zřízení, vývoji a práci Národního zemědělského muzea je trvale věnována badatelská pozornost jeho pracovníků i externích agrárních historiků. Z nejnovějších prací, jež poskytují přehled i o pojednáních starších, připomínáme zejména následující: Zdeněk Tempír, Zemědělské muzeum 1891–1981, in: Vědecké práce zemědělského muzea 21, 1981, s. 35–97; Vratislav Šmelhaus, Vědeckovýzkumná a publikační činnost Zemědělského muzea, in: Vědecké práce zemědělského muzea 21, 1981, s. 99–116; Jiří Pernes, Nejstarší pokusy o muzejní dokumentaci zemědělství v českých zemích, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 13–29; Otakar Kokeš, Zakladatelé našeho zemědělského muzejnictví, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 31–37; Antonín Kubačák, Vývoj Zemědělského muzea v Praze v letech 1891–1989, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 39–71; Jiří Pernes, Vznik a působení poboček Československého zemědělského muzea v letech 1924–1945, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 73–92; Pavel Novák, Zemědělské muzeum Kačina, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 105–115; Václav Kasal, Činnost Zemědělského muzea Ohrada v letech 1961–1990, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 117–129; Vítězslav Koukal, Zemědělské muzeum v Lednici na Moravě, in: Vědecké práce Národního zemědělského muzea 30, jubilejní sborník ke 100. výročí založení Zemědělského muzea, 1993, s. 131–144; Prameny a studie 38, 115 let NZM, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2006, s. 132; Šárka Steinová, Osudový příběh Československého zemědělského muzea (1891) 1918–1952, Praha: Národní zemědělské muzeum 2013.

18 | Jižní fasáda muzea – návrh podle
Ing Dr. Milana Babušky. Rozpočet na stavbu budovy
byl 8 750 000 Kč, cena pozemku 1 milion Kč

2

*Věda a výzkum
v muzeu
na počátku
21. století*

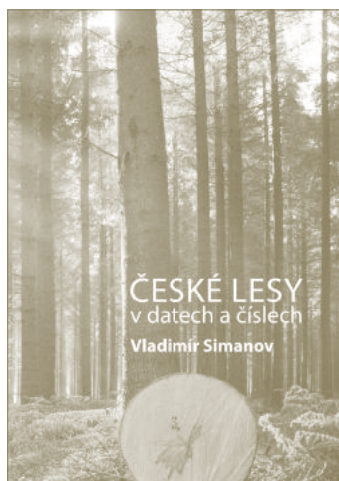
Věda a výzkum v muzeu na počátku 21. století

Věda a výzkum jsou zdrojem inovací zasahující veškeré oblasti lidského života. Jednadvacáté století s sebou přináší změny, na které musí reagovat celá společnost stojící tak stále před novými výzvami svého udržení a rozvoje. Zemědělský výzkum se zaměřuje zejména na zajištění přiměřené potravinové a surovinové soběstačnosti vhodnými zemědělskými a lesnickými postupy za použití základních přírodních zdrojů pomocí moderních technologií. Cílem je posílení celkové produkční kapacity zemědělského a lesnicko-dřevařského komplexu. Zemědělský výzkum, charakteristický svou multidisciplinarností, však disponuje i významnou mimoprodukční funkcí, zasahující oblasti, jako jsou biomedicína, ekologie, energetika, ochrana vod a další.

Mottem zemědělského výzkumu počátku 21. století je trvalá udržitelnost zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství jako systému, který chrání a uchovává půdu, vodu, genové zdroje a nedegradující životní prostředí. NZM ve druhé dekádě 21. století zareagovalo na aktuální požadavky společnosti, na úkoly zemědělského výzkumu stanovené v České republice ministerstvem zemědělství a ztotožnilo se s cíli a principy moderní zemědělské vědy. Cílem historického výzkumu muzea je tak zkoumání jevů v komplexních souvislostech se záměrem využít nových poznatků pro současnou a budoucí praxi, zejména v kontextu tradičních přístupů a udržitelného hospodaření. Muzeum tímto přístupem navíc pomáhá odhalovat, zkoumat a zprostředkovávat historická specifika jako nevyčerpatelný zdroj inspirací budoucího vývoje společnosti. Výzkumné zaměření muzea plně koresponduje s ústředním výše jmenovaným cílem současné zemědělské vědy, jímž je udržitelnost.

2 Výzkumnou organizací je takový subjekt, který splňuje podmínky definované zněním § 2 odst. 2) písm. d) zákona o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací (zákon č. 130/2002 Sb.).

NZM jako výzkumná organizace 2 patří k tradičním pracovištím vědy a výzkumu srovnatelným s obdobnými státními institucemi. Zemědělství vnímá a prezentuje jako podstatný sociokulturní fenomén, který trvale spoluutváří dnešní moderní společnost. Výzkum muzea je proto koncipován tak, aby obsáhl co možná nejširší oblast zemědělství jako základní lidskou aktivitu nezbytnou k rozvoji a udržení společnosti. Podle zřizovací listiny NZM shromažďuje sbírky hmotných dokladů vývoje zemědělství, lesnictví, myslivosti, rybářství, zahradnictví, zpracování zemědělských produktů, dokladů vývoje českého venkova a vývoje kulturní krajiny české i zahraniční provenience. Muzejní koncepce výzkumné činnosti své aktivity proto prioritně zaměřuje na odborné zpracování sbírkových předmětů z vlastní sbírky a na zkoumání prostředí, jevů a vztahů, ze kterých jsou tyto doklady přírodních, technických, hospodářských, společensko-kulturních i politických jevů získávány. Cílem je zhodnocení sbírky NZM a dosažení komplexnější úrovně poznání v jednotlivých tzv. podsбірkách. Unikátní sbírka představuje mimořádný zdroj informací, který lze využít nejen z výzkumného hlediska a pro popularizaci agrárních oborů, ale rovněž k identifikaci tradičních, udržitelných způsobů zemědělské, lesnické, rybářské či potravinářské výroby a péče o krajinu.

Jedním stěžejním cílem výzkumné činnosti muzea je na podkladě výzkumu celé škály historických, archeologických, etnografických a dalších pramenů představit současné a budoucí generaci historický odkaz, ať už například v podobě popisu zemědělských postupů, technologií výroby, strojní techniky, odrůd ovoce, zeleniny, technických rostlin, nebo například v podobě interpretace zemědělce, lesníka či rybníkáře jako architekta a tvůrce venkovské krajiny a životního prostředí. Výsledky takto pojatého výzkumu a jejich využití jsou mnohostranné. Zásady udržitelnosti se navrací k dědictví předešlých generací a jejich zkušeností. Při hledání cesty využití stejných původních postupů, techniky a metod pro udržitelnost v zemědělství a v jemu blízkých oborech představuje NZM nezastupitelného partnera ostatním subjektům usilujícím o naplnění shodného cíle.

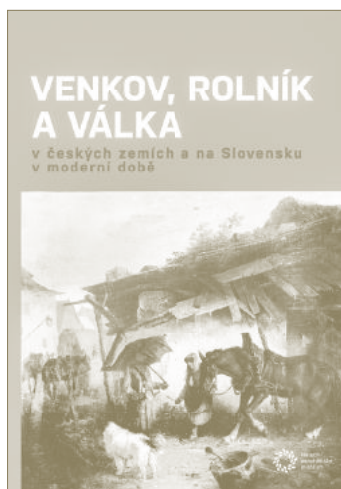
Muzeum předmět svého výzkumu, tedy zemědělství a další předmětné oblasti, definuje nejen jako historiografické téma úzce propojené s ochranou kulturního a přírodního dědictví, ale rovněž jako část národní ekonomiky, bez níž by docházelo k destrukci života na venkově, ohrožení potravinové bezpečnosti a k destabilizaci sociální struktury země. Tematizovány jsou tradiční oblasti českého hospodářství (například rybářství, včelařství, chovatelství, vinařství, ovocnářství, pěstování chmelu, pivovarnictví aj.), které jsou významné zvláště pro místní ekonomiku a zaměstnanost. V této souvislosti je zemědělství prezentováno jako vhodná oblast pro aplikaci tzv. sociálního podnikání či jinými slovy společensky prospěšného podnikání. S problematikou sociálního podnikání v zemědělství, lesnictví, rybářství atd. úzce souvisí udržitelnost těchto odvětví, popřípadě udržitelnost venkova jako takového.

NZM představuje zázemí historického výzkumu zemědělství a jemu příbuzných oborů. Aktuálně je vědecko-výzkumná činnost muzea členěna do tří výzkumných záměrů: „Vědecké zhodnocení sbírky Národního zemědělského muzea, s.p.o., I., II., III.“. Jejich těžištěm je výzkum člověka a technologií, jejichž historický výzkum je s to nabídnout relevantní inspirace pro budoucnost a přispívat tímto k tak potřebné udržitelnosti. Třináct dílčích výzkumných oblastí navazuje na jednotlivé podsбірky

a vychází z potřeb NZM: Muzeologie; Venkov, zemědělství, krajina, etnografie a tradice; Rozvoj venkova a regionální rozvoj; Lesnictví, lesní hospodářství a myslivost; Vodní ekosystém, rybníkářství a rybářství; Zahradnictví (ovocnářství, zelinářství, květinářství), vinařství a včelařství; Mechanizace zemědělství a lesnictví; Zemědělské, lesnické a další oborové provozní stavby; Potravinářský a na zemědělství navazující průmysl a živočišná výroba; Kulinární dědictví českých zemí; Venkov v umění; Osobnosti zemědělství, lesnictví, rybářství, zahradnictví, zemědělského podnikání a příbuzných oborů; Archeologie zemědělství.

K dosažení cílů a řešení badatelských problémů se využívá komplexního přístupu, který skýtá analýzu a interpretaci informačních zdrojů nejrůznějších typů počínaje zdroji archivními přes muzejní dokumentace, sociologicko-statistické výzkumy, ekonomické výzkumy aj. Aplikace tohoto přístupu umožňuje identifikaci významných dokladů studovaných jevů a současně jejich prezentaci veřejnosti, interpretaci, popularizaci a uplatnění ve formálním i neformálním vzdělávání. Přístup je hermeneutický, který příslušná témata zkoumá v jeho provázanosti a zaměřuje se na porozumění problému v souvislostech (metodologické instrumentarium historické, kulturně historické, archeologické, kunsthistorické, sociologické, ekonomické, environmentální a další).

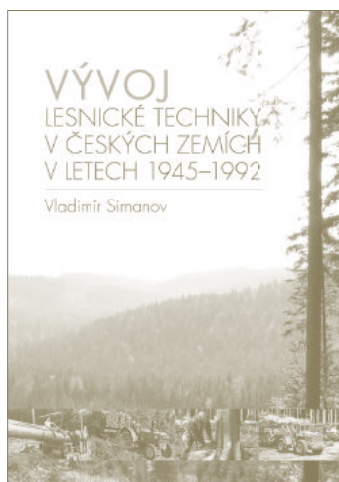
Jakožto instituce s národní působností si NZM klade za cíl přispívat k rozvoji odborných aktivit v oblasti své působnosti na celém území České republiky. S vědomím mimořádného přínosu zakladatelského díla dr. Josefa Kazimoura muzeum navázalo na jím definované principy a rozvíjí kvalitu odborné práce nejen v NZM, ale vytváří a podporuje síť spolupracujících subjektů věnujících se předmětné problematice. Muzeum představuje bohatý zdroj informací pro ostatní výzkumné instituce a tímto důležitý článek ve vznikající výzkumné síti, která podněcuje vzájemnou spolupráci při řešení výzkumných úkolů agrární vědy. NZM k tomu využívá bohatou sbírku hmotných dokladů. Vedle rozsáhlé sbírky disponuje muzeum unikátním fotoarchivem, oborově zaměřenou knihovnou a specializovaným archivem, které násobí vědecko-výzkumný potenciál muzea a jeho atraktivitu pro případné partnery, jak z řad ostatních státních či krajských institucí, tak z řad jednotlivých odborníků. Touto cestou dochází k využití doposud opomíjeného potenciálu zejména regionálních sbírek. Otevírá se prostor pro řadu pozitivních synergických reakcí přispívajících k vědeckému poznání a popularizaci fenoménu zemědělství a péče o krajinu. Nástrojem je otevřená platforma, která umožňuje zapojení dalších spolupracovníků a institucí zabývajících se předmětnou problematikou a tím výrazné zlepšení zájmu o odborná témata a jejich popularizaci. Platforma byla zřízena v roce 2016 a nese jméno profesora Josefa Kazimoura. Stěžejní činností platformy je formovat síť participujících muzeí, ostatních výzkumných institucí a jednotlivců, spravovat interní grantový systém a umožnit zapojeným partnerům prezentaci výsledků vědy a výzkumu v expozicích a ostatních prostorách muzea.

Výstupy a výsledky bádání široce pojatého tématu zemědělství v historickém kontextu muzeum předkládá v odborném tisku cestou dílčích odborných článků, materiálových studií, zpráv, prostřednictvím tematicky orientovaných monografií; názory jsou třibeny a prezentovány na odborných konferencích, seminářích a workshopech.

Výsledky vědecko-výzkumné činnosti muzea se využívají při přípravě expozic a výstav nebo při zpracování souvisejících kritických katalogů. Dílčí složkou prezentace výsledků vědy a výzkumu je popularizace vědy, která v současné době nedostačujícího stavu lidských zdrojů na všech úrovních činností spjatých s agrárním sektorem, včetně agrárního výzkumu, získává stále více na své aktuálnosti. S ohledem na rozsah předkládané publikace se následně budeme blíže věnovat jen třem stěžejním oblastem odpovídající výše uvedené prezentaci výsledků vědy a výzkumu. Je jimi vydávání periodických časopisů, odborných knih a publikační činnost zaměstnanců muzea, pořádání agrárně-historické konference a do třetice popularizace vědy široké veřejnosti, včetně inspirování mladých vědců k jejich aktivní výzkumné a publikační činnosti.

Muzeum v minulosti vydávalo periodikum *Vědecké práce Zemědělského muzea*, a to pod názvy: *Vědecké práce Československé akademie zemědělských věd z dějin zemědělství a lesnictví* 1959–1960, *Vědecké práce zemědělského muzea* 1961–1965, 1972–1991, *Vědecké práce Československého zemědělského muzea* 1966–1971, *Vědecké práce Národního zemědělského muzea* 1992–1993. Současně je NZM vydavatelem jednoho recenzovaného neimpaktovaného časopisu – *Prameny a studie*. Periodikum vychází vyjma let 1993–2005 nepřetržitě od roku 1966. Původní název *Prameny historie zemědělství a lesnictví* byl na dnešní název změněn v roce 1978. Časopis vychází dvakrát ročně, mimořádně i třikrát, a nabízí studie z rozličných tematických okruhů přispívajících k poznání širších souvislostí ve vývoji zemědělství, lesnictví, potravinářství aj. Obsahovou část, náplň a směřování časopisu zajišťuje redakční rada časopisu v součinnosti s vedoucím redaktorem, a to ve smyslu aktuální koncepce vědy a výzkumu muzea. V roce 2018 redakční rada pracuje v následujícím složení: PhDr. Jitka Balcarová, Ph.D.; prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc.; prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.; PhDr. Pavel Douša, Ph.D.; PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D.; prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.; Mgr. Lucie Kubásková; prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.; doc. Ing. Michal Plaček Ph.D., M.Sc.; doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.; doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

Současná bohatá vydavatelská činnost odborných publikací je odrazem již fungující platformy dr. Josefa Kazimoura. Knihy jsou pravidelně každoročně přihlašovány do Národní soutěže Gloria Musaealis v kategorii Muzejní publikace roku, příležitostně i do soutěže Nejkrásnější české knihy. Umístění na žebříčku vítězů a úspěšné nominace jsou dokladem kvality odborného zpracování aktuálních a společensky relevantních témat.

Zaměstnanci NZM vykazují bohatou publikační činnost evidovanou v tzv. Rejstříku informací o výsledcích. Z hlediska evidovaných výsledků muzeum náleží mezi přední obdobné instituce v České republice. Publikační činnost reflektuje základní směry výzkumu, které korespondují s organizační strukturou muzea, tj. s jeho jednotlivými pobočkami: Čáslav – Muzeum zemědělské techniky, Kačina – Muzeum českého venkova, Ohrada – Muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství, Valtice – Muzeum vinařství, zahradnictví a životního prostředí, Ostrava – vznikající expozice potravinářství, zemědělské archeologie.

V roce 2016 NZM převzalo tradici v pořádání mezinárodní agrárně-historické konference s aktuálním názvem Agrárně-historická konference Praha (Agrarian History Conference Prague). Konference se pořádají ve dvouletém cyklu a navazují na tradici agraristických symposií, jež se konala od roku 1990 na půdě Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Poslední tamní vědecké setkání se uskutečnilo v roce 2012, kdy se možnosti tohoto významného regionálního pracoviště ukázaly být vyčerpány. Návaznou konferencí s rozšířeným tématem „Dějiny venkova v českých zemích 18.–20. století: historiografie, metody, problémy“ uspořádaly Muzeum východních Čech v Hradci Králové a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze v roce 2014. První konference organizovaná NZM v roce 2016 zkoumala vztah rolníka, venkova a války od války třicetileté po válku studenou. V roce 2018 se konference věnovala problematice agrární osvěty a školství moderní doby, a to až do současnosti. Cílem pokračování tradice agraristických konferencí je vytvořit trvalou vědeckou platformu historické agraristiky, tematicky i chronologicky rozšiřovat její badatelský záměr do roviny technicko-technologického pokroku, sociálních vztahů venkova, jeho kultury a v neposlední řadě do oblasti agrárního podnikání. Širší problémové spektrum nutně vede k interdisciplinaritě výzkumu. Organizátoři konference proto usilují o spolupráci specialistů celé palety sociálních a přírodních věd, vedle historiků tudíž participují i agrární sociologové, demografové, etnologové, právníci, ekonomové a také environmentalisté, geografové, agronomové, zootechnici, pomologové a další odborníci.

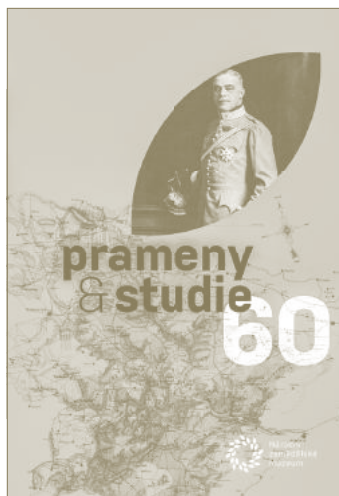
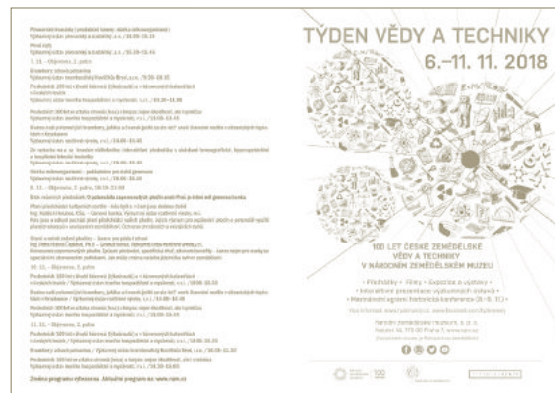
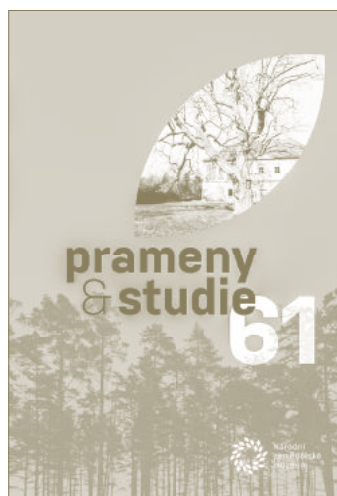
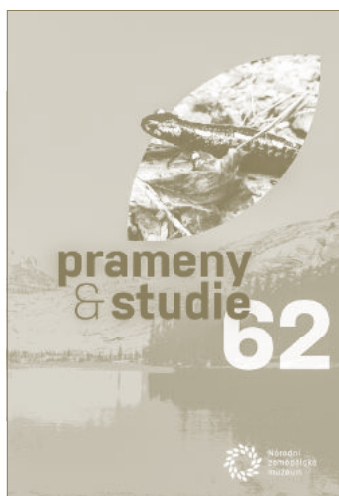

K popularizaci vědy a výzkumu s cílem rozšiřování obecného povědomí o vědě i technice, jejich metodikách, úspěších aj. se využívá muzejní infrastruktura plně odpovídající náročným požadavkům moderní prezentace a popularizace vědy široké veřejnosti. Vedle šíření informací o agrární vědě je záměrem popularizace také u společnosti vzbudit zájem o agrární obory, získat potenciální vědce a také finance na další rozvoj instituce. NZM se popularizace agrární vědy široké veřejnosti účastní hned v několika směrech. Vydává populárně-vědecké publikace, pořádá populárně-vědecké přednáškové cykly (ať už jako výstup vlastních vědeckých projektů, nebo ve spolupráci s výzkumnými ústavy), pořádá vlastní soutěž **Věda pro zemi** na podporu mladých vědců s výrazným potenciálem motivovat je k aktivní a publikační činnosti a podílí se na evropských a národních festivalech vědy, jako jsou **Noc vědců** a **Týden vědy a techniky**. Cílovými skupinami jsou široká veřejnost, odborně poučená veřejnost, mateřské, základní a střední školy, v případě jmenované soutěže a přednáškových cyklů studenti vysokých škol a univerzit.

Obsah a kvalitativní úroveň vědy a výzkumu ovlivňuje Vědecká rada NZM, jakožto poradní orgán generálního ředitele muzea. Vědecká rada projednává dlouhodobý záměr vědecké, výzkumné a vzdělávací nebo další tvůrčí činnosti muzea, aktivně spolupracuje na vypracování dlouhodobého vědecko-výzkumného záměru muzea, schvaluje periodickou zprávu o využití institucionální podpory na dlouhodobý rozvoj výzkumné organizace a vyjadřuje se k dalším otázkám, které jí předloží generální ředitel muzea. Takto charakterizuje činnost Vědecké rady NZM její Jednací řád z roku 2016. V roce 2018 pracovala v následujícím složení: doc. PhDr. Miloslav Lapka, CSc. (předseda); PhDr. Jitka Balcarová, Ph.D. (tajemnice); PhDr. Petr Blažek, Ph.D.; Ing. Jiří Boháček; Ing. Václav Hrubý, CSc.; PhDr. Bronislav Chocholáč, Dr.; prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.; prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.; Ing. Jan Navrátil, CSc.; PhDr. Pavel

Novák, CSc.; doc. Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc.; prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.; Mgr. Antonín Šimčík; doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.; Ing. Hana Urbanová, Ph.D.; prof. Ing. Jan Vašák, CSc. Údaje k Vědecké radě NZM jsou uvedeny závěrem této kapitoly záměrně, neboť jí náleží upřímné poděkování za současný koncepční rozvoj vědy a výzkumu na půdě Národního zemědělského muzea.

19 | Prameny a studie – NZM je vydavatelem recenzovaného neimpaktovaného časopisu – Prameny a studie, který obvykle vychází dvakrát ročně. Kromě toho pořádá mezinárodní konferenci a účastní se akcí jako Týden vědy a techniky nebo Noc vědců

3

*Sbírka
Národního
zemědělského
muzea*

20 | Praha-Letná – pražská budova na Letné byla postavena v roce 1939

21 | Sběrka kopyt a podkov – z výstavní síně v budově v zahradě Kinských, rok 1928

20 21

Sběrka Národního zemědělského muzea

NZM je svým charakterem spíše než specializovaným, více univerzálním muzeem, zaměřeným na fenomén zemědělství v českých zemích s pochopitelnými přesahy, definovanými globálním významem zemědělství. Prostřednictvím sbírky jsou dokumentovány nejen dílčí jevy, ale rovněž určující trendy, které zásadním způsobem vedly k utváření současné civilizace. Fenomén zemědělství je tak vnímán jako jeden z klíčových socioekonomických procesů, modifikujících nejen minulost, ale rovněž současnost a nepochybně i budoucnost. Muzeum proto dlouhodobě tvoří široce zaměřenou sbírku, obrácenou nejen ke kulturně-historické problematice, ale zároveň k tématům přírodovědným, environmentálním a významnou měrou rovněž technickým. K hlavním cílům muzea tak náleží především získávat, shromažďovat, trvale uchovávat, evidovat, odborně zpracovávat a zpřístupňovat veřejnosti sbírku muzejní povahy.

Sběrka NZM je tvořena v intencích zákona č.122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Prostřednictvím své sbírky NZM přispívá k utváření objektivního vztahu společ-

22

22 | Oradla na Kačíně –
někdejší expozice
vývoje oradel

nosti k zemědělským oborům a jejich tradici v českých zemích. Usiluje o zdůraznění významu zemědělství, krajiny a venkova pro život současného člověka, a to zejména doklady hmotné a duchovní kultury v oborech zemědělství – rostlinná a živočišná výroba, lesnictví, rybářství, myslivost, zahradnictví, potravinářství, obchod, gastronomie, jakož i dobové technologie a zemědělská technika.

Koncepce tvorby, ochrany a využití sbírky NZM je v souladu s aktuální Strategii rozvoje Národního zemědělského muzea, s. p. o., na roky 2015–2020, Konceptí vědy a výzkumu Národního zemědělského muzea, s. p. o., 2016–2022 a dle možností i aktuálními odbornými trendy a poznatky.

V kontextu s výše uvedeným je třeba zmínit, že NZM spravuje rovněž sbírku písemností archivní povahy ve smyslu zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, historický knižní fond (sbírkový) a odbornou muzejní knihovnu ve smyslu zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

HISTORIE SBÍRKY

Vzhledem k bohaté historii instituce jsou podobně pestré i osudy jednotlivých součástí muzejní sbírky. Chronologicky nejstarším konvolutem muzejních sbírkových předmětů jsou předměty z veřejného schwarzenberského lesnického a loveckého muzea budovaného na zámku Ohrada již od roku 1842. Hodnotu tohoto souboru mimořádně zvyšuje i skutečnost, že se jednalo o patrně nejstarší specializované muzeum svého druhu nejen v českých zemích, ale i ve světě, a jeho význam je tedy vhodné vnímat rovněž v kontextu historické muzeologie.

Vlastní jádro sbírky tvoří předměty shromážděné v souvislosti s Jubilejní zemskou výstavou (1891), resp. Národopisnou výstavou československou (1895), které se podařilo uchovat díky aktivitám Národopisné společnosti a po vzniku muzea v roce 1918 i začlenit do fondu muzea. Významné jsou také kolekce výukových pomůcek, například modelů strojů a zařízení ze zemědělských škol, zejména z bývalé Zemědělské akademie v Táboře. V průběhu dalších let získávalo zemědělské muzeum další sbírkové předměty či celé kolekce prostřednictvím četných darů, konfiskací, odumrtí a sbírkotvornou činností vlastních pracovníků. Na tvorbě sbírky se mimo jiné podílel i významný muzejník a muzeolog Josef Kazimour, který ovlivnil práci se sbírkou aplikací řady inovativních prvků.

Po druhé světové válce čelilo muzeum snahám o zabavení hlavní budovy na Letné, a to i přesto, že se muzejníkům podařilo v roce 1948 zpřístupnit nové expozice. Tlak vyvrcholil v roce 1950 obsazením budovy na Letné a nuceným přestěhováním na zámky Kačina a Konopiště, čímž došlo k bezprecedentnímu ohrožení sbírky. Po etatizaci v roce 1953 se během dekády podařilo situaci postupně stabilizovat a zahájit kvalitní výzkumnou a akviziční činnost. Přibýly i další pobočky, z nichž je třeba zmínit zejména zámek Ohrada a zázemí na zámku Lednice, resp. Valtice. Ke změnám pak dochází také po roce 1989, kdy roli zřizovatele nejprve přebírá ministerstvo kultury, aby jej pak roku 2006 vystřídal ministerstvo zemědělství.

POPIS A ZHODNOCENÍ STAVU SBÍRKY

Z hlediska zákona č.122/2000 Sb. spravuje muzeum jednu sbírku, která je v centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury České republiky evidována pod číslem NZM/002-05-10/225002. Tato sbírka je vnitřně členěna na jednotlivé podsbírkky (24 + 1), které jsou nyní umístěny na jednotlivých pobočkách NZM, dílem podle oborové příslušnosti dané pobočky:

- Praha – fotoarchiv, archiválie a gastronomie
- Kačina – rostlinná výroba I, živočišná výroba, etnografie, potravinářská výroba, modely staveb, numizmatika, obchod, obrazy, řemesla a knihy
- Čáslav – rostlinná výroba II, doprava a zdroje energie
- Ohrada – lesnictví, myslivost, rybářství a zoologie
- Valtice – vinařství, zelinářství, ovocnářství, botanika, květinářství, životní prostředí

23 | Tvorba dermoplastiky hřebece Gradiva – Kačina, 1963

24 | Expozice v Praze – pohled do expozice Československého zemědělského muzea, 1928

25 | Zámek Ohrada – pobočka Československého zemědělského muzea na zámku Ohrada, původní expozice, 1960

26 | Vorařství – natáčení voru na Otavě u Zvíkova, 1960

V současné době je evidováno 99 457 inventárních čísel. Sbírkku tvoří převážně autentické, věcně související předměty, které se shromažďují, vědecky zpracovávají, ukládají a chrání. Do sbírky jsou v některých případech zařazeny i substituty – obvykle kopie či zmenšené modely rozměrných, nákladných či ojedinělých a v originálním stavu nezachovaných předmětů. Všechny muzejní sbírkové předměty se musí vhodným a trvalým způsobem zaevidovat, a to včetně propojení s případnými dalšími dokumentačními podklady. Všechny ostatní uchovávaný materiál vztahující se k muzejním sbírkovým předmětům je materiálem pomocným, který slouží ke zprostředkování racionálních a emocionálních kvalit tím, že obsahy autentických předmětů doplňuje nebo zpřístupňuje.

Muzejní sbírkové předměty ve sbírce můžeme rozdělit na dvě základní skupiny, a to na výtvořky člověka (artefakty) a na přírodniny (naturfakty). Rozsáhlejší skupinu tvoří artefakty, přičemž jejich podíl ve sbírce lze odhadnout na přibližně 80 %. Zbytek představují naturfakty. Péče o sbírku je v gesci jednotlivých kurátorů, jejichž práva i odpovědnost jsou od roku 2016 stanoveny Režimem zacházení se sbírkou NZM. Řízení sbírkotvorné činnosti je v rámci organizace nastaveno na ose kurátor podsbírkky (inicijuje a realizuje) – poradní sbor pro sbírkotvornou činnost (posuzuje) – generální ředitel (schvaluje). Akvizice, vyřazování sbírkových předmětů, způsob evidence, ochrana a využívání sbírkových předmětů řeší rovněž výše zmíněná směrnice.

Péče o sbírku a její zabezpečení je však bohužel stále velmi limitována nevyhovujícím uložením sbírkových předmětů v depozitářích, které jsou dislokovány v historických objektech na pobočkách muzea. Podmínky ochrany v těchto prostorech nelze povětšinou nijak zlepšit. Přestože se snaha o zásadní úpravu ochrany deponovaných sbírkových předmětů datuje již do 80. let 20. století, dodnes se hlavní depozitář nepodařilo vybudovat. Největším příslibem jsou proto aktuálně připravované a dílem již realizované investiční akce, které by měly přinést zlepšení podmínek pro deponování nejen v Praze, ale rovněž ve Valticích, Ostravě, Ohradě, a především výstavba provozně nízkonákladového centrálního depozitáře, čímž se zásadnělepší uložení muzeálií z Čáslavi a Kačiny. Právě rozvoj areálu v Čáslavi je nejdůležitě-

23

25

26

24

ší aktivitou směřující ke zlepšení práce se sbírkou. Vedle vybudování zmíněného deponitáře, jehož kapacita umožní deponování podstatné části sbírky modernizací stávajících expozičně-deponitárních hal pro velké stroje a zařízení, je naší snahou zřídit i pracoviště pro konzervaci, restaurování a preparaci, stejně jako zázemí pro kurátory. Uvědomujeme si, že cíle instituce lze naplnit, jen pokud bude správně tvořena, chráněna a využívána muzejní sbírka.

VÝVOJ ORGANIZACE SBÍRKY

Práce s muzejní sbírkou prošla v minulosti řadou změn. Až do poválečného období je zřetelná původní klasifikace sbírkových fondů na oblast rostlinné výroby, zahradnictví a zpracování rostlinných produktů, dále lesnictví a myslivost a konečně živočišnou výrobu, zpracování živočišných produktů a život zemědělce. V 50. letech 20. století v zemědělském muzeu působilo deset odborných oddělení, jejichž struktura se promítala i do sbírkotvorné práce:

- Obecné zemědělství – přírodní podmínky, zemědělský závod a zemědělské soustavy
- Rostlinná výroba – rostlinná výroba obecná, polní, lukařství a zahradnictví a speciální kultury
- Živočišná výroba – živočišná výroba obecná, chov velkých zvířat, drobná zvířata a přidružené chovy
- Zpracování zemědělských produktů – zpracování produktů rostlinné a živočišné výroby
- Život zemědělce – bydlení, sociální, kulturní a společenský vývoj
- Lesnictví – pěstování a ochrana lesa, těžba, doprava a zpracování dřeva
- Myslivost a rybářství
- Písemné doklady vývoje zemědělství a lesnictví
- Dokladová knihovna
- Fotoarchiv a filmotéka

Druhá polovina 60. let přinesla změny, při kterých došlo k rozčlenění sbírky na 21 částí rozdělených do čtyř sekcí:

- Sekce – pěstování rostlin se subsekcí zemědělských plodin, lesnictví a zahradnictví
- Sekce – chov zvířat
- Sekce – zpracování zemědělských produktů a výživa člověka
- Sekce – organizace zemědělství a lesnictví

Souviselo to nejen s budováním tří nových oddělení v Lednici, ale především s hlubší specializací například na fytopatologii, patologii zvířat či zpracování zemědělských produktů a výživu člověka.

27 | Lednice – zpracování medu v domácnostech, Československé zemědělské muzeum v Lednici, 1985

28 | Práce v terénu – odvoz zemědělského nářadí získaného při sběru na Moravě, 1956

29 | Pokusy – měření námahy při pokusné orbě na zámku Kačina, 1956

29

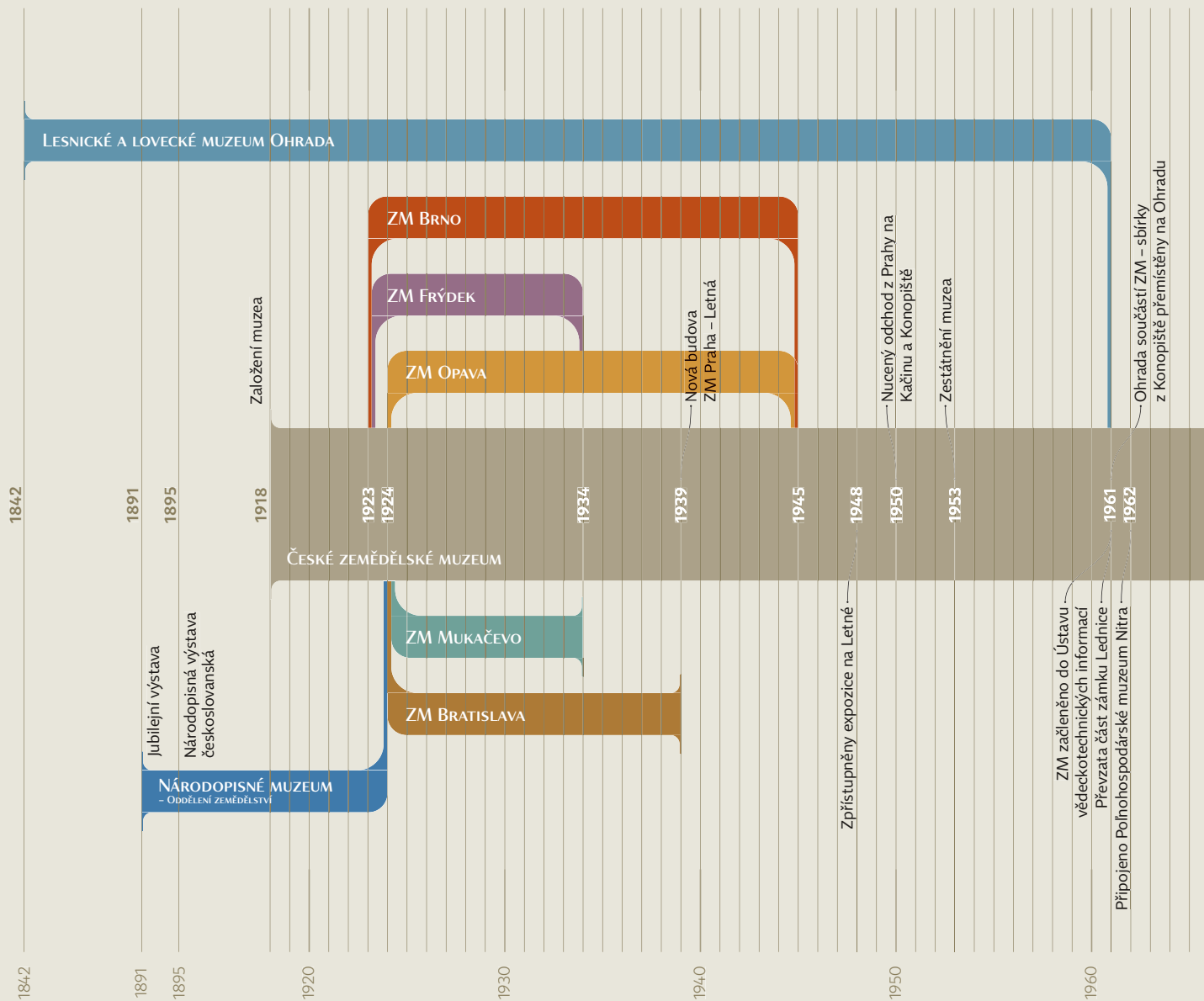

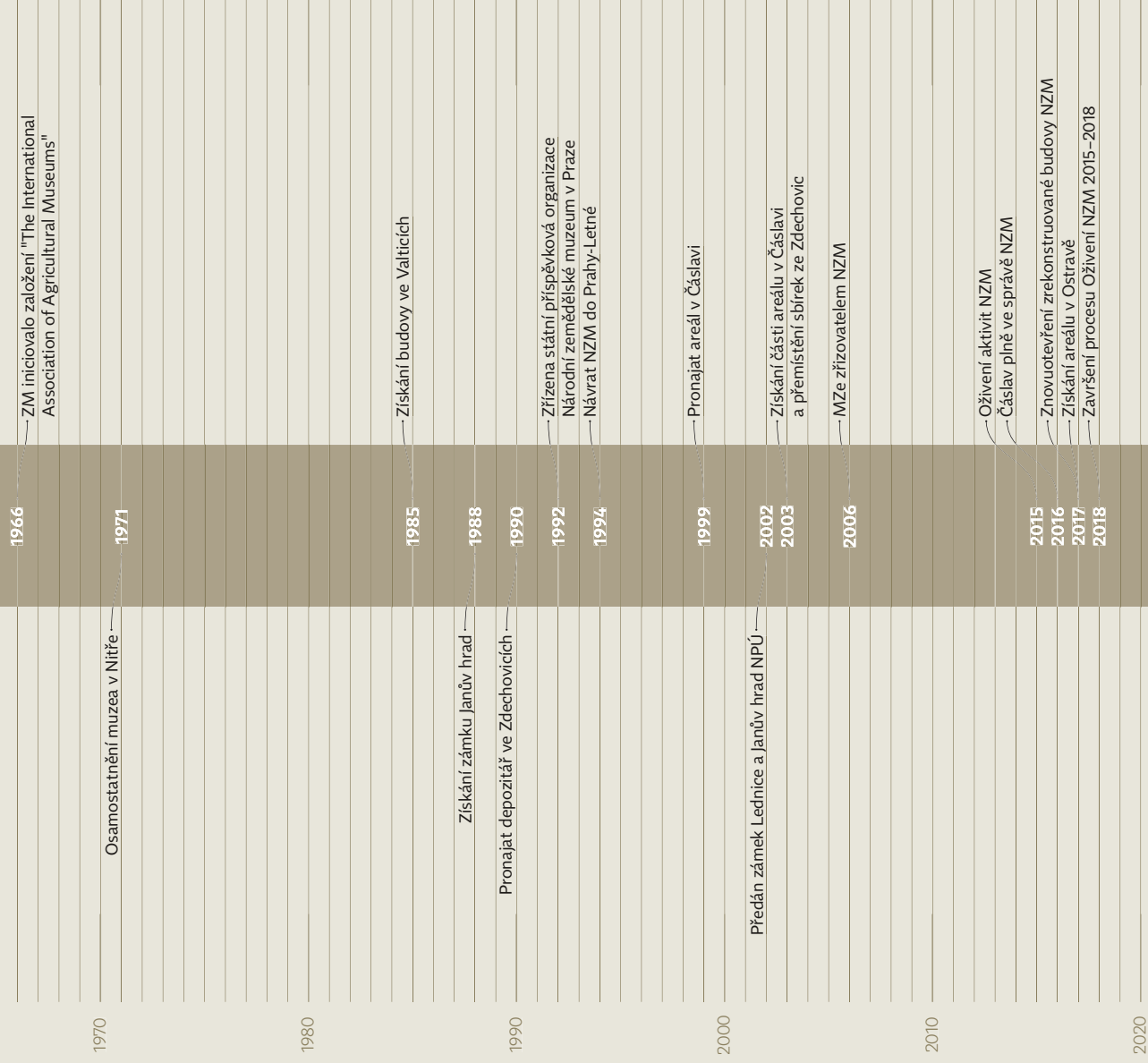
Od roku 1980 se o správu sbírky dělilo deset odborných referátů. Vedle těchto pak působil fotoarchiv a muzejní knihovna. V této struktuře muzeum fungovalo až do počátku devadesátých let. Jednalo se o tato pracoviště:

- Referát přírodních podmínek v zemědělství – sbírky mineralogické, geologické, pedologické, meteorologické a klimatologické, meliorační a sbírky flóry a fauny
- Referát dějin pěstování rostlin – sbírky fylogenie kulturních rostlin, základní a speciální agrotechniky, hnojení, výživy, genetiky a šlechtění, fytopatologie a ochrany rostlin, vývoje technologií a soustav rostlinné výroby
- Referát dějin chovu zvířat – sbírky fylogenie hospodářských zvířat, obecné a speciální zootechniky, výživy a krmění, genetiky a plemenářské práce, patologie zvířat a veterinární péče, staveb a zařízení pro chovy a využívání zvířat jako zdrojů energie
- Referát dějin zahradnických výrob – sbírky obecného zahradnictví, zelinářství, ovocnictví, vinařství, okrasného zahradnictví, zahradní architektury, fytopatologie a ochrany zahradních rostlin
- Referát dějin lesnictví – sbírky zařízení a pěstování lesa, těžby, dopravy a zpracování dřeva, lesnické fytopatologie a ochrany lesa, sbírky dokládající ostatní funkce lesa
- Referát dějin myslivosti a rybářství – sbírky lovecké, myslivecké, rybolovecké, rybářské a rybníkářské, lovecké zbraně, preparáty zvěře a ryb
- Referát dějin dopravy a energie – sbírka zdrojů výroby a využití energie, dopravy a dopravních prostředků, cest aj. komunikací, manipulace s materiály
- Referát dějin potravinářského průmyslu – sbírka průmyslu zpracovávajícího rostlinné i živočišné zemědělské produkty, průmyslu krmivářského a racionální výživy
- Referát dějin zemědělských závodů a sídlišť – sbírka zemědělských usedlostí, závodů, osídlení, zemědělské domácnosti, pracovních aj. oděvů, sociálního vývoje, vesnických řemesel
- Referát dějin organizace zemědělství a lesnictví – sbírka písemných dokladů vývoje vědy, politiky, řízení, kultury a vzdělávání, sociálně-ekonomické struktury zemědělství a lesnictví

S přechodem pod ministerstvo kultury se i NZM organizací činností začalo přibližovat tehdejšímu muzejnímu standardům. V roce 2000 byla zpracována koncepce rozvoje NZM na další desetiletí, akcentující prezentaci a styk s návštěvníky před vědecko-výzkumnou činností. V návaznosti na nový zákon č. 122/2000 Sb. došlo v roce 2001 k rozdělení muzejní sbírky na tematické podsbírkky a jejímu zápisu do Centrální evidence sbírek. V souvislosti s projektem *Oživení NZM 2015–2018* jsou postupně realizovány kroky, které by měly vést ke zlepšení péče o muzejní sbírku a dosažení standardu odpovídajícího národní instituci. Aktuální stav muzejní sbírky je přiblížen níže.

Vývoj sbírky muzea

30 | Převážní boxy na chmel – chmel se vozil nejčastěji po železnici, do zámoří putoval lodí. Z toho důvodu bylo potřeba udržet jeho kvalitu volbou vhodného přepravního boxu

31 | Dvouzrnka – pšenice dvouzrnka je doložená od 6. tisíciletí př. Kr.

32 | Chmel – reprodukce rytiny z knihy Andrease Gloreze: Haus und Land Bibliothec, Regensburg, 1701, II. díl, str. 82

30

Rostlinná výroba I

31

Historicky je podsбірka úzce propojena především s podsбірkou Rostlinná výroba II, která byla vyčleněna v roce 2001, kdy došlo k vytvoření nové struktury sbírky. Vzhledem k významu rostlinné výroby pro zemědělskou prvovýrobu lze první snahy o vybudování této kolekce sledovat již v 90. letech 19. století s úzkou vazbou na konání Jubilejní výstavy a Národopisné výstavy československé v Praze. Do zemědělského muzea se tento starší korpus dostal ve 20. letech 20. století koupí od Národopisné společnosti. Následoval poměrně intenzivní rozvoj spojený s aktivitami agilních spolupracovníků muzea, včetně členů Agrárního dorostu, kteří zprostředkovali spojení s regiony. K rozšíření došlo i po roce 1945, kdy předmětnou podsбірku obohatily artefakty ze zrušených zemských zemědělských muzeí v Opavě a Brně, a do souboru se tak dostala řada předmětů z Moravy a Slezska. V 50. letech patřily k významnějším akvizicím i soubory z rušené Zemědělské akademie v Táboře. V dalších letech probíhalo intenzivní rozšiřování podsбірky zejména vlastním sběrem a dokumentací v terénu prováděné přímo pracovníky zemědělského muzea. Z kurátorů spojených s budováním tohoto souboru lze zmínit Ing. Zdeňka Tempíra, CSC., který se problematice věnoval již od 50. let. Později se o rozvoj části fondu zasloužil také Ing. Antonín Hájek. Do roku 2017 byla kurátorkou podsбірky Ing. Dana Strnadová. Na její práci navázal Mgr. et Mgr. Martin Kopeček. Teritoriálně je podsбірka zaměřena na historické české země, nicméně vzhledem k omezeným možnostem akviziční práce se

pozornost kurátorů při získávání přírůstků obracela především na Čechy. Obsahuje předměty související s problematikou rostlinné výroby, botaniky, chemie, fytopatologie, meliorace a lékárenství.

Kolekce hospodářských plodin zahrnuje u nás běžně pěstované zemědělské plodiny, nejpočetněji zastoupené jsou obiloviny a okopaniny. Odrůdy jsou nejčastěji ze 20.–30. let a pak z období 70.–80. let minulého století. Pozdější období je zastoupeno velice sporadicky. Dokumentovány jsou rovněž téměř všechny základní druhy hnojiv, kromě moderních vícesložkových produktů. Přípravky chemické ochrany rostlin, používané na hubení chorob, škůdců a plevelů, jsou zastoupeny nahodile, většinou z 50.–80. let minulého století. Sbíрка chorob a škůdců je tvořena mokřými a suchými preparáty a je věnována hlavně chmeli a okopaninám. Soubor ručního nářadí je u neznámějších druhů zastoupen v dostatečném množství a zahrnuje období od druhé poloviny 19. století do období kolektivizace, v jednotlivostech až do 90. let. U některých druhů ručního nářadí postrádáme určité typy a vývojové zvláštnosti. Z nářadí pro pěstování speciálních plodin, hlavně chmele, je zastoupeno především nářadí používané při přípravě půdy, stavbě chmelnic, pěstování chmele a při sklizni. Další speciální sbírkou je sbírka melioračního nářadí, již reprezentují meliorační ryče, motyky, lopaty, sekáče, hák na kladení trubek a různé typy melioračního potrubí, které ale nedokumentují vývojovou řadu a pocházejí téměř všechny z jednoho období. Součástí podsbírkou Rostlinná výroba jsou i přístroje a laboratorní vybavení z různých vědních oborů vztahujících se k zemědělství. Specifické postavení má i kolekce předmětů, které se vážou ke zpracování léčivých rostlin. Podsírka obsahuje řadu unikátních sbírkových předmětů dokumentujících vývoj hmotné kultury a odrážejících i výrazné změny, individuální přístup řemeslníků, šlechtitelů, zemědělců, a zejména průběžné inovace.

Podsírka je členěna na tyto celky:

— hospodářské plodiny	— chmelařské nářadí
— průmyslová hnojiva	— meliorační nářadí
— přípravky chemické ochrany rostlin	— přístroje a výukové pomůcky z vědních oborů, uplatňujících se v zemědělství
— ruční zemědělské nářadí	— předměty tematicky vázané na laboratorní použití v rostlinné a živočišné výrobě
— nářadí k obdělávání půdy	— univerzální laboratorní pomůcky
— nářadí pro výsev a výsadbu hospodářských plodin	— nástroje a zařízení používané v lékárenství
— nářadí na ošetření rostlin ve vzrůstu	— nádoby používané na ukládání léků a surovin
— nářadí na ochranu rostlin	— obchodní balení léčiv
— sklizňové nářadí a nářadí na posklizňovou úpravu	

Podsírku aktuálně tvoří 6 548 sbírkových předmětů. K těm nejvýznamnějším náleží ruční zemědělské nářadí (roubíky, nářadí k obdělávání půdy) z přelomu 19. a 20. století, soubor melioračního nářadí a vybavení používaného do první poloviny 20. století na stavbu chmelnic a pěstování chmele. Mimořádná je sbírka lékárnických nádob k uchovávání surovin a léků.

Rostlinná výroba II

33 | Ruchadlo bratranceů Veverkových – název zařízení je odvozen od slova *ruchat*, tedy rozrušovat půdu. Vytvarovaná prohnutá radlice zeminu současně krájela, drolila i obracela. Ruchadlo se ukázalo být průlomovým vynálezem

34 | Wunderlichův secí stroj – v letech 1774 až 1777 sestrojil Josef Wunderlich z Českých Budějovic potažní secí stroj na obilí. Stroj byl převratnou novinkou, protože z jednoho zásobníku sel rovnoběžně vedle sebe zrno v několika řádcích. Na stejném, i když zdokonaleném principu pracují dnes všechny moderní secí stroje. Tento model sestrojil pro Zemědělské muzeum v měřítku 1 : 1 kolář Josef Kučera z Kutné Hory

Historie kolekce je úzce propojena s osudy podsíbirky Rostlinná výroba I popisované výše. Samostatně je spravována teprve nedlouho, a to od roku 2001. Důvodem vyčlenění tohoto fondu z mateřské podsíbirky se stala snaha věnovat potřebnou péči větším předmětům, zejména strojům a zařízením využívaným v rostlinné výrobě v areálu v Čáslavi, který lépe splňuje potřeby péče o tento typ sbírkových předmětů. Zásadní význam pro formování odborného oddělení Rostlinná výroba a později odborného referátu dějin pěstování rostlin, jako předchůdců současné podsíbirky, a to primárně v oblasti zpracování půdy, měli Ing. František Šach a Ing. Zdeněk Tempír, CSc., kteří systematickou akviziční i vědeckou činností zkompletovali unikátní sbírku původních oradel. Ta se svým rozsahem a pestrostí řadí k největším v Evropě. Od roku 2005 se o podsíbirku stará kurátor Ing. Jan Lázníčka. Teritoriálně je zaměřena na stroje a zařízení využívané v českých zemích, domácí i zahraniční provenience. Nejrozsáhlejší a velmi cenný soubor tvoří oradla, především tradiční dřevěná z 19. století (výjimečně z konce 18. století), a pouze menší množství tvoří již železné potažní pluhy z první poloviny 20. století. Nedostatečně jsou zastoupeny traktorové pluhy z druhé poloviny 20. století. Skupina bran, válců a kultivátorů je rovněž méně početná a s výjimkou bran se jedná zpravidla o mladší nářadí. Originálních secích a sázecích strojů se v podsíbirce nachází 45, přičemž dalších více jak 80 je dokumentováno ve formě modelů. Nejstarší secí stroje pocházejí z druhé poloviny 19. století, převažují však stroje z první republiky a soubor doplňují technické detaily z moderních secích strojů. Pro sbírkový fond v oblasti secích strojů jsou do roku 1989 zastoupeny mimo stroje pro bezorebné setí a sečky s přihnojováním všechny nejdůležitější typy používané u nás. V omezeném množství jsou v oblasti strojů na hnojení a zavlažování zastoupeny stroje od ručních rozmetadel přes potažní vozy k rozmetání hnoje až po

33

Podsírka je organizována do celků dle typu agrotechnických operací:

- stroje na přípravu a obdělávání půdy
- secí a sázecí stroje
- stroje na hnojení a zavlažování
- stroje na ochranu rostlin
- stroje na sklízení obilovin a píce
- stroje na sklízení okopanin
- stroje posklizňových operací

univerzální rozmetadlo. Méně jsou zastoupeny i stroje a zařízení určené k ošetřování během vegetace, snad kromě bohaté kolekce pleček. Sklízňové stroje jsou zdokumentovány poměrně bohatě. Jedná se především o sekačky, hrstovky, váločky a samozařezáky v celkovém počtu několika desítek. Pro sbírkový fond NZM v oblasti strojů na sklizeň okopanin jde převážně o dva základní směry: sklizeň brambor a sklizeň cukrovky. Stroje z období mezi lety 1948–1989 jsou ve sbírkách zastoupeny vcelku dostatečně, a to od dvouřádkových vyorávačů až po sklizeče brambor. Díky početnému zastoupení mlátiček a lisů na slámu patří k nejbohatším kolekcím soubor strojů na posklizňovou úpravu plodin. Mlátiček je ve sbírce více jak osmdesát kusů a lisů kolem dvaceti. Vedle toho patří do této skupiny i zhruba desítku strojů na čištění semen.

Vlastních strojů a nářadí je cca 1 200, další předměty jsou převážně modely. Podsírka celkem zahrnuje na 1 855 položek. K akvizičním prioritám náleží zejména její průběžné doplňování o modernější stroje a zařízení z období pro roce 1989, ať už ve formě originálů, či alespoň modelů nebo dokumentace.

Mezi unikáty zařazené v podsírce náleží originální ruchač bratraců Veverkových, model Wunderlichova seciho stroje provedeného v měřítku 1:1 nebo sklízecí mlátička (kombajn) SM-500.

Živočišná výroba

35 | Figurální úl s motivem sv. Markéty, patronky rolníků, pastýřů a zemědělských plodin – vznikl úpravou původní dřevěné sochy

Vzhledem k zásadnímu významu živočišné výroby je pochopitelné, že i tato podsbírka náleží k nejstarším součástem muzejní sbírky. Její historie je spojena nejen s prvními pokusy dokumentovat problematiku zemědělství v rámci aktivit Národopisné společnosti v kontextu Jubilejní a taktéž Národopisné výstavy v 90. letech 19. století, ale v některých jednotlivostech se propojuje i s nejstarším fondem sbírky NZM, a sice s kolekcí někdejšího schwarzenberského Lesnického a loveckého muzea na zámku Ohrada. Ke klíčovým okamžikům při budování podsbírky náleželo zakoupení souboru předmětů od Národopisné společnosti nedlouho po vzniku muzea v roce 1924. Další akvizice souvisely s činností zemských poboček a taktéž sběrnými akcemi, zejména Agrárního dorostu. Po roce 1945 fond obohatily zbytky sbírek zemských poboček z Opavy a Brna. K doplnění podsbírky přispělo i získání předmětů z rušených kolekcí ze Zemědělské akademie v Táboře, případně odborné školy v Chrudimi. V průběhu následujících let získávalo NZM další sbírkové předměty či celé kolekce prostřednictvím četných darů, konfiskací, odúmrťí nebo vlastní řízenou sbírkotvornou činností pracovníků muzea.

Budování kolekce se věnovali například Ing. Lumír Loudil, CSc. Od roku 1983 o soubor pečovala Ing. Vladimíra Růžičková, od roku 2017 pak Mgr. Jana Jírovcová. Teritoriálně pokrývá podsbírka celé území České republiky.

Sbírka je dlouhodobě rozčleněna na jednotlivé podskupiny:

plemenářství: — sádrové modely (portréty) plemen skotu, koní, ovcí, prasat — dermoplastické preparáty — pomůcky k označování zvířat a značky pro zvířata — pomůcky k umělé inseminaci — pomůcky k líhnutí a odchovu mladé drůbeže — pomůcky k určování exteriéru zvířat — pomůcky ke kontrole užitkovosti (mléčné)

získávání užitkovosti: — stříž ovcí — sběr a ukládání vajec — pomůcky k zápřahu skotu — pomůcky k zápřahu koní — vzorky originálních získaných užitků

ošetřování zvířat: — pomůcky k čištění stájí a zvířat — pomůcky k úpravě zvířat — podkovy koňské a volské — sbírka ochrany zvířat — pomůcky z veterinární medicíny — sbírka léčiv — sbírka vakcín — sbírka cizích předmětů z těl zvířat — mokré preparáty nemocí zvířat

zpracování užitku zvířat v domácnosti (domácí mlékařství): — nádoby na mléko a smetanu — nádoby k dojení krav, ovcí a koz — máselnice — odstředivky na smetanu — lisy na tvaroh — pomůcky k dojení — pomůcky k úpravě výrobků — pomůcky ke chlazení mléka

příprava krmiv a krmení: — drcení jadrných krmiv — řezačky zelených krmiv — napáječky — koryta a jesle — pračky, krouhačky, pařáky a mačkače okopanin — vzorky krmiv

včelařství: — úly — medomety — drobné nářadí a náčiní — oplodňáčky a bedničky pro včely — pomůcky k rozmnožování včel

osteologie

35

Celkem podsběrka zahrnuje 3 949 sbírkových předmětů. K nej-
unikátnějším z nich patří historické včelí úly, včetně úlu tzv.
„desateráku“ z Fulneka s vročením do roku 1673, se kterým se
pojí legenda, že s ním včelařil už Jan Amos Komenský; prepa-
rát plemenného býka Cesara, anglického plnokrevníka Gradiiva
či další dermoplastické preparáty hospodářských zvířat.

36

36 | Sedlo, konec 19. století – v 19. století
měl chov koní pro hospodářství zásadní význam

37 | Koňský chomout, konec 19. století –
díky chomoutu vzrostla efektivita práce zvířat,
chomout je neškrtil a svým umístěním pomohl
lépe využít jejich tažnou sílu

37

38 | Na 400 sbírkových předmětů dokumentuje všechny základní směry vývoje zemědělských strojů, způsobů dopravy i využití energie. Soubor traktorů patří mezi nejvýznamnější a největší podobné sbírky v Evropě

39 | Sbírkové předměty, které muzeum spravuje, představují vývoj továrních řad historické techniky řady značek – Zetor, Svoboda, Wikov atd. Sbírkový fond tak prezentuje zvýšenou potřebu zapojení techniky do služeb člověka, ať už pro usnadnění, nebo zefektivnění práce

38

Doprava a zdroje energie

Počátky mimořádně atraktivní kolekce je třeba hledat již v 50. letech 20. století. Právě tehdy zemědělské muzeum do své sbírky získalo unikátní motorový pluh Praga K 5, aby následovala řada dalších, nezdířka i výjimečných akvizic. Mezi ně náleží například pořízení traktoru Fordson v roce 1970 od Václava Líra a v následujícím roce dvou traktorů Svoboda. Ikonická parní orební souprava Fowler, dnes nazývaná Přemysl a Libuše, přibyla do sbírky v roce 1972 ze státního statku Katusice u Mladé Boleslavi. Původně byla kolekce prezentována v areálu Výzkumného ústavu zemědělské techniky v Řepích u Prahy, nicméně díky dalším přírůstkům přestávaly výstavní prostory stačit. V roce 1991 muzeum získalo nové zázemí v bývalém autoparku sovětské armády ve Zdechovicích nedaleko Kačiny, kam bylo možné přestěhovat stávající soubor z VÚZT Řepy. V rozsáhlých halách se našlo místo jak pro depozitáře, tak pro stálé expozice. Nicméně k další redislukaci této technické podsírky došlo i v roce 2003, jelikož pronajatý areál ve Zdechovicích přestal vyhovovat potřebám muzea, a to se přestěhovalo do nově získaného areálu v Čáslavi, který je využíván doposud. Teritoriálně podsírka dokumentuje vývoj předmětné oblasti v rámci celého území státu s řadou dílčích přesahů do zahraničí. Péči o podsírku se věnoval např. Ing. Pavel Müller, od roku 1993 Ing. Vladimír Michálek.

Podsírka je členěna na dva základní oddíly s příslušnými sekcemi. Jedná se o:

energetické zdroje a tažné prostředky: — motory (svalové, vodní, větrné, parní, spalovací a elektrické) — traktory

dopravní prostředky: — ruční, potažní, vlečené, návěsné a motorové

39

Kolekce uspokojivě dokumentuje oblast energetických zdrojů. Rovněž soubor traktorů je svým rozsahem jedinečný a vyžaduje mimořádnou péči. Fond energetických zdrojů je poměrně reprezentativním v kategorii svalových, spalovacích a elektrických motorů. Svým rozsahem se nesporně řadí k největším v České republice. Nejedná se jen o návštěvnický atraktivní sbírkové předměty, ale je třeba si uvědomit, že je to i cenný zdroj informací o rozmanitosti někdejší produkce na území Československa. Bohužel, ve skupině svalových motorů není zastoupen žádný sloupový ani pojízdný žentour. Rovněž z vodních motorů chybí Peltonova a Kaplanova turbína, podobně ve skupině větrných motorů nemáme dokumentován žádný typ. Obtížné jsou i akvizice parních strojů. V současnosti je již takřka nemožné zajistit nové přírůstky některých typů strojů. U traktorů není zastoupen žádný parní traktor, kterých bylo vyrobeno velice málo a bohužel se již nevyskytují. S ohledem na nedostupnost starších strojů je v kolekci málo zastoupena skupina do roku

1930. Ve skupině 1930–1952 jsou již zastoupeny téměř všechny typy používané v u nás. Skupina definovaná lety 1952–1989 je postupně doplňována dalšími traktory. Nicméně stále schází například malotraktor T-4K-10 nebo jednoosý traktor TAP, z vyšší třídy chybí traktor I. unifikované řady s předním náhonom (např. 3045), II. unifikované řady (např. 16045) a traktor Ursus C-355. Moderní traktory, které spadají do kategorie po roce 1989, jsou v současné době natolik finančně nedostupné, že je třeba přistoupit k výrobě či koupi modelů. Usiluje se pochopitelně také o průběžné doplňování ostatních částí souboru, a to jak originály, tak formou modelů či dokumentace. Cílem je dosažení maximální dokumentační účinnosti podsbírky tak, aby byly zachyceny všechny základní směry vývoje zemědělských strojů a aby byla zaručena možnost komplexního studia a bádání v této oblasti. Mezi 400 sbírkovými předměty je řada unikátů, k nimž náleží například parní orební garnitura Fowler, motorové pluhy Praga a Excelsior či prototyp traktoru Škoda HT 25.

Potravinářská výroba

40 | Lahve od smetany Lacrum z bílého skla, první polovina 20. století – počátky mlékárny Lacrum v Brně-Židonicích se datují k roku 1912. V roce 1925 potom došlo ke spojení dvou největších mlékařských podniků pod názvem Rolnická ústřední mlékárna, jejíž ochrannou známkou byl název LACRUM. Znárodněním v roce 1951 se z mlékárny stal národní podnik Lacrum Brno, který začal také vyrábět mražené krémy

41 | Likérové lahve – secesní, 20. léta 20. století. Likéry jsou pálenky s vyšším obsahem cukru, vyrobené z čistého lihu s přísadou jemných silic, trestí nebo různých macerátů

42 | Nádoba k uchovávání a prodeji zmrzliny – dřevěný obal, do kterého se vkládala porcelánová nádoba se zmrzlinou obložená ledem

43 | Dřevěná přepravka na limonády firmy Zátka s 20 lahvemi – v Praze-Karlíně v roce 1877 JUDr. Ferdinand Zátka začal s prodejem chleba a později se specializoval na výrobu sodové vody, limonád, hořčice, kečupu a kávových náhražek. V roce 1923 si postavil novou továrnu, kde vyráběl také trvanlivé pečivo a oplatky s ochrannou známkou Meteor

44 | Transportní sudy na pivo – dřevěný a hliníkový. V 60. letech 20. století byly dřevěné sudy nahrazeny sudy hliníkovými, které se ve většině našich pivovarů používaly do roku 1990, kdy se přešlo na nerezové KEG sudy

45 | Zavařovací hrnec WECK s příslušenstvím – teploměr, lžice, otvírák, kovová péra a zavařovací sklenice. Konzervové sklenice německé firmy J. Weck&Co. – Öflinfen-Baden (založena roku 1900) se objevily na českém trhu již před první světovou válkou

Podsbírka je systematicky budována teprve od 60. let 20. století, i když pochopitelně zahrnuje rovněž řadu položek, které se do sbírky zemědělského muzea dostaly již dříve, dokonce ještě před jeho vznikem, a to díky aktivitám Národopisné společnosti v 90. letech 19. století. Velkou část také zaujímají předměty a modely z Hospodářské akademie v Táboře ze 30. let 19. století. Tato podsbírka je zaměřena na řemeslné či průmyslové zpracování zemědělských produktů s nepatrnými přesahy do domácích postupů. Zastoupené sbírkové předměty dokumentují situaci, která byla v potravinářském průmyslu v našich zemích zejména od 19. století do současnosti. Teritoriálně pokrývá české země s větším akcentem ke středočeské oblasti. Na její tvorbě se od přelomu 60. a 70. let 20. století intenzivně podílel Ing. Dr. Zdeněk Kuttelvašer, CSc., který shromáždil především sbírkové předměty týkající se mlynářství, pekařství, vinařství a masného průmyslu. Navázal kontakty s tehdejšími závody mlékárenského a masného průmyslu, takže podsbírka byla obohacena o velkou řadu obalů z produkce těchto národních podniků. Další rozvoj podsbírky nastal koncem 80. let, kdy nastoupil nový kurátor Ing. Jan Maňas, jenž se specializoval hlavně na oblast konzervace a pivovarnictví. V 90. letech podsbírka stagnovala kvůli neobsazenosti kurátorského místa a znovu se dostala do popředí zájmu až po roce 2005 s příchodem současné kurátorky Mgr. Lucie Kubáskové (Dolanské).

Podsbírka je vnitřně členěna na jednotlivé obory potravinářského průmyslu:

- mlynářství
- pekařství (cukrářství)
- řeznictví (uzenářství)
- mlékařství (máslařství, sýrařství)
- pivovarnictví (sladovnictví)
- cukrovarnictví
- škrobařství
- octářství
- olejnictví
- výroba kávovin a dalších pochutin
- konzervace ovoce a zeleniny

Zmíněné obory jsou v podsbírce zastoupeny značně nerovnoměrně, což bylo a je dáno omezenými možnostmi jejich trojrozměrné dokumentace. Jedním z limitujících faktorů, kterým se zároveň liší potravinářský průmysl od zpracování surovin podomácku, je ten, že se v potravinářství pracuje s velmi rozměrnými stroji, a od druhé poloviny 20. století dokonce s celými výrobními linkami, které lze jen těžko přenést do muzejních depozitářů. Rovněž staré dílenské zařízení a vybavení malých provozoven padlo za obětí postupným modernizacím.

40

41

44

42

45

43

Cílem sbírkotvorné koncepce je dokumentovat vývoj v potravinářském průmyslu od 19. století do současnosti. Prioritou je katalogizace všech předmětů vedených pouze v chronologické evidenci, aktivní získávání dosud chybějících předmětů, prezentace podsbírkou a zapojení podsbírkou do vědeckých projektů. V podsbírcce obecně nejvíce schází dokumentace jednotlivých potravinářských oborů z druhé poloviny 20. století a ze současnosti. V některých případech nelze získat originální velké výrobní stroje, a proto je potřeba se zaměřit na jinou formu dokumentace a na sbírání menších pomůcek a náradí, popřípadě obalů, jež s produkcí jednotlivých oborů souvisí. Dále je nutné především doplnit obory jako octářství, droždářství, cukrovarnictví, lihovarství a škrobařství, které byly doposud přehlíženy, o další trojrozměrné sbírkové předměty. Je nezbytné přistoupit k dokumentaci současných výrobních zařízení a linek zejména prostřednictvím firemní literatury nebo foto- a videodokumentace – popřípadě výroby modelů. Rovněž v současné době, při velmi různorodé a stále se měnící produkci různých výrobků (polotovarů), je potřeba nějakým způsobem zachytit i tento vývoj. K výše uvedenému se rovněž nejlépe hodí fotodokumentace.

Podsírka čítá kolem 2 500 položek a bohužel jednotlivé obory nejsou dokumentovány stejně kvalitně, což by se mělo v budoucnosti změnit. K nejcennějším sbírkovým předmětům náleží modely staročeského mlýnského složení, kašník či unikátní stoupy.

Zelinářství

46 | Třiradličná harka z konce 19. století – harku sestrojil zemědělský vynálezce František Horký. Jeho inovace umožnila lepší využití síly potahu a regulaci hloubky orby. V NZM je harka zařazena do podsbírky Rostlinná výroba II

47 | Záhonový pluh, 18.–19. století – v českých zemích se pluh rozšířil ve 13.–14. století a přinesl technickou inovaci spočívající v dokonalejším rozrušování půdy

48 | Trakařový secí strojek. Dřevěný strojek dostalo muzeum darem v roce 2004 – stroj pravděpodobně pochází z období před druhou světovou válkou. Princip stroje umožnil zrychlit a zefektivnit setí

Podsbírka dokumentuje vývoj dalšího z tradičních oborů věnujícího se pěstování rostlin. Vznikala již od počátku 60. let nejprve v Lednici a dnes ve Valticích. Snahou je dokumentovat sledovaný fenomén na území celé republiky. Budování podsbírky se řadu let věnovali Ing. Vítězslav Koukal a Ing. Lydie Oukropcová. Po jejich odchodu v roce 1999 podsbírku převzala Mgr. Kamila Svobodová, Ph.D., a od roku 2010 je v péči Ing. Viléma Křečka.

Nejdůležitější a současně největší skupinou sbírkových předmětů jsou ty, které souvisejí se samotným pěstováním zeleniny. Patří sem především nástroje pro výsev semen a předpěstování sadby, dále pro plečkování, okopávku, pletí a jednocení zeleniny a také potřeby pro sklizeň, balení, skladování a rychlení. Druhou skupinou jsou předměty spjaté s hnojením a ochranou rostlin, jako jsou hnojiva, postřiky a postřikovací soupravy a rovněž předměty související se zavlažováním rostlin. Třetí skupinu tvoří pomůcky pro konzervaci, sušení a mražení zeleniny. Vzhledem k tomu, že uvedené způsoby uchovávání zeleniny se vztahují i k podsbírce Ovocnictví, protože ovoce se uchovává podobnými či stejnými způsoby, je část předmětů, potřebných k těmto činnostem, obsažena v podsbírce Ovocnictví. Poslední, čtvrtou skupinou v podsbírce je rozsáhlá sbírka parafínových modelů jednotlivých zelenin a jejich odrůd.

Zmiňované skupiny jsou v současné době v podsbírce poměrně rovnoměrně zastoupeny, chybí většinou předměty spjaté s velkovýrobou či ty, které se v tomto odvětví zahradnické výroby objevují v posledních letech. Protože se jedná většinou o rozměrné artefakty, bylo by vhodnější pořídit jejich modely, případně získané originály uložit v adekvátním depozitáři. V první skupině předmětů, týkajících se zahradnické výroby, tedy výsevu, pletí, sklizně atd., schází opět především rozměrnější sázecí stroje, traktorová a motorová plečka, fréza. Co se týká sklizně zeleniny, jsou v podsbírce zastoupeny hlavně ruční nástroje, zcela chybí sklízecí stroje, vyorávače, dopravníky. Rovněž pařeniště na rychlení zeleniny je v podsbírce zastoupeno pouze jedno – dřevěné –, ostatní typy absentují. Vzhledem k jejich rozměrům nejsou zastoupeny ani různé druhy zavlažovačů. Druhá skupina předmětů, spjatá s hnoje-

46

47

ním a ochranou rostlin, je reprezentována zvláště staršími druhy, moderní hnojiva i postřiky chybí. Třetí skupina, zaměřená na konzervaci, sušení a mražení zeleniny, je poměrně komplexní, nicméně je nutné sledovat aktuální trendy a soubor průběžně doplňovat. Poslední skupina – kolekce parafinových modelů – obsahuje modely odrůd jednotlivých druhů zeleniny, vyšlechtěných do roku 2001, kdy byla jejich výroba ve valtické pobočce po odchodu Dušana Kachyni ukončena. V podsbírce tak chybí velké množství modelů nejnovějších odrůd zelenin, některé dříve méně rozšířené zeleniny (např. brokolice, meloun cukrový, špenátová a salátová zelenina, u níž by se jen těžko model vyráběl; tuřín, ošlejš či artyčok) chybí úplně. Podsbírku aktuálně tvoří 987 předmětů. K unikátním artefaktům náleží zejména dřevěný rýč s železným kováním, soubor zvonů na chřest či balíčkováč Vajma na výrobu balíčkované sadby, věnovaný muzeu šlechtitelskou stanicí ve Valticích.

48

Ovocnictví

Podsbírka vznikla dílem převedením předmětů ze zámku Kačina a vlastním sběrem po celou dobu trvání pobočky zemědělského muzea v Lednici a později ve Valticích. Velký počet sbírkových předmětů dokumentuje úsilí o podchycení co nejširšího rozsahu daného oboru.

Při tvorbě podsbírky kurátoři dokumentují sledovaný fenomén na území celého státu. V minulosti o podsbírku pečovali např. Ing. Zdeněk Tempír, CSc., Ing. Vítězslav Koukal či Ing. Lydie Oukropcová. V roce 2000 ji převzal Ing. Jaroslav Pokorný a v roce 2009 ji na krátkou dobu spravoval Ing. Vilém Křeček. Od roku 2014 je kurátorkou Mgr. Kamila Svobodová, Ph.D.

Podsbírka není vnitřně nijak specificky rozčleněna, proto lze popsat pouze dva základní okruhy. Jde jednak o sbírkové předměty se vztahem k pěstování ovoce a jednak o ty, které souvisejí s jeho zpracováním. Uchovávalo se tak například nářadí k obdělávání půdy, nářadí pro ošetřování stromů, chemikálie (tj. hnojiva a prostředky na ochranu rostlin), pomůcky a zařízení na zpracování ovoce a samozřejmě i různý pomocný materiál. Výjimečným souborem je pak především kolekce parafínových a sádrových modelů ovoce. Ovšem ovocnictví je neustále se vyvíjejícím odvětvím, a proto by měly být modely starších odrůd doplněny také o ty novější. Navíc chybí některé soubory předmětů, jež se však prolínají s jinými podsbírkami (například nářadí na obdělávání půdy apod.). Pro kompaktnost podsbírky by proto bylo vhodné doplnit stávající soubory o další předměty, které by charakterizovaly jak vývoj pěstování ovoce, tak rovněž jeho zpracování. S tím souvisí i to, že v podsbírce zcela scházejí novější přístroje a nástroje používané v oboru v současné době. Lze uvažovat také o rozšíření souboru chemikálií používaných v ovocnářství proti chorobám a škůdcům. Aktuálně podsbírku tvoří 1 982 předmětů. Mezi nejvýznamnější z nich bezesporu náleží výše zmíněný soubor parafínových modelů plodů ovocných dřevin, zvláště jablek a hrušní, z nichž značná část představuje staré odrůdy, které jsou pěstovány již jen ojediněle. Rozsáhlou sbírku parafínových modelů plodů vytvářela od 80. let 20. století na zámku Kačina paní Eva Beňáčková, v jejíž práci do roku 2001 pokračoval ve Valticích pan Dušan Kachyňa.

49 | Parafínové modely ovoce – muzeum má ve sbírce 505 modelů jablek, 121 hrušek, 78 švestek a slív, 62 jahod a stejný počet třešní a višní, 45 broskví, 32 meruněk a několik desítek kusů dalšího drobného ovoce

Vinařství

Tato speciálně profilovaná podsběrka, i přestože dílem souvisí s podsběrkou Potravinářská výroba a dílem pak s podsběrkou Rostlinná výroba, byla již od počátku 60. let minulého století budována samostatně v Lednici a později ve Valticích. Vznikla převedením dříve získaných sbírkových předmětů ze zámku Kačina a zejména následnou, více než padesát let probíhající akviziční činností na jihomoravských pobočkách. V minulosti tak o podsběrku pečovali například Ing. Zdeněk Tempír, CSc., Ing. Vítězslav Koukal či Ing. Janina Tržilová. Po jejich odchodu se o podsběrku v letech 2000–2009 staral Ing. Jaroslav Pokorný a od roku 2009 je kurátorkou Mgr. Kamila Svobodová, Ph.D. Teritoriálně jsou dokumentovány především moravské lokality.

Podsběrka nemá definováno dílčí členění, nicméně sbírkové předměty se vztahují ke dvěma základním problematikám. Jednak se jedná o soubor dokumentující vinohradnictví, které v současné praxi zahrnuje pěstování révy vinné s produkcí hroznů, a jednak o vinařství. To je v užším slova smyslu dokumentováno coby sklepní hospodářství, zabývající se zpracováním hroznů na víno, jeho balením a expedicí. Zastoupeny jsou převážně předměty ze sklepního hospodářství, v němž se používá více specifických strojů a nástrojů, než je tomu ve vinohradnictví, kde většina strojů a nářadí je používána i v ovocnářství či polní výrobě – traktory, plečky, motyky, nůžky, pilky apod. Přesto podsběrka obsahuje i nářadí k obdělávání půdy, nářadí pro ošetřování révy vinné, chemikálie – tj. hnojiva a prostředky na ochranu rostlin. Vedle toho rovněž pomůcky a zařízení na zpracování hroznů, vybavení pro distribuci vína a samozřejmě specializovaný pomocný materiál. V podsběrce bohužel stále scházejí některé soubory předmětů. Předně jde o předměty historické, například filtry na víno, ucelené soubory vinařských nožů či historických lahví na víno. Zastoupeny nejsou ani moderní stroje a nástroje používané jak ve vinohradnictví, tak i ve sklepním hospodářství. Nedostatečně jsou dokumentovány také chemické prostředky ke hnojení a ochraně rostlin vinné révy. K prioritám akviziční práce náleží komplexní dokumentace modernizace oboru, v některých případech alespoň formou foto- a videodokumentace. Podsběrka zahrnuje 498 sbírkových předmětů, včetně souboru unikátních historických dřevěných lisů na révu a ovoce.

- 50 | Takzvaný mesták s mestůvkama na mačkání hroznů
- 51 | Demižony
- 52 | Zádový postřikovač
- 53 | Motyka a rýč pro práce na vinici
- 54 | Poprašovač ruční měchový

50

52

51

53

54

Botanika

55 | Ukázka sbírky semen starých odrůd slivoní

56 | Odborný zemědělský měsíčník – pod názvem Milotický hospodář vycházel od roku 1896, vydával jej učitel a nakladatel Arnošt Dadák z Milotic nad Bečvou

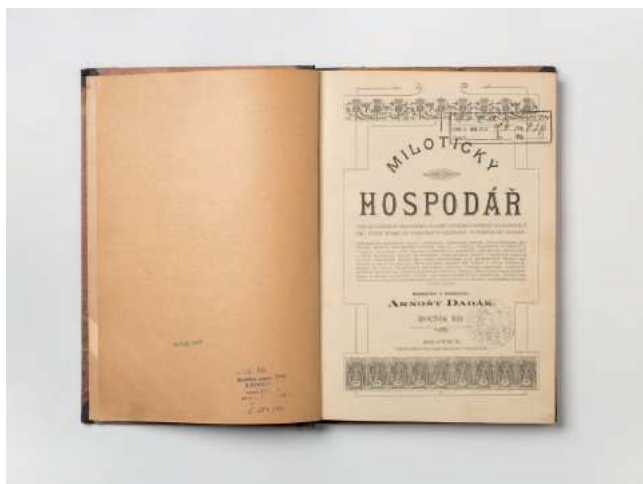
Podsírka vznikala již od roku 1961, nejprve v lednické a později ve valtické pobočce zemědělského muzea. Důležitým impulzem pro její rozvoj se stal především konvolut semen darovaných v roce 1971 zahradníkem J. Prokopem, který působil v Botanické zahradě Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Další důležité položky sbírky získalo muzeum roku 1974 darem od Vysoké školy zemědělské Brno, katedry sadovnictví. Většina takto získaných semen pochází z výměny mezi botanickými institucemi (botanickými zahradami a výzkumnými ústav) celého světa. Malou část sbírky představují také semena darovaná Ústředním kontrolním a zkušebním ústavem zemědělským Podivín, JZD Tršicko a Šlechtitelskou stanicí Velké Losiny. Část sbírky tvoří vlastní sběry hospodářsky významných rostlin, jako jsou pecky ovocných stromů, zeleniny, obilniny, luskoviny a píce, olejiny a zahradní okrasné rostliny. Dále jsou v podsírce menším dílem zastoupeny i výřezy dřev, výtrusy kapradin, šišky a sušené vzorky kořeninových druhů rostlin. O podsírku pečoval mimo jiné Ing. Antonín Hájek, po jejím převedení na valtickou pobočku Ing. Vítězslav Koukal a poté ji dostal na starost v roce 2000 Ing. Jaroslav Pokorný. V roce 2004 podsírku převzal Ing. Vilém Křeček a v roce 2015 ji předal Mgr. Dominice Švédové, která se o ni stará doposud. Prioritní sběrnou oblastí je zejména jižní Morava a důraz je kladen na hospodářsky významné, spíše teplomilné rostliny.

Podsírka neobsahuje více částí, nicméně položky jsou rozděleny na několik okruhů podle typu. Nejdůležitější a současně početně dominující skupinou jsou semena, pecky a ořechy rostlin. Nejbohatěji jsou zastoupeny diaspory okrasných, ovocných a zeleninových druhů rostlin, zvláště pak hrachu, lísky, papriky, jabloní, slivoní a meruněk. Jen malou měrou jsou zastoupena i semena některých původních druhů naší květeny, například jestřábník alpský či měsíčnice vytrvalá. Další skupinou jsou vzorky výtrusů cca 75 druhů kapradin z naší i zahraniční flóry. Třetí skupina je tvořena výřezy z kmenů některých našich přirozených, okrasných a ovocných stromů, jichž je na padesát. Takto početná je i skupina čtvrtá, která obsahuje šišky okrasných i našich původních druhů jehličnanů. Nejmenší, avšak nikoliv méně významná, je skupina sestávající ze sušených vzorků natě a listů nejběžnějších kořeninových druhů rostlin (saturejka, rozmarýn, dobromysl aj.). Celkem se zde nachází 2 353 sbírkových předmětů. Výjimečnost podsírky souvisí zejména s rozsáhlým souborem rostlinných diaspor (semena, pecky, ořechy, výtrusy, šišky apod.), který již nyní poskytuje velmi dobrý náhled na rozdíly mezi jednotlivými druhy a odrůdami.

55

56

Zoologie

Podsbírka patří k nejmladším, jelikož je zřízena teprve od konce roku 2015, pochopitelně však odráží sbírkotvornou činnost trvající téměř 180 let. Vytvoření zoologické podsbírky navazuje na původní záměr vytvořit zoologickou kolekci mapující středoevropskou faunu, nikoliv jen lovnou zvěř. V souladu s touto myšlenkou byla v muzeu postupně vytvořena rozsáhlá sbírka fauny původem primárně z Čech, částečně pak z ostatních zemí střední Evropy, která zvláště v případě ornitofauny svým rozsahem, uceleností a druhovým složením přesahuje těžiště oboru myslivosti. Existence zmíněných souborů s jejich bohatstvím a povahou se stala podnětem pro vytvoření nové, samostatné podsbírky, jejíž kurátorkou je Mgr. Marie Voldřichová. V plánovaném rozsahu absorbuje sbírkové předměty spadající původně do podsbírek Myslivost (dermoplastické preparáty savců a ptáků, kožešiny, trus a vývržky, vejce, hnízda, kostry, lihové preparáty, modely, abnormality, paroží bez statusu lovecké trofeje atd.) a Lesnictví (entomologie).

V současnosti je v nové podsbírce zapsáno 3 731 převedených sbírkových předmětů, čímž se řadí k těm nejrozsáhlejším. Dlouhodobým záměrem je i nadále shromažďovat zoologický materiál dokumentující všechny druhy savců a ptáků žijících na území České republiky. Podsbírka se tudíž ze své podstaty neomezuje jen na lovnou zvěř žijící na našem území. Aktuálně je členěna na oddíly mammalogie, ornitologie a entomologie. Již nyní je zřejmé, že bude nutné doplnit dermoplastické preparáty vysokého historického významu, které se dochovaly v neuspokojivém stavu, preparáty novými (expozičně vhodnějšími z hlediska zachování diagnostických znaků a přirozeného vzhledu) a zároveň zajistit historickým originálům citlivou reparaaci. Do budoucna je nutné získávat preparáty těch druhů, které v podsbírce doposud nejsou dostatečně zastoupeny – drobní savci (hlodavci, jako je norník, hryzec, myšice, hraboš, či drobní hmyzožravci, jako je rejsek a krtek nebo letouni) – či chybí

57

57 | Dermoplastický preparát samice norka evropského (*Mustela lutreola*) – zvíře bylo chyceno do sklopce u rybníka Nadýmač v Hluboké nad Vltavou roku 1843

58 | Ornitologická sbírka muzea – čítá na 300 druhů ptáků ve 2500 exemplářích a patří k největším a nejkomplexnějším v republice

59 | Dermoplastický preparát roha jižního (*Falco biarmicus*) – dravec byl 8. dubna 1920 zabit výstřelem z praku na lodi Madawaska kotvící v Rudém moři. Plavidlo převáželo československé legionáře zpět do vlasti

60 | Dermoplastický preparát krahujce obecného (*Accipiter nisus*) s vlaštovčím hnízdem na zádech je úsměvnou historickou kuriozitou z 19. století – lékárník z třeboňské lékárny se snažil zabránit v hnízdění vlaštovkám, které si začaly stavět hnízdo nad domovními dveřmi. Obstaral si vycpaného krahujce, aby ptáky zaplašil, ti ale měli pro strach uděláno. Hnízdo si postavili přímo na zádech vycpaniny a hned dvakrát v něm vyvedli mladá

58

59

60

úplně. Jedná se například o některé zástupce šelem (norek americký, šakal), velkých kopytníků (koza bezoárová) či ptáků (např. břehule říční, pěníce černohlavá, berneška velká, sýkora modřinka, ústříčník velký atd.). U zoologicky i kulturně a historicky významných druhů bude vhodné zvýšit také počet preparátů (jelen, bobr, srnec). Dále je nutné systematicky doplňovat rovněž ostatní součásti podsbírkky (kožešiny, lebky, vejce, hnízda, odlitky stop atd.). Mimořádně cennou součástí této podsbírkky je tzv. Sallačova sbírka jelenovitých a dutorohých. Výjimečné je paroží jelena Schomburgkova (*Rucervus schomburgki*). Nachází se zde také unikátní ornitologická kolekce, která obsahuje vůbec nejstarší sbírkové předměty NZM. Její počátky spadají až do roku 1839 (tedy ještě před založením lesnického muzea), kdy lesní adjunkt Václav Špatný začal na pokyn knížete Jana Adolfa II. Schwarzenberga a s podporou lesmistra Franze von Feldegga preparovat první ptáky. Preparáty se později staly zdrojem informací pro naše přední ornitology, jako byli A. Frič, F. Bayer či J. Janda. V současnosti patří mezi jednu z největších a nejkomplexnějších sbírek ptáků v České republice a je hojně využívána při prezentační činnosti nejen našeho muzea. Celkem obsahuje 296 druhů ptáků ve 2 456 exemplářích. Nejvzácnějším sbírkovým předmětem této kolekce je patrně čírka úzkozobá (*Anas angustirostris*).

Lesnictví

Podsíbírka náleží svou historií k nejstarším, jelikož pojala i soubor artefaktů a naturfaktů z někdejšího lesnického a loveckého muzea budovaného již od roku 1842. V rámci zemědělského muzea je kolekce tvořena od 20. let 20. století s cílem dokumentovat zejména soudobé lesnictví, jako dynamicky se rozvíjející obor. Sbírkové předměty se v různém počtu nacházely na všech zemských pobočkách. Ty, které zůstaly po druhé světové válce zachovány, byly svezeny nejprve do Prahy a po roce 1950 instalovány na zámku Konopiště, odkud přešly v letech 1961–1964 na zámek Ohrada. Právě v tomto období se spojil tento soubor s předměty, které byly převzaty z původního, výše zmíněného lesnicko-loveckého schwarzenberského muzea na Ohradě, případně schwarzenberské taxační kanceláře. Pochopitelně rozsáhlý soubor tvoří i předměty získané vlastní akviziční činností od roku 1961. Byť nerovnoměrně, je dokumentováno území někdejšího Československa s pochopitelným důrazem na oblast jižních Čech. Podsíbírka vznikala péčí řady muzejníků, přičemž o vznik nejstaršího souboru ze schwarzenberského muzea se významně zasloužil Václav Špatný (1807–1882), v poválečném období o kolekci pečoval Ing. Josef Nýderle a v osmdesátých letech pak v rámci tehdejšího referátu dějin lesnictví ji budovali Ing. Václav Kasal a Ing. Marcela Andresková. V letech 2007–2009 byla kurátorkou Ing. Hana Schejbalová, mezi lety 2010–2014 pak Ing. Lenka Levá a od roku 2015 o podsíbírku pečuje Ing. Jana Melcrová.

61

61 | Československé zemědělské muzeum v Bratislavě, Lesnické a lovecké muzeum, 1939

62 | Xylotéka – unikátní dvě stě let starý dendrologický herbář, který popisoval 68 druhů dřevin rostoucích na našem území. Každá krabička obsahovala vzorky listů, plodů a semen a také ručně psaný popis kvality vybraného stromu

Podsbírka zahrnuje velké množství sbírkových předmětů z různých oborů lesnictví. Je hodně různorodá – od přírodnin (herbáře) přes pracovní nářadí (k těžbě, pěstování a ochraně lesa apod.) a přístroje (taxace) po mapy, obrazový a filmový materiál. Zahrnuje částečně i zpracování a výrobky ze dřeva. Je logicky členěna podle hlavních lesnických činností na sekce: botanika a dendrologie, lesnická pedologie, lesnická geodézie, hospodářská úprava lesa a dendrometrie, zakládání a pěstování lesa, ochrana lesa, těžba lesa, doprava dříví a skladování, lesotechnické meliorace, přidružená lesní výroba, obrazy a konečně lesnická obec. Do roku 2018 tvořila její součást i entomologická kolekce, která je nově zařazena do podsbírky Zoologie. Obsahuje předměty datované od konce 18. století do současnosti. Díky mimořádné různorodosti klade vysoké odborné nároky na determinaci, zařazení a evidenci. Problematická je rovněž péče o objemné sbírkové předměty, obvykle technického rázu, které vyžadují speciální prostor pro uložení, manipulaci a taktéž i jejich konzervaci a restaurování je odborně náročná. Podsbírku tvoří 8 765 předmětů, z nichž patří k nejcennějším soubor taxačních přístrojů ze sbírky prof. Haši, dendrologický herbář (xylotéka) z lesnické školy ve Zlaté Koruně, lesnické patenty Marie Terezie či výřez druhého nejstaršího smrku ze Šumavy a jedny z nejstarších motorových pil vyráběných v Čechách.

62

Myslivost

63 | Lovecká puška z přelomu 16. a 17. století – ručnice s kolečkovým zámekem. Pažba je vykládaná slonovinou a jsou v ní vyryty motivy jelena, lišky, zajíce a psa

64 | Sokolnické kožené vábítko s peřím – takzvaný peřenec se používá pro výcvik dravců, v tomto případě poštolek

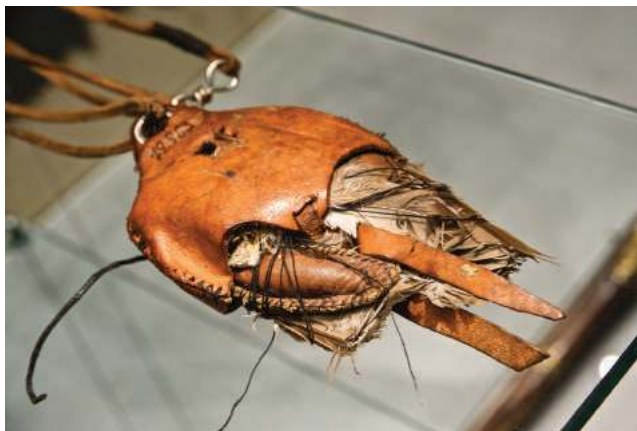
65 | Porcovací souprava z konce 17. století – nůž na čtvrcení zvěře, vidlička a jehla

Podobně jako u podsbírký Lesnictví patří historie tohoto souboru k těm vůbec nejdelším. I v tomto případě tvoří nejstarší část podsbírký původní ohradský fond, jenž byl na loveckém zámku shromažďován od roku 1842, kdy zde bylo založeno veřejné schwarzenberské lesnické a lovecké muzeum. Jedná se například o dermoplastické preparáty savců a ptáků zhotovené prvním správcem muzea Václavem Špatným. V následujících letech byly fondy myslivecké povahy systematicky doplňovány hlavně o zoologické sbírky, lovecké trofeje, lovecké zbraně a rarity pocházející ze schwarzenberských panství nebo z mysliveckých aktivit členů aristokratických rodů nejen z českých zemí, ale i střední Evropy (zvláště lovecké trofeje). Cílem správců muzea bylo vytvořit zoologické sbírky mapující středoevropskou faunu, nikoliv jen lovnou zvěř. V roce 1961 se ohradský fond stal akvizicí zemědělského muzea. V tomto roce byla další část podsbírký převzata ze zámku Lednice, kde bylo od roku 1955 Státní výukové muzeum pro myslivost. Šlo zejména o preparáty ptactva a zvěře a soubor historických zbraní. Důležitý soubor tvořily i akvizice zemědělského muzea myslivecké povahy pocházející z aktivních, pasivních nebo záchranných sběrů. Řada cenných předmětů (lovecké zbraně, umělecké předměty apod.) se do sbírek muzea dostala již po druhé světové válce prostřednictvím aktivit Národní kulturní komise (svozy z českých a moravských zámeckých sbírek). Významnou součástí sbírky zemědělského muzea se stala rovněž tzv. Sallačova sbírka paroží jelenovitých a sourozí dutorohých darovaná Československou mysliveckou jednotou. Sloučením fondů ohradského a zemědělského muzea vznikl jedinečný soubor dokumentující historii české a středoevropské myslivosti, který svým významem výrazně překračuje národní rámec. V průběhu let o soubor pečoval nejen Václav Špatný (1807–1882), ale taktéž po roce 1945 Ing. Josef Nýderle a v 80. letech pak v rámci tehdejšího referátu dějin myslivosti a rybářství Ing. Jiří Andreska, CSc. Mezi lety 2005–2017 byl kurátorem Mgr. Martin Slaba a od roku 2018 je kurátorkou Ing. Jana Melcrová.

63

64

Podsírka náleží v muzeu k největším. Teritoriálně pokrývá nejen české země, ale v mnoha jednotlivostech dokumentuje vývoj myslivosti v rámci střední Evropy, či dokonce světa. Její vnitřní členění je následující:

myslivecká kynologie: — modely psů — preparáty loveckých psů — předměty k chovu a výcviku loveckých psů

lovecké trofeje: — jelen — srnec — daněk — ostatní jelenoviti — kamzík — dutorozí — divoké prase — ostatní srstnatá zvěř — pernatá zvěř

lovecké zbraně: — chladné zbraně — palné zbraně — příslušenství k palným zbraním

lovecké nářadí a náčiní: — lovecké pasti — lovecké sítě — čížba — myslivecké modely — ostatní

myslivecké nářadí a pomůcky oděvy a doplňky

umělecké předměty: — obrazy — sochy a reliéfy — užité umění

Od roku 2015 jsou sbírkové předměty zoologické povahy (dermoplastické preparáty, kostry, kosti, kůže, vejce, hnízda apod.) postupně převáděny do nově vytvořené podsírky Zoologie. K dokončení tohoto procesu došlo v roce 2018 vyčleněním zbývajících částí (Sallačova sbírka, dermoplastické preparáty ptáků a zvěře). Tato interní deakcese uvolnila prostor pro pečlivější práci se specificky mysliveckým materiálem. Týká se to například i rozšiřování velmi bohatého souboru trofejí, který je třeba doplňovat velmi citlivě, rozhodně již cílem nemůže být hromadění běžných trofejí. Soubory chladných a palných zbraní budou doplňovány tak, aby dokládaly technologický i kulturně-historický vývoj. Záměrem je obohacovat i ojedinělý soubor pytláckých zbraní o historické i současné kusy. Lovecké nářadí a náčiní je doplňováno dle možností. Průběžně jsou vyhledávány sbírkové předměty mapující každodenní život myslivců, a to nejen v minulosti, ale i v současnosti. O jednotlivé kusy se rozrůstá i soubor uniforem z celého území České republiky. Cílem je získat také chybějící uniformy ze schwarzenberských panství a dále ze státních a vojenských lesů. Podobně zůstává trvalou snahou obohacování kolekce tematických uměleckých předmětů. Smyslem je vytvářet pokud možno nejucelenější vývojové řady jednotlivých skupin sbírkových předmětů tak, aby podsírka v maximální možné míře dokumentovala vývoj myslivosti na území dnešní České republiky. Aktuálně je tvořena 7 573 sbírkovými předměty. K těm unikátním náleží například někdejší světová trofej jelena, poslední český medvěd (1856), poslední český vlk (1874), parohový nábytek z 19. století, historické lovecké zbraně, obrazy Jiřího Židlického či Zdeňka Buriana.

Rybářství

66

66 | Obůzka – trojvrstvá síť užívaná k nočnímu rybolovu na Labi do konce 19. století. Síť se natáhla napříč přes řeku, na jednom konci byla vedena z lodí, na druhém byl jako plovák dřevěný škopek. Síť se nechala volně splouvat po proudu a ryby se do ní samy chytaly. Unikátní sbírkový předmět získalo muzeum v roce 1971 od rybáře J. Jandy z Dolních Beřkovic

67 | Rybářství – historii rybářství dokumentuje i podsírka Fotoarchív NZM

68 | Losos obecný, jíkernačka – sádrový odlitek, který zhotovil Antonín Frič pro Jubilejní zemskou výstavu v Praze roku 1891. Ryba byla chycena při jarním tahu v březnu v Litoměřicích. Ryba byla dlouhá 97 cm a vážila 12 kg

Podsírka Rybářství má opět mimořádně bohatou minulost. Nejstarší součástí podsírky je původní ohradský fond schwarzenberského lesnického a loveckého muzea. Obsahuje například suché preparáty ryb zhotovené ve druhé polovině 19. století správcem muzea Václavem Špatným. Druhou nejstarší součástí jsou rybářské sbírky shromážděné za přispění prof. Antonína Friče pro Jubilejní zemskou výstavu v Praze roku 1891 a zakoupené po vzniku zemědělského muzea v roce 1924 od Národopisné společnosti. Po nuceném vystěhování muzea z Prahy se kolekce nacházela v provizoriu na zámku Kačina a od 60. let je uložena rovněž na zámku Ohrada. Tím došlo ke sloučení obou fondů nejen institucionálně, ale taktéž fyzicky. Velké obohacení podsírky lze spojit s iniciativou vybudovat na zámku Ohrada v rámci zemědělského muzea stálou expozici *Vývoj rybářství a rybníkářství*. Pro potřeby této expozice byl v 70. letech 20. století prováděn intenzivní sběr, zejména vybavení užívaného v rybníkářství a také náradí posledních živnostenských rybářů na Labi a Vltavě. Dále se sběr zaměřil na historii našeho pstruhařství, sportovního rybářství, rybářského školství a výzkumu. Expozice byla otevřena v roce 1977. Po tomto datu se rybářská podsírka rozrůstala již jen pozvolna; většinou šlo o nahodilý sběr. Po roce 1988 začala být podsírka systematicky doplňována o preparáty dosud chybějících druhů ryb a dalších vodních živočichů. V průběhu let se vedle již zmíněných osobností věnovali péči o podsírku rovněž Ing. Jiří Andreska, CSc., či od roku 1988 Ing. Miroslav Čeněk.

67

Velká část sbírkových předmětů byla získána přímo pro potřeby zmiňované expozice, a podsírka proto obsahuje jen málo duplikátů a multiplikátů.

Člení se na šest částí:

- rybníkářství: — rybníky a jejich součásti — nářadí ke stavbě rybníků — výlov rybníků — údržba rybníků — sádky — umělý chov ryb (kromě lososovitých) — osobnosti rybníkářství a dokumenty
- pstruhařství: — přístroje a náčiní — vyobrazení pstruhových líhní, rybníčků, výtěru
- rybářství na volných vodách: — pravěké rybářství — lidové a živnostenské rybářství — sportovní rybářství
- rybochovné objekty s řízeným prostředím
- hydrobiologie: — mihulovci — ryby — obojživelníci — plazi — bezobratlí — rostliny a mikroorganismy — nemoci ryb a jiných vodních živočichů
- rybářské školství a výzkum

V sekci rybníkářství podsírka obsahuje modely rybníčních výpustí i jiných součástí rybníčních staveb různého původu a tím i různého měřítka a vizuálního stylu, dále dřevěné rybníční roury a výřezy z nich. Nářadí a náčiní ke stavbě rybníků z doby největšího rozmachu výstavby rybníků v českých zemích se ale nedochovalo, zastupují je předměty obdobné z 19. a počátku 20. století. Většinu sbírkových předmětů tvoří rybářské nářadí, vyřazované v 70. letech 20. století v souvislosti s mechanizací chovu ryb a používáním nových materiálů. Nářadí z tradičních materiálů je v podsírce poměrně dobře zastoupeno, často však jen v jediném exempláři. Novější rybníkářské nástroje a zařízení z konce 20. a začátku 21. století zde většinou chybí. Skromný soubor nářadí k umělému chovu ryb obsahuje líhňářské přístroje, nádoby na manipulaci s jikrami a plůdkem a koše k vysazování jiker candáta. Úsek pstruhařství je zastoupen staršími typy líhňářských přístrojů. Na úseku pravěkého rybářství nemá muzeum vlastní archeologické sbírky, nahrazuje je replikami a vyobrazeními. Oblast lidového a živnostenského rybářství je v podsírce bohatě zastoupena. Cennou součástí je kolekce sbírkových předmětů vztahujících se k pokusům o záchranu lososa v Čechách umělým chovem na přelomu 19. a 20. století. Patří mezi ně sádkové odlitky lososů zhotovené Antonínem Fričem, Kufferovy krajáče a sítě k lovu lososů na jezích. Mezi další výjimečné předměty náleží sbírka rybáře J. Hulíka obsahující síť obúzku, kuklu půlovou, kuklu vrhací, dědík či loď dubovku.

Je třeba zdůraznit, že podsírka Rybářství je jedinou svého druhu v rámci naší republiky, a klade si proto za cíl dokumentovat historii i současnost rybářství na celém našem území.

68

Gastronomie

69 | Kuchyňské náčiní – plechové mlýnky na kávu značky Leinbrock, smaltovaná dóza na cukr a závěsná kořenka na jednotlivé druhy koření, vše z první poloviny 20. století

70 | Domácí kuchařka M. D. Rettigové – vydání z roku 1906. Kuchařku muzeum získalo darem v rámci projektu Kulínární dědictví českých zemí: paměť, prezentace a edukace

71 | Džbán s uchem – džbán pochází ze 14. století a je zdoben množstvím paralelních drážek

Jedná se o nejnovější podsbíрку muzea logicky doplňující dosavadní spektrum, při akcentaci zásadní problematiky stravování člověka. V intencích aktuální sbírkotvorné koncepce nově vznikající kolekce vytváří nástavbu nad staršími podsbírkami a synergicky využívá jejich doposud málo zřetelný potenciál dokumentovat problematiku gastronomie. Jejich pyramidální struktura se opírá o základnu primárních zdrojů – vstupních surovin, jimž jsou zasvěceny například podsbířky Rostlinná výroba, Živočišná výroba, Botanika, Ovocnářství, Zelinářství či Rybářství. Další fázi kulturního zušlechťování těchto zdrojů se věnuje mj. podsbířka potravinářská, zaměřená ovšem v prvé řadě na průmyslové zpracování výdobytků kulturní krajiny. Podsbířka gastronomická pak i v rámci muzejní prezentace nastupuje ve fázi poslední, tj. fázi, kdy jsou předpřipravené (či přímo v „divočině“ získané) zdroje bezprostředně kuchyňsky opracovány, servírovány a následně konzumovány. Tato fáze svým způsobem „kornuje“ celý složitý proces zemědělské výroby potravin. Na vzniku podsbířky pracoval především Mgr. Ondřej Burian, od roku 2018 pak Mgr. Michaela Zeinerová Brachtlová, Ph.D. Dokumentováno je celé území státu s dílčími přesahy do zahraničí.

69

Nově vznikající podsírka se pochopitelně opírá v prvé řadě o stávající sbírku a disponibilní sbírkové předměty. „Gastronomický“ status jednotlivých předmětů je vymezen horizontem bezprostřední kuchyňské úpravy a konzumace pokrmů v podmínkách jak venkovské, tak i městské domácnosti. Jedná se tedy o rozličné nádoby používané k uchování výchozích surovin ve skladovacích prostorech a v kuchyni (keramické, dřevěné, kovové, slaměné), dále pak kuchyňské náčiní, strojky a další vybavení zapojené do vlastního procesu přípravy pokrmů (výhledově například i inventář tzv. „černé kuchyně“). V neposlední řadě pak stolní náčiní, příbory a nádobí, používané při servírování a konzumaci nápojů a pokrmů. Otázkou zůstává zahrnutí předmětů spjatých s některými procesy, jež bezprostřední kuchyňské úpravě předcházejí (např. domácí výroba másla a sýrů – součást podsírky Živočišná výroba; krouhání a nakládání zelí; domácí zabíjení a následné zpracování masa – podsírka Potravinářská výroba aj.). Sféra tzv. gastronomie, nebo přesněji řečeno sitologie (tj. nauky zabývající se komplexní problematikou lidského stravování, od prvotní rudimentární báze až po kulturní konotace výživy), je ovšem mnohem širší než okruh doposud zmiňovaný. Budovaná podsírka by tedy kromě předmětů hmotných měla výhledově obsáhnout také sféru nehmotného dědictví.

Proběhla i analýza etnografické podsírky, která je na gastronomickou tematiku bohatá. Například skupina předmětů ze sekce č. 2 – Domácnost (kuchyňské potřeby a přístroje, nádoby) – obsahuje i početnou kolekci kuchyňského nádobí a dalšího vybavení kuchyně. Tento soubor čítá přes 200 předmětů, včetně nejrůznějších kuchyňských přístrojů, pražiček kávy a mlýnků, vesměs v dobrém stavu. Část potenciálně použitelných předmětů se nachází i v rámci podsírek Živočišná výroba (domácí výroba másla a sýrů), Potravinářská výroba (domácí zabíjení a zpracování masa), eventuálně Vinařství a Rybářství.

70

71

Životní prostředí

72

Podsbírka Životní prostředí je relativně nově vytvořenou kolekcí spravovanou dnes ve Valticích. Zčásti vychází z někdejší podsbírky Přírodní podmínky, věda a školství budované na zámku Kačina. Mnoho předmětů této podsbírky pochází z 19. století a nerovnoměrně dokumentuje území celého státu. V minulosti o její tvorbu pečoval např. Ing. Antonín Hájek, v roce 2009 byla podsbírka převezena do Valtic a od té doby je kurátorkou Mgr. Dominika Švédová.

Podsbírka není vnitřně rozčleněna, logicky se však předměty v ní dělí na několik okruhů dle svého účelu. Největší skupinou jsou předměty pedologické, reprezentované vedle přístrojů (soupravy k odebrání půdních vzorků, půdní teploměry, vrtáky, analytické váhy apod.) i sbírkou půdních monolitů a kolekcí sbírkotvorných hornin. Druhou důležitou skupinou jsou v této podsbírce herbáře, které jsou tematicky zaměřeny především na československé traviny, lesní a luční rostliny, druhy bylin v okolí vesnic, polní a zahradní plevele, okrasné dřeviny a listy ovocných stromů a keřů. Významný je i soubor předmětů vztahující se ke geodézii a meteorologii. Zajímavá je mj. meteorologická stanice či model protimrakové střelnice. Součástí podsbírky je i několik přístrojů sloužících k analýze zemědělských produktů, například laboratorní sušárna na obilí, vegetační nádoby či přístroje ke stanovení tučnosti mléka.

Zmiňované skupiny předmětů v současné době jen velmi nerovnoměrně pokrývají oblast životního prostředí. Zatímco některé skupiny přírodnin (horniny, půdy a herbářové položky rostlin) jsou zde bohatě zastoupeny, jiné zcela chybí (např. entomofauna, malakofauna, minerály, zkameněliny aj.). Část přírodnin je sice uložena v jiných podsbírkách muzea, např. herbáře a entomologické sbírky související s lesnictvím v pobočce Ohrada, avšak i přesto fondy NZM nepokrývají komplexně jednotlivé složky naší přírody. Zajímavá je sbírka přístrojů určených k hodnocení životního prostředí, na kterou lze v budoucnu velmi dobře navázat a rozvíjet ji doplňováním o novější techniku. Na druhou stranu kolekce potřebuje doplnit také o jiné typy předmětů, neboť nyní je nevyvážená a má nízkou výpovědní hodnotu. Akvizice by proto neměly být omezeny jen na předměty pocházející z území České republiky, neboť právě dokumentace a následná prezentace zahraničních trendů může být pro návštěvníky velmi obohacující. Třetí skupina podsbírky – rostliny a živočichové s úzkou vazbou na činnost člověka – by však měla být zaměřena především na oblast naší republiky, jelikož antropogenní procesy v přírodě a jejich dopad na krajinu a druhovou bohatost se v různých zemích liší a detailní znalosti o České republice jsou v tomto případě přínosnější než povrchní náhled na širší oblast. Celkem podsbírku tvoří 662 položek.

73

72 | Obelisk z roku 1887 – John Francis Campbell se proslavil jako expert na keltskou historii a sběratel příběhů Skotské vysočiny na západě ostrova. Stovky z nich zachránil před zapomenutím

73 | Campbell-Stokesův heliograf s registračními pásky – heliograf je přístroj na měření délky trvání slunečního svitu. Přístroj zkonstruoval John Francis Campbell v roce 1853, v roce 1879 jej vylepšil irský matematik a fyzik George Gabriel Stokes. Tento princip měření se používá dodnes

74 | Expedice – pracovníci muzea při průzkumné cestě na Kriváň, 1960

74

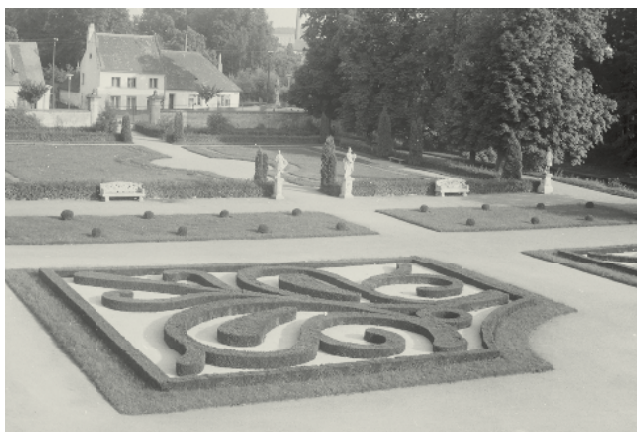
Květinářství

Podsbírka vznikala již od počátku 60. let nejprve v Lednici, následně pak ve Valticích. V minulosti o tento fond pečovali např. Ing. Zdeněk Tempír, CSc.; Ing. Vítězslav Koukal či Ing. Janina Tržilová. V roce 1999 ji převzala do péče Mgr. Kamila Svobodová, Ph.D., a od roku 2010 je jejím kurátorem Ing. Vilém Křeček. Se znalostí charakteru podsbírky lze konstatovat, že se jedná o soubor raritní, dokumentující vývoj květinářství v rámci celého území státu. Bohužel je však dosud značně neúplný. Podsbírka není vnitřně rozčleněna, nicméně lze identifikovat několik okruhů, do nichž předměty dle svého účelu přísluší. První velkou skupinou jsou předměty spjaté s pěstováním okrasných rostlin, jejich vyséváním (sázecí kolíky a lopatky, secí strojky), přepichováním a přesazováním (přepichovací kolíky a vidličky), sklizní a sušením (zahradnické nůžky) a přípravou k prodeji (potřeby pro balení květů k transportu). Důležitou podskupinu zde tvoří předměty týkající se pěstování okrasných rostlin ve sklenících, modely květinových zahrad a pomůcky pro pěstování za využití hydroponie. Speciálně k hydroponii se váže soubor předmětů zahrnující jak substráty, tak i nádoby a rozsáhlé systémy na pěstování v živném roztoku. Druhou, neméně důležitou skupinou jsou v této podsbírce aranžérské pomůcky, které slouží pro přípravu podkladů, k navazování a vyztužování květů a zeleně v květinových vazbách. Třetí jsou pak předměty sloužící k výživě a hnojení rostlin a k jejich ochraně. Patří sem především hnojiva – organická i anorganická, růstové regulátory a nejrůznější postřiky na ochranu okrasných rostlin před škůdci.

Zmiňované kolekce předmětů jsou v současné době v podsbírce zastoupeny velmi nerovnoměrně. Ty spjaté s pěstováním okrasných rostlin jsou dokumentovány poměrně hojně – schází jen pomůcky k přepichování rostlin, speciální představné nůžky pro sklizeň květin a některé novější předměty, jako je například sázecí kolík na květinové cibulky. Bohužel předměty, které se týkají pěstování okrasných (ale i jiných) rostlin ve skleníku, chybí téměř úplně. Nejsou zde zastoupeny součásti vytápěcích systémů, závlahové systémy, skleníkové krytiny ani přístroje pro sledování skleníkového

75

75 | Z fotoarchivu muzea – fotografie dokumentují parkovou úpravu i zvolené vzory květin a dřevin

76 | Plastický obraz – zámecká zahrada v Telči, série obrazů namalovaných na skle a uchycených za sebou vyvolává dojem trojrozměrnosti

prostředí, přičemž by mohl být tento nedostatek pokryt modely různých druhů skleníků. Co se týká aranžovacích potřeb, základní pomůcky jsou již v podsbírce dokumentovány, chybí pouze novější předměty a některé speciální vázací pomůcky, stejně jako přípravy ke zvýšení trvanlivosti řezaných květin. Mezi hnojivy a postřiky také chybí novější výrobky, zcela absentují růstové regulátory. Zde by pro dokumentaci sortimentu těchto přípravků postačilo zařadit do podsbírky pouze obaly vzhledem k možnému nepříznivému až toxickému účinku některých chemikálií. Dlouhodobým cílem je zejména doplnit chybějící potřeby a pomůcky pro pěstování, aranžování a prezentování okrasných rostlin tak, aby se podařilo dokumentovat všechny obory floristiky charakteristickými předměty z dob více i méně časově vzdálených. Podsbírka tak získá ucelenou podobu. Průběžně musí být rovněž sledovány novější trendy. Podsbírku tvoří 359 položek, z nichž k nejhodnotnějším náleží květinové vázy z delftské fajánse, plastické modely zámeckých zahrad a soubor plastických obrazů zámeckých a městských parků malovaných na skle.

76

Etnografie

77

Historie podsbírky náleží k těm nejdelším. První předměty začaly být shromažďovány již v souvislosti s Jubilejní a později Národopisnou výstavou od 90. let 19. století. Po vzniku muzea v roce 1918 se je podařilo odkoupit od Národopisné společnosti, a staly se tak nejstarší částí muzejní sbírky, potažmo i pozdější etnografické podsbírky. Postupem času se fond slibně rozrůstal, na čemž mají velkou zásluhu například sběry Muzejních odborů agrárního dorostu, které inicioval dr. Josef Kazimour, dlouholetý jednatel spolku Československého muzea. Předměty etnografického charakteru byly průběžně sbírány po celé meziválečné období společně s artefakty dokumentujícími zemědělskou výrobu. Do sbírkového oddělení Život zemědělce, jak se tehdy tato podsbírka nazývala, se další větší přírůstky dostaly až s konáním Slovanské zemědělské výstavy v Praze v roce 1948. Poté po dlouhá desetiletí přibývaly předměty jen ojediněle. V 80. letech 20. století spravoval soubor referát dějin zemědělských závodů a sídlišť v čele s Vratislavem Šmelhausem, CSc. Nicméně k rozsáhlejšímu oživení práce s touto podsbírkou přispěla až změna koncepčního přístupu v posledním desetiletí. Postupně tak přibýly artefakty k tématu vybavení domácnosti včetně nábytku z období počátku 20. století. O sbírku v minulosti pečovali např. PhDr. Pavel Novák, CSc.; RNDr. Roman Bortel, PhD.; Mgr. Martin Vlček nebo Mgr. Jana Jírovcová. Od roku 2018 je kurátorkou podsbírky Mgr. Klára Linhartová. Zájmovou oblast, kterou podsbírka odráží, představuje území celé republiky, nicméně reflektovány jsou spíše české realie.

Podsbírka je členěna do následujících sekcí:

- vybavení domácnosti: dokumentuje základní typy mobiliáře, zejména nábytku z 19. až poloviny 20. století
- domácnost: obsahuje různé typy náčiní téměř ze všech desetiletí 19. i 20. století, soubor je rozdělen do několika podskupin, nejpočetnější z nich je kolekce kuchyňského nádobí a dalšího vybavení kuchyně
- oděv a textil: je zastoupen řádově desítkami originálních a kompletních lidových a slavnostních krojů včetně doplňků z různých regionů Čech, Moravy a Slovenska, sbírka obsahuje také různé typy lidových výšivek, vzorníky tkanin, sukna, dečky a ložní prádlo
- praní a oprava prádla: kolekce obsahuje početný soubor ručních valch a pístů na praní prádla a několik typů praček převážně z meziválečného období, žehličky z období konce 19. století až 60. let 20. století i ruční mandly

77 | Slavnostní chodský ženský kroj z počátku 19. století

78 | Detail ženského plzeňského kroje, konec 19. století

78

- hygiena: tato skupina je zastoupena pouze torzovitě
- topení a svícení: nejstarší součástí této skupiny sbírkových předmětů jsou pomůcky k péči o pec, obsahuje rovněž několik typů otopných zařízení a soubor svítidel počínaje loučnickými a konče elektrickými svítilny
- sledování času: je dokumentováno několika závěsnými i stolními hodinami užívanými v domácnostech
- zábava a volný čas: zde je možné nalézt především hudební nástroje, dětské hračky, ale taktéž radiopřijímač
- zvykosloví: obsahuje křesťanské kříže, mariánské sošky, několik svatých obrázků, funerálie a také velikonoční řehtačky, vozíky a barvené kraslice
- hmotné archeologické památky (paleolit–středověk): jednotlivá historická období jsou zastoupena základními typy předmětů a jejich odlitků
- ostatní: patří sem předměty spojené s ostatními tématy a činnostmi, například hlídání si soukromí, různé památeční standarty, žerdě a návěštní cedule

Jelikož se většinou forma a funkce artefaktů mění v čase, základním hlediskem při výběru předmětů je snaha zachytit původní konstrukční typy, přehled materiálových změn a variant v čase. V rámci nábytku a vybavení domácnosti je třeba scelit jednotlivá období i sociální a kulturní odlišnosti, doplnit tak některé typy lidového nábytku, například dřevěné komody, knihovničky a stěnové věšáky. Kuchyňské potřeby jsou sice hojně zastoupeny, nicméně chybí dosud některé novější techničtější typy od 50. let 20. století (např. Papiňův hrnec, nízkooenergetické nádoby, nové druhy kuchyňských strojků). U lidového oděvu není dokumentováno především pracovní ošacení jednotlivých odvětví (např. kuchař, kovář apod.) a také lidové ornamentální vzory většiny regionů. V tématu praní a oprava prádla je třeba doplnit zejména elektrické přístroje užívané od počátku 20. století, jako jsou pračky a ždímačky, nové typy žehliček, dále předměty spojené s ručním šitím a látáním. V hygieně chybí zvláště lidové prostředky na ošetřování rukou. Z topných zařízení schází kamna na naftu, radiátor, elektrický a plynový sporák a poválečné druhy svítidel. V tématu sledování času nejsou zastoupeny některé varianty starších stolních a nástěnných hodin („kukačky“), jakožto i hodiny sluneční. Z volnočasových aktivit nezachycuje kolekce předměty lidových zábav, jako jsou karetní a jiné společenské hry (mnohdy se zemědělskými symboly), některé typy lidových hraček (káča). Ve zvykosloví je třeba doplnit předměty lidových obyčejů z vánočního, adventního, velikonočního období aj. a předměty i jiných kultur, vyznání a lidové magie na našem území. Co se týče archeologických památek, je třeba zrevidovat životnost replik, doplnit zejména slovanské předměty se vztahem k zemědělství (nebo jejich odlitky), jakož i různá vyobrazení této aktivity. Podsbírka aktuálně obsahuje téměř 3 000 předmětů, přičemž k těm nejvýznamnějším náleží hlavně kolekce malovaného nábytku, originálních lidových krojů a jejich doplňků či některé funerálie.

Modely staveb

79 | Model dnes již neexistující slovácké hliněné chalupnické usedlosti v Kunovicích a model dnes již neexistujícího mlýna v Semilech, z něhož pocházel staročeský politik František Ladislav Rieger

80 | Barokní sýpka – model sýpky, které se na našem území stavěly zejména v 18. a 19. století

Nejstarší aktivity spojené s budováním této kolekce spadají do roku 1891, kdy se podařilo uchovat dva modely vystavované na Jubilejní výstavě. Další dvě desítky modelů zahrnuté v souboru byly prezentovány o čtyři roky později na Národopisné výstavě. Po vzniku muzea v roce 1918 se podařilo do jeho sbírky získat i zmíněné modely, které dnes náleží k těm nejcennějším, a k nim postupně přibývaly další exempláře. Velká pozornost rozvoji kolekce, alespoň pokud se týče zemědělských staveb a jmenovitě staveb pro živočišnou výrobu, byla věnována v období po roce 1948. Samostatná podsběrka vznikla v roce 2001 vyčleněním modelů staveb ze všech rušených referátů, jejichž sbírky byly uloženy na zámku Kačina. Historické modely usedlostí pochází z referátu dějin zemědělských závodů a sídlišť, stavby pro živočišnou výrobu, jichž je největší počet, z referátu dějin živočišné výroby a několik málo modelů pochází z referátů dějin rostlinné výroby, potravinářství a přírodních podmínek zemědělské výroby. Z kurátorů lze zmínit Vratislava Šmelhause, CSc., který o tento soubor pečoval v rámci referátu dějin zemědělských závodů a sídlišť, a Ing. Lumíra Loudila spravujícího referát dějin živočišné výroby. Po vytvoření samostatné podsběrky Modely staveb se stal kurátorem této podsběrky PhDr. Pavel Novák, CSc. Podsběrka modelů venkovských staveb je teritoriálně orientována na území celého státu, nicméně jistý akcent českých realit je zde zřetelný. Počtem položek náleží k nejmenším podsběrkám muzea. Jedná se o modely staveb nebo jejich součástí, případně technická zařízení.

79

80

Základ a nejcennější část podsbírky tvoří historické modely lidových staveb z Národopisné výstavy československé z roku 1895. Dva modely pocházejí prokazatelně z Jubilejní výstavy 1891. Soubor staveb je od meziválečného období průběžně doplňován. Druhou součástí podsbírky tvoří specializované zemědělské objekty pocházející většinou z období socialismu. Převažují mezi nimi stavby pro živočišnou výrobu. Menší část modelů dokumentuje venkovská sídla a výseky krajiny s provedenými melioracemi a hospodářsko-technickými úpravami. Jen velmi omezené množství modelů je věnováno technickým stavbám, mezi nimiž dominují mlýny a sušárny. Podsbírku dotváří modely stavebních konstrukcí a stavebních doplňků. Jak z pohledu oborové struktury zemědělství, tak z hlediska typologie staveb ve venkovském prostoru jsou jednotlivé druhy modelů zastoupeny velmi nerovnoměrně. Nedostatečně jsou reprezentovány stavby pro rostlinnou výrobu, řemeslné provozovny a obecní stavby. Chybí i širší zastoupení jednotlivých typů venkovských sídel. Co se týče fyzického stavu podsbírky, přibližně třetina modelů je více či méně poškozena a vyžaduje nejen konzervační, ale i restaurátorský zásah. Podsbírku tvoří 511 položek.

Řemesla

81 | Ukázka říms a bosáže na nároží zámku Kačina vytvořených pomocí šablon a hladítek

82 | Zednická hladítka používaná na urovnání („zatočení“) povrchu omítek

83 | Fasádní šablony, pomocí nichž se vytvářely („vytahovaly“) římsy na fasádách

Podsbírka Řemesla obsahuje aktuálně předměty, které byly sbírány již od 90. let 19. století, zejména v souvislosti s děním v rámci Národopisné výstavy československé. Do muzejní sbírky byly získány po založení muzea v roce 1918 odkoupením od Národopisné společnosti. Od počátku existence zemědělského muzea tak soubor zahrnoval doklady života zemědělce. V meziválečném období přibyla zajímavá a poměrně ucelená kolekce předmětů dokumentující textilní řemesla. V období socialismu byly získány některé kolekce dosud nezastoupených řemesel jako například řeměnářství a rukavičkářství. Po roce 1989 byla systematicky mapována dosud chybějící venkovská řemesla, zejména řemesla stavební a stavebních hmot. Až do poloviny 60. let náležely předměty týkající se řemesel do oddělení život zemědělce spravovaného Ing. Františkem Šachem. Poté je v rámci referátu dějin zemědělských závodů a sídlišť spravoval prom. hist. Vratislav Šmelhaus, CSc., a po jeho smrti v roce 1983 se správy tohoto referátu ujal PhDr. Jan Rychlík, CSc. Po jeho odchodu krátce o sbírky náležející k tomuto referátu pečoval JUDr. et PhDr. Antonín Kubačák, CSc., od něhož je převzal v roce 1999 PhDr. Pavel Novák, CSc. V roce 2001 byla z předmětů vztahujících se k venkovským řemeslům vytvořena samostatná podsbírka, kterou až do současnosti spravuje PhDr. Pavel Novák, CSc. Teritoriálně by podsbírka měla pokrývat území českých zemí, nicméně je zde patrný akcent na střední Čechy. Je členěná dle jednotlivých řemesel, v nichž můžeme vydělit sedm relativně samostatných okruhů, a to předměty spojené s řemesly dřevozpracujícími, dále kovozpracujícími, s textilními a oděvními, řemesly zpracovávajícími kůže, s řemesly hlíny a kamene a řemesly stavebními a poslední skupinu tvoří směsice předmětů pocházející z domácí výroby. Současný stav podsbírky odpovídá tomu, že problematika řemeslné výroby nebyla v období socialismu příliš sledována a jednalo se spíše o pasivní uchování starších akvizic. Oživení práce s podsbírkou včetně nárůstu akviziční činnosti nastává až od 90. let 20. století. Zastoupení jednotlivých skupin řemesel je proto velmi nerovnoměrné. Nejlépe je zastoupena skupina textilních řemesel, velmi kvalitně jsou dokumentována dřevozpracující řemesla. Co do počtu kusů – avšak z hlediska jednotlivých řemesel nerovnoměrně – jsou dobře dokumentována i kovozpracující řemesla. Ostatní jsou podchycena pouze okrajově a některá řemesla zcela chybí.

Dokumentace současnosti naráží mimo jiné na problém nejenom získávání, ale rovněž ukládání rozměrnějších strojů. Ty lze zachytit spíše formou modelů, případně technické dokumentace a fotografií. Základním kritériem pro akvizici přitom i nadále zůstává použití daného předmětu venkovskými řemeslníky. Zcela převažující část předmětů z této podsbírky budou i nadále tvořit stroje a nástroje a v ojedinělých, náležitě zdůvodněných případech také suroviny a polotovary. Z hlediska proveniencí výrobců strojů užívaných řemeslníky je pozornost soustředěna především na české firmy. Důležitým cílem se stala i dokumentace opravárenské činnosti vykonávané v zemědělských závodech a dále sběr náradí případně strojů souvisejících s opravami v zemědělství. Totéž platí i pro stavební čety zemědělských podniků a jejich náradí a stroje používané při stavebních pracích v zemědělství, tím spíše, že zde byli sdružení nejen zedníci, ale také tesaři, truhláři, koláři a další řemeslníci působící na

81

82

venkově. Formou fotodokumentace, případně katalogových listů apod. je vhodné podchytit i přidruženou výrobu zemědělských podniků a zdokumentovat výrobky, a nikoliv výrobní nástroje, které jsou shodné s průmyslem. Podsbírka aktuálně čítá okolo 2 000 jednotlivin, přičemž k nejvýznamnějším souborům podsbírký patří kolekce kolovratů a hoblíků.

83

Obrazy

84 | Charles Joshua Chaplin,
Dívka se sífkou na motýly, olej,
plátno, 110 × 75 cm

85 | Josef Lada, Starý chlív, rok 1948,
tempera, sololit, 105 × 105 cm

86 | Henri-Guillaume Schlesinger,
Když je pán pryč, rok 1857, olej,
plátno, 58 × 76 cm

87 | Alena Čermáková, Soudruh
Rajtora vypravuje o svém zájezdu
do Sovětského svazu, rok 1951,
olej, plátno, 200 × 320 cm

První obrazy a kresby se objevily ve sbírkovém fondu Československého zemědělského muzea – ústavu pro studium a povznesení venkova již v meziválečném období. Většina uměleckých děl se s ohledem na zaměření muzea inspirovala zemědělskou tematikou. V roce 1937 získalo muzeum jedinečnou kolekci 157 obrazů, jejímž předchozím majitelem byl významný prvorepublikový politik Vavro Šrobár. Živelný vývoj obrazové podsírkky, k němuž nemalou měrou přispělo, že až do roku 2006 nemělo zemědělské muzeum žádného uměleckého historika, pokračoval i po roce 1945. K nejdůležitějším přírůstkům poválečného období patří rozsáhlé soubory etnograficky zaměřených kreseb, perokreseb a akvarelů od trojice autorů: Václava Šebeleho, Josefa Gruse a Jaroslava Spirhanzla. Řadu děl získalo zemědělské muzeum mezi roky 1945–1989 darem od nejrůznějších státních institucí, v první řadě ministerstva zemědělství. Umělecká hodnota těchto akvizic je značně kolísavá. K těm kvalitnějším bezpochyby patří soubor sedmnácti obrazů Josefa Lada určený původně pro Slovanskou zemědělskou výstavu, která se konala v Praze v roce 1948. Druhý protipól představují práce socialisticko-realistických malířů, jako například monumentální plátno Aleny Čermákové *Soudruh Rajtora vypravuje o svém zájezdu do Sovětského svazu* z roku 1951. Jako odkladiště „nepotřebných“ uměleckých děl posloužila tato podsírkka několikrát i po roce 1989. Podsírkka je od roku 2006 spravována Mgr. Martinem Vlčkem a členěna do čtyř základních částí. První představují obrazy, mezi nimiž zaujmají specifické místo díla z výše zmíněné Šrobárovy sbírky. V této části podsírkky jsou rovněž bohatě zastoupeni představitelé nejrůznějších směrů českého malířství 20. století, kteří se ve své tvorbě nechali inspirovat českou krajinou a životem na venkově. Druhou skupinu artefaktů tvoří kresby. Jedná se o nejrozsáhlejší soubor z celé podsírkky. Nejstarší a největší je soubor tužkových kreseb od Václava Šebeleho, který obsahuje téměř 900 archů papíru. Třetí část podsírkky představují grafické práce v počtu asi dvou stovek listů provedených různými tiskařskými technikami. Většina tisků pochází z 19. století a po tematické stránce mezi nimi převažují veduty měst, hradů a zámků, scény z významných historických událostí a reprodukce slavných výtvarných děl. Konečně poslední a nejmenší oddíl podsírkky je zaměřen na umělecké plakáty. Obsahuje pouze tři návrhy plakátů, jež byly domácími umělci vytvořeny pro potřeby zemědělských výstav, konaných v Čechách ve 20. a 30. letech minulého století. Dlouholetá absence uměleckého historika v zemědělském muzeu přispěla k tomu, že základní informace o předmětech z této podsírkky, které jsou zachyceny v přírůstkových knihách či inventářích, jsou často nepřesné nebo neúplné. Z tohoto důvodu bylo přikročeno k průběžnému opravování chybných údajů a upřesňování popisů předmětů. Po fyzické stránce jsou sbírkové předměty, které jsou začleněny do podsírkky obrazů, v relativně dobrém stavu. Přesto se na nich ve větší či menší míře podepsalo ne vždy vhodné uložení nebo nešetrná manipulace a jednotlivosti jsou průběžně konzervovány a restaurovány. Celkem podsírkku tvoří 2 508 děl, z nichž nejhodnotnější část představuje Šrobárova sbírka. Tato jedinečná kolekce výtvarného umění zahrnuje v současnosti 153 obrazů realisticky orientovaných malířů, kteří reprezentují významné umělecké směry a školy spojované s historií evropské

84

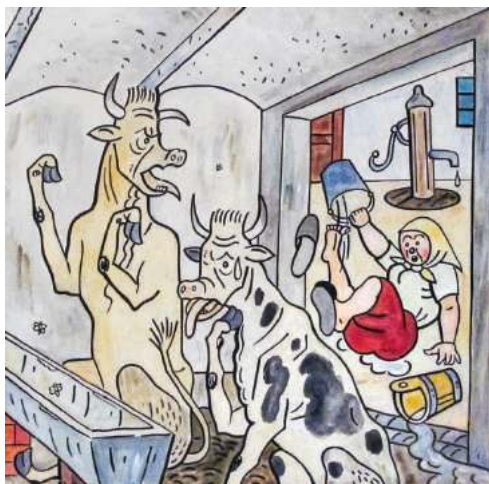

ho malířství v širokém časovém rozmezí od 16. do konce 19. století. Menší část kolekce představují kvalitní kopie obrazů velkých barokních mistrů Petrusa Pauluse Rubense, Anthonise van Dycka, Jacoba Jordaense nebo Rembrandta van Rijna. Dominantní místo ve Šrobárově sbírce zauímají práce umělců spojovaných se salonní malbou 19. století.

86

85

87

Numizmatika

88 | Stříbrný tolar z roku 1581 – mince je opatřena ouškem a podle všeho sloužila k nošení na krku

89 | Robotní známky – vyražený symbol označuje typ práce, ruka znamená práce ruční, srp práce o žních, kolo práci s povozem

Počátky budování numizmatické podsbírky sahají až do 20. let minulého století. První přírůstky týkající se medailí pocházejí z roku 1929. Akvizice nepocházely jen z nákupů, ale i z darů. Například v roce 1930 medaile muzeu věnovaly kromě ministerstva zemědělství taktéž Jednota českých hospodářských společenstev, Ústřední hospodářská společnost pro Slezsko či Zemědělská jednota. V následujících letech přibývaly dary od odborných spolků, jakým byly Spolek pro průmysl pivovarský, Zemské ústředí včelařských spolků a další. Pozvolna narůstaly i dary lokálních institucí a organizací (například Rolnického cukrovaru v Němčicích, okresního úřadu v Nerejově, Městského muzea v Pardubicích apod.). Lze konstatovat, že od roku 1930 budovalo muzeum sbírku medailí systematicky a bylo ochotno medaile také nakupovat. K mimořádně významnému rozšíření došlo v roce 1956, kdy muzeu převedlo svou kolekci čítající 132 kusů ministerstvo zemědělství.

Podsírka patří spíše k menším kolekcím ve sbírce muzea. Celek tvoří medaile, odznaky, plakety, mince, chmelové a robotní známky, dále sádrové předlohy či razidla. Jedním z hlavních a dlouhodobě budovaných souborů jsou medaile se zemědělskou tematikou. Naprostá většina medailí a plaket pochází z jednotlivých zemí bývalého Československa, malá část je zahraniční proveniencie. Sbíрка obsahuje i několik medailí, které se zemědělstvím nesouvisí. Byly však původně součástí sbírky majitele velkostatku Smiřice a do muzea se dostaly v meziválečném období. Jedná se většinou o rakouské a zahraniční medaile s portréty panovníků z 16. až 18. století a tvoří nejstarší, historicky velmi hodnotnou část numizmatické podsbírky.

Podle základních znaků jsou jednotlivé sbírkové předměty děleny do následujících skupin:

- medaile záslužné
- medaile výstavní
- medaile pamětní
- osobní pamětní medaile
- ostatní medaile
- odznaky
- účelové známky
- mince

Snahou i nadále zůstává zejména pokračování dokumentace tematické medailérské produkce. Aktuálně je podsbírka tvořena 2 244 položkami. V minulosti o sbírku pečovala Mgr. Klára Linhartová či Mgr. Jana Jírovcová. Od roku 2018 je kurátorem podsbírky Mgr. Martin Vlček.

88

89

Obchod

Jedná se o podsbíрку s poměrně krátkou historií, vznikla teprve roku 2006 v souvislosti se záměrem tehdejšího vedení zřídit muzeum obchodu. Věnuje se dokumentaci tohoto fenoménu jako jedné ze stěžejních ekonomických činností. Projekt na vybudování muzea obchodu byl plánován mnohem dříve, nicméně neúspěšně. Zemědělské muzeum přesto postupně získávalo artefakty spojené s maloobchodní činností a prodejem zemědělských výrobků, které se mimo jiné rovněž staly součástí expozice na zámku Kačina, ovšem spravovány byly v různých podsbírkách. Na vzniku nové podsbírký participovali: RNDr. Michal Živný, PhD.; RNDr. Roman Bortel, PhD.; nebo Mgr. Jana Jírovcová. V současné době je kurátorkou podsbírký Mgr. Klára Linhartová.

Podsíbírka Obchod je tematicky zaměřena na obchod se zemědělskými komoditami, jejich měření a vážení, ale dokumentuje například i charakter platebních transakcí. Od svého počátku, kdy zahrnovala jen osm inventárních čísel převedených z jiných podsbírek, se postupně rozrůstala o několik desítek dalších. V současnosti množství položek souvisí s obchodem s kávou a kávovými výrobky (plechové zásobnice, mlýnky, pražičky i dobové reklamy) či pohostinstvím (pivní sklenice a tácky). Kromě toho jsou dokumentovány některé váhové systémy, cechovní symboly a plechové reklamy. Postupně se tato podsíbírka rozrůstá o kolekci vah a závaží, dobový kupecký inventář, různé zásobnice a obaly, reklamní poutače, účtenky a jiné předměty používané nejen v krámcích a na tržištích, ale také doprovázející a dokumentující kupeckou atmosféru a druhy maloobchodu zvláště v 19. a 20. století na našem území.

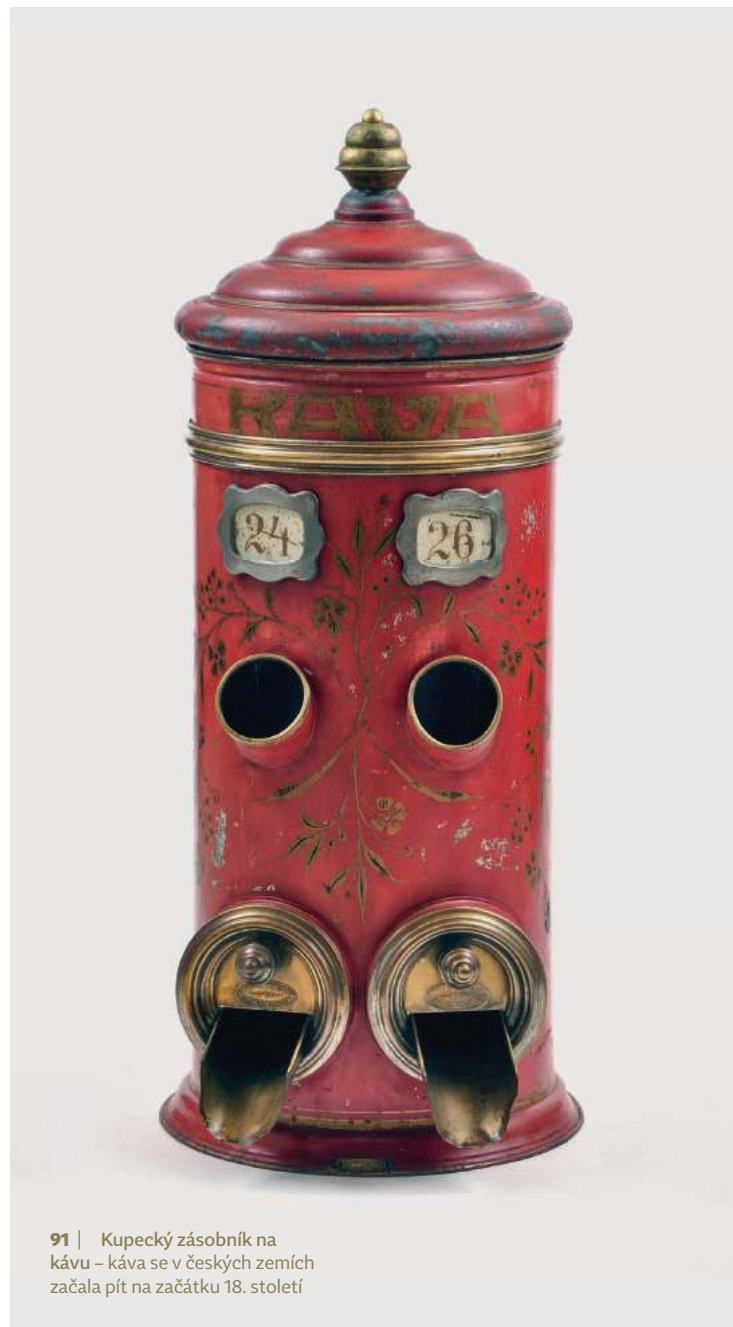
Podsíbírka je vnitřně členěna na následující oblasti:

- míry a váhy
- vybavení obchodu
- obchodní artikly
- pohostinství
- obchod s kávou
- reklamní a cechovní předměty

Podsíbírka obsahuje pouhých 75 předmětů. Trpí tedy nedostatkem muzeálií ve všech vytčených okruzích. Záměrem je rozšířit a zintenzivnit akviziční činnost nejen ve všech již zmíněných bodech struktury, ale případně ji i obohatit o další témata. To se týká zvláště platebních transakcí či obchodní administrativy. V podsbírci by měly být zastoupeny nejen předměty z krámků a koloniálů, ale také speciálních obchodů, jako jsou zelinářství, řeznictví, pekařství, zahradnictví, vinařství, rybářství či restaurační zařízení, obchod podomní a tržištní.

90 | Reklamní plakáty, první polovina 20. století – historie reklamních plakátů je dlouhá více než půl tisíciletí, jejich opravdový rozvoj přinesl až vynález litografie v roce 1798. V 19. a 20. století už byl plakát uměleckým žánrem

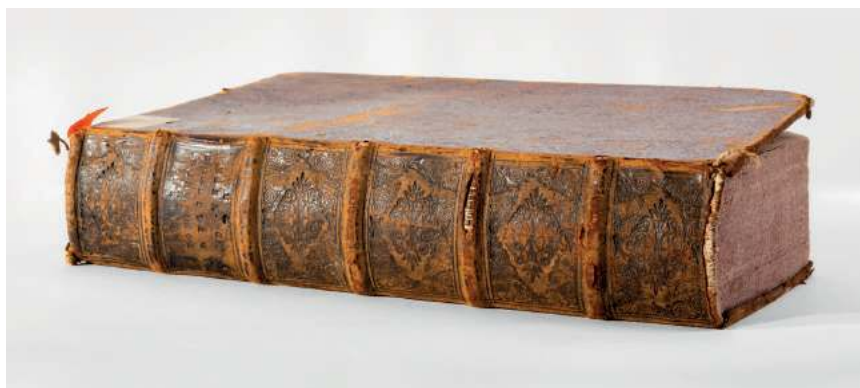

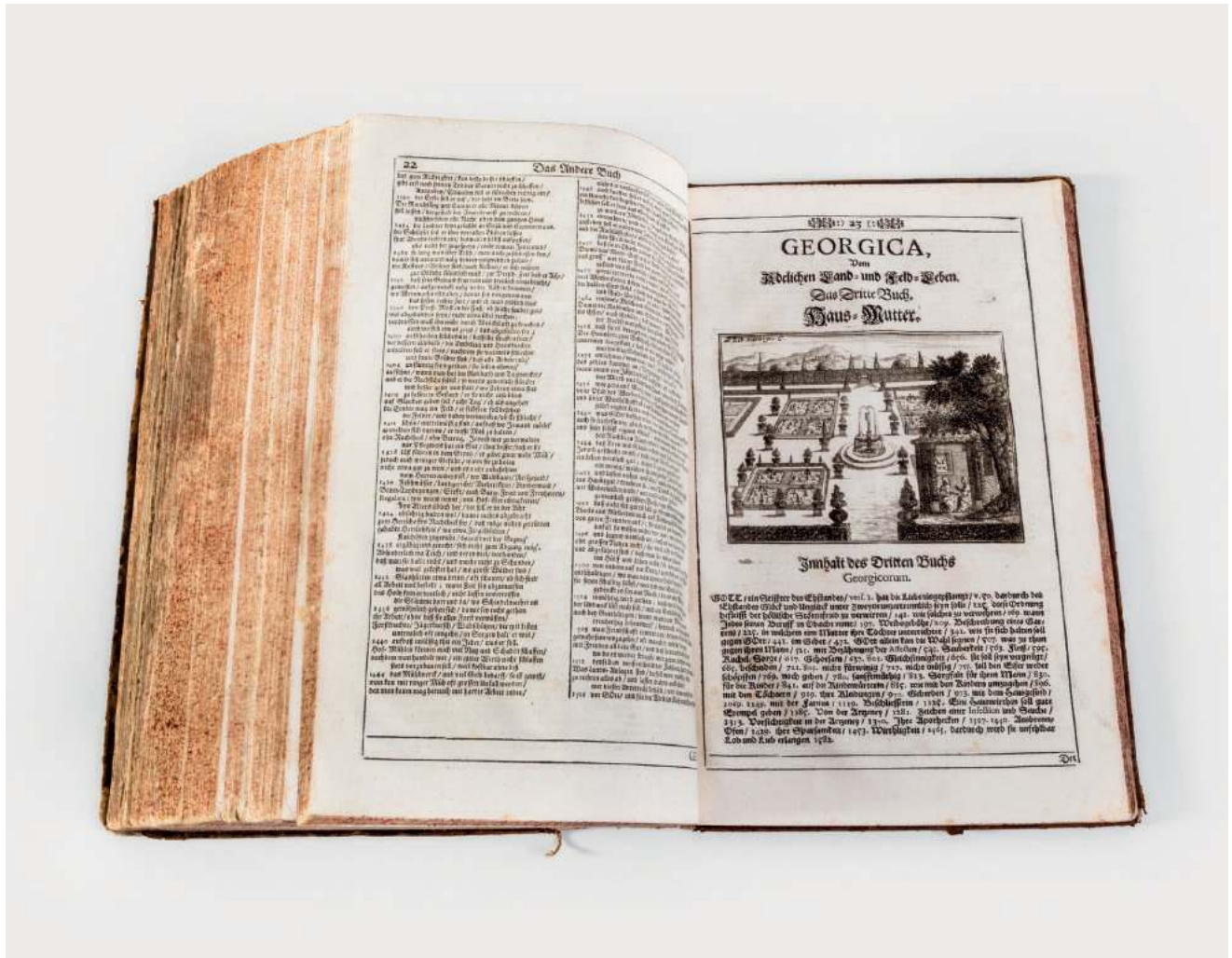
91 | Kupecký zásobník na kávu – káva se v českých zemích začala pít na začátku 18. století

Knihy

V roce 2007 bylo přistoupeno k budování podsbírký Knihy – staré tisky, a to z důvodu možnosti vyšší ochrany fondu. Jednotlivé položky sbírky byly postupně vyčleňovány ze základního fondu knihovny podle chronologického hlediska tak, aby sbírka obsahovala postupně nejčinnější staré tisky vydané do roku 1700, v dalších letech poté do roku 1800. Kurátorkou je Pavla Neumanová. Podsírka vznikala postupně a je svým rozsahem pouze malou částí fondu muzejní zemědělské knihovny, která je cennou součástí systému knihoven jakožto specializovaná knihovna v oblasti zemědělství.

Podsírka Knihy není dále tematicky členěna; vzhledem k nízkému počtu položek by to ani nebylo účelné. Tematické zaměření lze zjistit v katalogu Clavius v údajích „předmětová hesla a klíčová slova“. Mezi nejčinnější publikace sbírkového knihovního fondu patří první vydání dvoudílné zemědělské encyklopedie *Georgica Curiosa Aucta* od rakouského autora Wolfganga Helmharda von Hohberga z roku 1682 a *Oekonomische Encyklopedie* Johana Georga Krünitze, jejichž 242 dílů postupně vycházelo v letech 1773 až 1858. V knihovně NZM je možné studovat 125 dílů až po heslo „Roche“. Sírka starých tisků zahrnuje ve většině případů legislativní, správní, úřední nebo církevní dokumenty, dokumenty k dějinám zemědělství a venkova obecně, k dějinám lidské činnosti z hlediska hmotné kultury a kultury každodennosti. Knihovna NZM nevytváří separátní katalogy starých tisků, má pouze jeden katalog, kde lze najít jakýkoliv dokument. Staré tisky zde nemají žádné výsadní postavení, jsou chápány jako studijní materiály. Záznam obsahuje autora, zkrácený název a údaje o vydání, údaje o vybavení knihy a dále pak selekční údaje (klíčová slova, skupiny konspektu), umožňující tematické vyhledávání v budoucím on-line katalogu.

92 | Georgica Curiosa Aucta – kniha v celokozénej vazbe, text tlačen dvouslupcové, doplnen médirtinami a dřevořezy, médirtinový frontispis

Fotoarchiv

Unikátní a současně nejrozsáhlejší kolekce sbírkových předmětů je budována již od založení muzea v roce 1918. Po dlouhou dobu měla charakter spíše doprovodný, nicméně postupně relevance spravovaných obrazových dokladů narůstala a narůstá. V průběhu století se o tvorbu fondu zasloužila řada muzejníků – do fotoarchivu přispívali mimo jiné i osobnosti jako Ing. Zdeněk Tempír, CSc., nebo Ing. František Šach. Zmínit je třeba rovněž Alenu Němcovou. V letech 2014–2015 byla kurátorkou sbírky Mgr. Jana Jakubská, v letech 2015–2018 Mgr. Ondřej Burian, od roku 2018 pak Mgr. Michaela Zeinerová Brachtlová, Ph.D.

Snímky ve fotoarchivu dokumentují nejen historický vývoj zemědělství, potravinářství, lesnictví a rybářství, ale také práci a způsob života vesnického obyvatelstva. Obsáhlá sbírka negativů je doplněna o reprodukce historických listin a pergamenů, plánů, map, urbářů a knih. Podsbírka v současné době obsahuje materiál fotografický (černobílé a barevné negativy a pozitivy zhruba od roku 1900 – včetně negativů skleněných), dále audiovizuální materiály (především filmové kopie převážně z 50. a 60. let 20. století, videokazety a CD).

Základní členění je následující:

- přírodní podmínky
- pěstování rostlin
- lesnictví
- chov zvířat
- myslivost
- rybářství
- zpracování zemědělských produktů
- zemědělské osídlení
- doprava a zdroje energie
- organizace a správa zemědělství a lesnictví
- život zemědělců
- nezemědělská výroba na vesnici
- výroba potřeb a zařízení pro zemědělství a lesnictví
- významné osoby a osobní památky
- zemědělské muzeum
- ostatní muzea

Aktuálně je na 50 000 negativů a pozitivů zpracováno a zpřístupněno kartou v listkovém katalogu, 48 363 z nich je zapsáno v CES. Z toho přes 27 000 negativů a pozitivů je zpracováno v programu ProMuzeum. Průběžně však probíhá reidentifikace a dohledávání dalšího fotografického materiálu, především z poboček. Rozsah těchto akvizic činí odhadem 90 000 kusů. Audiovizuální materiál zůstává nezpracován, existují pouze strojopisné seznamy z 80. let 20. století (4 500 filmů). Objem práce,

93

kteřý podsběrka vyžaduje, je mimořádný a je zřejmé, že zpracování nedávno shromážděného materiálu si vyžádá mnohaleté úsilí. K nejcennějším součástem fondu náleží soubor skleněných negativů z rozmezí let 1900–1930. V rámci úsilí o dokumentaci současnosti započal v roce 2018 projekt spolupráce s významnými fotografy, kteří se budou dlouhodobě věnovat tématu zemědělství. Prvním spolupracujícím autorem je profesor Mgr. Jindřich Štreit, dr. h. c.

93 | Voroplavba, 1940

94 | Pikýrování sadby, výzkumná stanice Šumperk, 1950

95 | Sklizeň kukuřice, JZD Slavkov, 1959

94

95

Archiválie

Vznik této podsbírky je úzce spjat již s nejstarší historií zemědělského muzea, které od prvních let své existence akviziční činností vytvářelo dokumentační sbírku k dějinám lesnictví, zemědělství a potravinářství, získalo i celou řadu osobních fondů či menší sbírky, tvořené například souborem plakátů či výstřižků. V roce 1930 byl zřízen Ústřední studijní archiv zemědělské historie v pražském ústředí muzea. Studijní archivy rovněž budovaly zemské pobočky muzea v Opavě, Brně a Bratislavě. Mezi dárci písemných dokumentů se objevuje především ministerstvo zemědělství, český odbor Zemědělské rady či Ústřední ředitelství státních lesů a statků v Praze. V roce 1932 převzal vedení archivu a knihovny zemědělského muzea Jan Frič, významný odborník na dějiny lesnictví. Původních několik písemností, evidovaných nahodile v přírůstkových knihách s ostatními trojrozměrnými sbírkovými předměty, bylo jeho úsilím zařazeno do systematicky vedené a díky pracovníkům muzea i osvětleným dárcům doplňované Sbírkou písemných dokumentů. Její součástí se staly rovněž archivy poboček a samostatných odborů muzea – Lesnického a Všezahradnického muzea. Roku 1946 byla sbírka díky svému stále narůstajícímu rozsahu vyčleněna z ostatních sbírkových fondů, opatřena samostatnou evidencí i vlastním pořádacím schématem. K roku 1948 čítala již 1 030 inventárních jednotek. Jan Frič rozdělil sbírku písemných dokumentů podle jednotlivých typů písemností do následujících skupin: písemnosti povahy úřední (gruntovní knihy, urbáře, spisy, zlomky patrimoniálních registratur), zlomky spolkových registratur (převážně lesnických spolků), písemné pozůstalosti, různé doklady z dějin zemědělství a lesnictví. Sbírkou byla v důsledku redislukace muzea v roce 1950 přesunuta na zámek Kačina a roku 1962 z ní byly vyčleněny a Archivní správě ministerstva vnitra předány písemnosti vzniklé z úřední činnosti jejich původců, převážně z oblasti patrimoniální správy. Od 60. let 20. století byla Sbírkou písemných dokladů ve struktuře muzejní sbírky včleněna do sekce organizace zemědělství a lesnictví, od roku 1980 se nacházela v referátu dějin organizace zemědělství a lesnictví spravované Dr. Josefem Tlapákem, CSc. Ze zámku Kačina byl muzejní archiv v letech 2003–2004 převezen do hlavní budovy v Praze. Od roku 2008 jsou zde písemné dokumenty uloženy v účelově adaptovaném depozitáři. Zhruba od této doby probíhá jejich odborné archivní zpracování na základě platných norem (zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, ve znění pozdějších předpisů).

V podsbírce Archiválie jsou deponovány písemné dokumenty vzniklé většinou po roce 1850, jen některé archivní soubory obsahují materiál data staršího. Jsou to v první řadě diplomy, výuční listy či guberniální instrukce, nařízení a oběžníky, spadající svým vznikem především do 18. a počátku 19. století. Nejobsáhlejšími a tematicky nejkompaktnějšími archivními soubory jsou osobní fondy Jana Friče, Milana Jurkoviče, Josefa Kazimoura, Otakara Kokeše, Jiřího Kočátka, Františka Loma, Jiřího Židlického, Františka Thomayera, Josefa Kumpána, Josefa Minningergra či Františka Bílka. Tematicky zde lze najít materiály k oborům lesnictví, myslivost, potravinářství (pekařství, mlynářství, cukrovarnictví, pivovarnictví, lihovarnictví atd.), včelařství, zemědělské a zahradnické školství, geodézie, pedologie, botanika, chovatelství, pomologie, zahradnictví, zahradní architektura, historie, hmotná kultura, rybářství, zelinářství, kynologie apod.

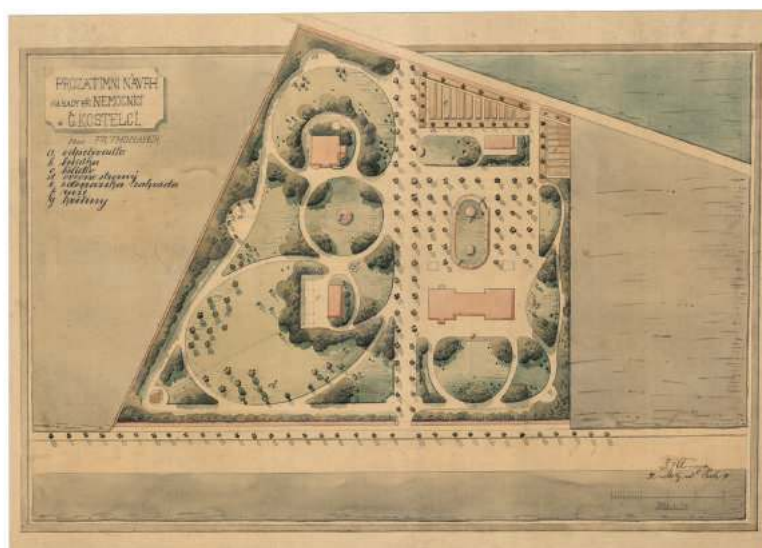
96 | Sbíрка výučních listů –
 výuční list zahradníka Jana
 Bílého z 22. října 1817

V archivu je písemný materiál čítající 500 bm členěn do následujících skupin:

- fondy
- osobní fondy (250 kusů)
- fondy institucí (písemné dokumenty spolků, zrušených podniků organizací, odborných školních zařízení, státních lesnických úřadů apod., 60 kusů)
- sbírky
- diplomy (19. – konec 20. stol., 80 kusů)
- plakáty (19. – konec 20. stol., 100 kusů)
- mapy a plány: — zahradnické plány — lesnické mapy apod.
- knihy (účetní knihy — pamětní knihy — kroniky)
- firemní literatura
- sbírka dokumentace
- různé (výuční listy, instrukce apod.)

Podsírka Archiválie svým obsahem a kvalitou významně přispívá k doplnění, dokreslení a v mnoha případech i vědeckému zhodnocení sbírky NZM. Aktuálně je nutné se při péči o tuto kolekci vypořádávat s nekvalitním tříděním fondů v minulosti. Písemné dokumenty se evidovaly z počátku nahodile pouze jako přírůstky společně s trojrozměrnými předměty pod jedním inventárním číslem v přírůstkové knize. Evidenční jednotku tvořila někdy jednotlivina, jindy celý fond či pouze jeho tematická část. Archiv byl postupně z této evidence vyčleněn a do počátku 90. let 20. století se písemné dokumenty pořádaly na základě pertinenciálního principu neboli třídění písemných dokumentů věcně na tematicky shodné skupiny, z nichž každá představovala jed-

no inventární číslo. Později se přikročilo k přeuspořádání této sbírky podle provenienčního principu, tedy k uspořádání každého archivního fondu zvlášť podle organického vzniku, zachovávajícího původní registraturní strukturu. Vyčlenily se takto fondy osobní, fondy institucí a fondy dokumentační. Od roku 2007 jsou archivní fondy odborně pořádaný na základě platných norem, následně evidovány v databázi PEVA a postupně se stávají součástí korpusu Národního archivního dědictví České republiky v souladu se zákonem č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, ve znění pozdějších předpisů. Tak je zajištěno standardizované a efektivnější zpřístupnění archiválií k edičnímu, badatelskému, výstavnímu či dalšímu využití. Část deponovaných plánů a map je veřejnosti zpřístupněna také formou webové stránky www.starelesnimapy.cz. Osobní fondy uložené ve sbírce se vymykají běžnému pořádacímu schématu. Na jedné straně jsou zde fondy „klasické“, které tvoří soubor písemných dokumentů s vnitřním vztahem k životu a činnosti určité osoby. Na straně druhé se zde však nalézá celá řada rukopisů, deníků, zápisků a kusé korespondence, jež se dochovaly zřejmě jen čirou náhodou. Výše zmíněné dokumenty se konkrétně vážou k jednotlivým osobám, ale jejich rozsah neodpovídá rozsahu klasického osobního fondu. Řada badatelů však tyto materiály cíleně vyhledává, proto jsou z důvodu snadnějšího vyhledávání řazeny k fondům klasickým. Za více než 100 let dosavadní existence sbírky se podařilo jejím kurátorům nashromáždit rozmanitou a unikátní kolekci fondů a sbírek. Vedle výše zmíněných muzejníků zde dlouhodobě působili například PhDr. Pavel Novák, CSc., či ThDr. Šárka Steinová, Th.D. Od poloviny roku 2015 spravuje sbírku Bc. Jana Jakubská.

101

100

97 | Sběrka plakátů – plakát „Obilí je naše zlato“, 60. léta 20. stol.

98 | Sběrka plakátů – plakát „Okresní zemědělská výstava“, 60. léta 20. stol.

99 | Sběrka zahradních plánů – prozatímní návrh na sady při nemocnici v Černém Kostelci, František Thomayer, 2. pol. 19. stol.

100 | Sběrka starých lesních map – Wiehlova mapa lesu Hradiště, 1818

101 | Sběrka akcií – akcie na 5 000 Kč Akcionářského pivovaru na Smíchově, 14. března 1937

4

*Muzejní
komunikace*

Muzejní komunikace

ZEMĚDĚLSTVÍ: ZNOVUOBJEVENÁ IDENTITA V KONTEXTU MĚNÍCÍHO SE SVĚTA

Když si v roce 2015 NZM ve své vizi 2020 ³ zvolilo přístup založený na kombinaci inovací a tradičních, prověřených hodnot a vyjádřilo ambici „být uznávaným národním muzeem, které se zabývá zejména tematikou zemědělství, lesnictví, myslivosti, rybářství, zahradnictví, potravinářství a gastronomie, vývoje venkova a kulturní krajiny; dále vědou a výzkumem, oborovou technikou; ve vazbě na resort pak definovalo svůj záměr stát se výkladní skříní ministerstva zemědělství a centrem popularizace témat s ním spojených,“ věřil asi jen málokdo, že zemědělství je téma, které dokáže silně rezonovat ve společnosti znalostní ekonomiky 21. století.

V roce 2018 slaví NZM 100 let od svého založení a počet návštěvníků znovuoživeného muzea na Letné se od roku 2014 několikanásobně zvětšil. ⁴ A přestože návštěvnost není a nemá být jediným měřítkem kvality muzea, zdá se, že ony stovky tisíc lidí vnímají muzeum jako místo pro příjemné, smysluplné trávení času, místo, kam stojí za to se vracet. Proč by se lidé měli zajímat o činnost, která se z naší společnosti téměř vytratila? Proč by měli lidé chtít trávit svůj čas v muzeích? Co způsobilo zájem veřejnosti o NZM?

NZM prezentuje již sto let doklady o zemědělství jako jedné z nejdůležitějších aktivit lidstva, která zásadně změnila lidskou společnost. Vnímá zemědělství jako jeden z největších objevů lidstva, který přinesl vývoj nových technologií, ovlivnil naše vnímání času a dal řád společnosti i našim životům. Zemědělství prezentuje jako významný sociokulturní fenomén týkající se bez rozdílu všech. Právě relevance k životu jednotlivce, přirozený vztah, který má každý z nás k této základní činnosti, bez níž by na světě nebylo více než sedm miliard lidí, dává smysl příběhům, které chce NZM vyprávět.

Základní infrastrukturou pro muzejní komunikaci je zejména nově zrekonstruovaná muzejní budova na Letné, která po letech začíná naplňovat požadavky na moderní muzeum, a postupně rekonstruované pobočky NZM, jež se díky investicím postupně proměňují v návštěvnický atraktivní prostory. Kromě pobočky Praha a její výstavní budovy je návštěvníkům v sezóně zpřístupněno Muzeum zemědělské techniky v Čáslavi, Muzeum českého venkova na zámku Kačina, Muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství na zámku Ohrada, Muzeum vinařství, zahradnictví a životního prostředí ve Valticích, Expozice pivovarnictví ve Znojmě a na přelomu roku 2019 a 2020 se plánuje otevření nově budované pobočky v Ostravě.

V roce 2015 nastartovalo NZM proces *Oživení 2015–2018* s cílem stát se muzeem života. Prostřednictvím nově vznikajících dynamických expozic představuje klíčové exponáty v historických souvislostech, ve kterých se návštěvníci stávají spoluobjeviteli. Současně využívá tento koncept k prezentování nových muzeologických poznatků a výsledků vědy a výzkumu. Hlavním aspektem a novou přidanou hodnotou je udržitelnost konceptu a jeho inovativnost. Plošná snaha o snižování investičních a zejména provozních nákladů je v kontextu hospodaření veřejných institucí v naší republice unikátní.

³ Strategie rozvoje Národního zemědělského muzea na roky 2015–2020.

⁴ Počet návštěvníků NZM se mezi 1. 1. – 30. 11. 2018 vyšplhal k číslu 578 815.

Muzeum otevírá nové pohledy na vztah mezi člověkem a přírodou, na rizika a možnosti udržitelného rozvoje a na naše bytí. Přináší témata, která se nás týkají, protože zemědělství spojuje naši minulost, současnost a budoucnost. Prezentuje zemědělství, lesnictví, myslivost, rybolov, potravinářský průmysl a gastronomii jako klíčové oblasti pro zajištění existence člověka a celé společnosti. Vnímá zemědělství nejen jako způsob, jak si zajistit obživu, ale ukazuje je jako udržitelný životní styl, způsob vnímání a přetváření krajiny, tradici, odpovědnost a přístup k životu. S pokorou přistupuje také k příběhům a osudům sedláků postižených kolektivizací, které zůstávají v české společnosti nedořešeným dluhem.

Muzejní komunikace je veškerá komunikace muzea směrem k veřejnosti, ať už máme na mysli zejména expozice, výstavy, různé druhy doprovodných akcí, programů, workshopů, přednášek nebo publikační činnosti v podobě odborných či popularizačních textů, jako jsou například obrázkové statistiky, které NZM vydává ke svým expozicím. Muzejní komunikace probíhá jak na všech pobočkách NZM, tak mimo muzeum.

102 | Expozice Zemědělství v hlavní výstavní budově v Praze na Letné

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM JE MODERNÍ MUZEUM ORIENTOVANÉ NA NÁVŠTĚVNÍKA

5 V rámci tohoto dokumentu je „zdravý selský rozum“ chápán takto: (1) „zdravý“ – je upřednostňováno to, co je správné a prospěšné, před tím, co je líbivé či populistické, (2) „selský“ – postupy odpovídají místním podmínkám, jsou srozumitelné a v potřebných souvislostech, zaměřují se na řešení příčin před řešením důsledků, (3) „rozum“ – postupy jsou logické.

„Národní zemědělské muzeum je paměťovou a výzkumnou institucí se vzdělávací a popularizační funkcí, která svým návštěvníkům zprostředkovává jedinečný zážitek spojený s prohlídkou prostor, expozic a výstav. Rodiny s dětmi, školy a obecně každý návštěvník přichází do muzea proto, aby získal mimořádnou zkušenost nebo zážitek spojený s atraktivním a autentickým prostředím nebo interaktivní a zážitkovou výstavou, expozicí, vybavením nebo akcí či programem, a to v Praze během celého roku, na ostatních pobočkách v návštěvní sezoně. To, co návštěvníci v muzeu prožijí, budou chtít zažít znovu právě u nás i se svou rodinou nebo přáteli a budou nás doporučovat svým známým.

Cílem vzdělávacích, popularizačních a výzkumných aktivit prostřednictvím expozic, výstav, programů, akcí a publikací je: (1) přispět k budování pozitivního vztahu člověka k zemědělství, lesnictví, myslivosti, rybářství, zahradnictví, zpracování zemědělských produktů, ke kulturní krajině, k venkovu, jeho rozvoji, vývoji a kořenům; (2) vhodnou formou pomoci ‚zdravého selského rozumu‘ 5 rozvíjet zájem o znalosti z oblastí přírodních, technických a společenských věd se zaměřením na tematiku muzea, přičemž je důležité rozvíjet schopnost chápat věci v souvislostech a porozumět místním (regionálním) podmínkám; (3) rozvíjet smysl pro jednoduchost, pravdivost, smysl pro krásu a harmonii. Muzeum bude institucí, která bude šířit dobrý pocit (štěstí) z poznání.

Národní zemědělské muzeum usiluje o zvyšování hodnoty sbírky muzea ve třech následujících oblastech: (1) Z hlediska popularizace jde o využitelnou hodnotu pro návštěvníka, tedy o zprostředkování autentického zážitku na základě vlastní zkušenosti se sbírkovými předměty a jejich příběhy. (2) Z vědeckého hlediska jde o potřebnost pro dnešní nebo budoucí vědecký výzkum. (3) Třetí hledisko je finanční.“

NZM si klade za cíl připojit se k moderním muzeím, která se současně věnují ochraně kulturního dědictví, jež má být uchováno i pro generace budoucí, stejně jako vzdělávacím aktivitám a popularizačním projektům pro veřejnost. Z tohoto pohledu lze prezentační činnost muzea rozdělit takto:

Paměťová / Informační role – na rozdíl od tradičních muzeí je postupně upozaďována výhradně paměťová funkce muzea. Tato slouží pouze jako kontext, nikoliv jako primární obsah sdělení. Informační rovina doprovází paměť znalostí současnosti a predikcí budoucnosti. Velkou výzvou s ohledem na vývoj společnosti bude řešení metodologických otázek spojených nejen s dokumentací současnosti, ale také vnímáním predikcí, jež jsou komunikovány v současnosti.

Vzdělávací úloha – lektorské a vzdělávací programy, programy pro školy, přednášky, workshopy navázané na expozice a výstavy.

Zážitková role – jednodenní či dvoudenní slavnosti, festivaly a akce pro veřejnost s doplňkovým programem, navázání na expozice a výstavy.

103 | Gastronomické studio jako exponát – moderní plně vybavená kuchyň, kde v rámci provozu muzea probíhají ukázky vaření, kurzy a workshopy pro veřejnost. Gastrostudio je součástí expozice Gastronomie. Na programu muzeum úzce spolupracuje s Asociací kuchařů a cukrářů ČR

104 | Workshopy v muzeu – workshopy v muzeu doprovázejí popularizační akce pro veřejnost a bývají tematicky zaměřené (zabijačka, bylinkový den, myslivecký den)

103

104

Smyslem edukačních a popularizačních aktivit je přispívat prostřednictvím expozic, výstav, publikací, edukačních programů a akcí k budování pozitivního vztahu člověka k zemědělství, ke kulturní krajině a existenciálně důležitým tradicím a současně rozvíjet zájem o znalosti z oblasti přírodních, technických a společenských věd se zaměřením na tematiku muzea. Základním principem muzejní komunikace aplikované v muzeu je rozvíjení schopnosti chápat věci v souvislostech s porozuměním k regionálním podmínkám a společensko-historickému kontextu. NZM chce být institucí, která šíří radost z poznání, komunikuje s návštěvníky a navázaný dialog usiluje využít při zvyšování hodnoty sbírky. Nově připravený systém tvorby dynamických expozic se jeví jako srozumitelný a pro návštěvníka přitažlivý. Umožňuje atraktivní obměnu exponátů, zapojení návštěvníka do procesu přípravy, tvorby a úpravy konceptu, a nabízí tak nové možnosti v oblasti vzdělávací, informační i oddechové.

Výstavní činnost vychází ze základního poslání muzea a je řízena výstavním plánem. Záměrem muzea je pořádat profesionální, kurátorské výstavy využívající nejen sbírku zemědělského muzea, ale rovněž institucí dalších, včetně zahraničních. Výstavy mají být moderní, inspirativní, poučné a současně zábavné. Takové, aby nejen prezentovaly minulost, ale – je-li to možné – poodhalovaly i svět zítřka. Pouze projekty připravované s podobnými nároky inspirují k prohloubení našich znalostí a účelnému rozšiřování sbírky. Speciální kategorií výstav jsou ty, které jsou realizovány v přímé souvislosti s výsledky výzkumných projektů. Aktuálně jsou připravovány výstavy i úpravy expozic Gastronomie či Rybářství, jež se budou opírat například o výsledky

projektů *Kulinární dědictví českých zemí: paměť, prezentace a edukace* a *Kulturní tradice českého rybářství ve světle jejího využití v cestovním ruchu a krajinotvorbě*.

Jak již bylo zmíněno výše, v zemědělském muzeu je kladen velký důraz na vzdělávací funkci. Edukace je nesporně bytostnou součástí muzejní komunikace. Ambicí muzea je partnerský přístup v tvorbě muzejních produktů, tedy vytváření širších týmů, které lépe odrážejí potřeby jednotlivých cílových skupin. Současně je snahou připravovat veškeré muzejní produkty se znalostí očekávání návštěvníků a nepodceňujeme ani zpětnou vazbu. Skokově roste počet lektorských programů a počet jejich účastníků jak v Praze, tak na pobočkách. Edukační programy jsou vyvíjeny a postupně zdokonalovány v reakci na potřeby a požadavky škol a různých zájmových skupin. Ve zvyšující se míře je kladen důraz na zážitkovou pedagogiku a aplikován princip „hands on“. V nově zrekonstruované budově na Letné byla vybudována **Objevovna**, která je vybavena jako laboratoř, přednáškový prostor a místo, jež umožňuje všem zvědavým návštěvníkům bádát, objevovat a získávat nové informace. Je to prostor pro učení se, přemýšlení, experimentování i pro zábavu a hraní. V roce 2017 byla v NZM posílena také přednášková činnost. Muzeum nabízí přednáškové cykly k tématům spjatým se zemědělstvím, jeho historií a také k aktuálním problémům dneška. NZM se stává platformou pro výměnu informací a zkušeností. Nově je hostitelem **Noci vědců** či **Týdne vědy a techniky**. Hlavními cílovými skupinami muzea jsou především děti, senioři a návštěvníci v aktivním věku se zájmem o poznání. NZM usiluje o vytvoření široké nabídky autentických zážitků v rámci všech muzejních produktů, a to v Praze během celého roku, na ostatních pobočkách v sezoně. 6 NZM je v roce 2018 hitem instagramových sítí. Obrázky z expozic, zejména expozice **Život na střeše budovy**, jsou sdíleny napříč cílovými skupinami a přirozeně se tak šíří jeho dobrá pověst jako instituce vstřícné a otevřené vůči návštěvníkům.

6 V rámci NZM probíhá celá řada doprovodných akcí jako například Letenské prasé aneb Zabijačka v muzeu; Letenský masopust; Velikonoce v muzeu; Bylinkový den; Letenský muzejní den; Letná roste; Zemědělský den; Pražská muzejní noc; Dožínky na Letné; Za tajemstvím potravin aneb Víš, co jíš?; Noc vědců; Biojarmark; Myslivecké slavnosti; Letenská husa a Košť svatomartinského vína; Adventní dílny; Mikuláš v muzeu a Mikulášský jarmark; Den bezpečnosti; Pradědečkův traktor; Brány památek dokořán; Zámecká pouť Rudolfa Chotka; Víkend otevřených zahrad; Kačinská zámecká noc; Festival Kefír; Vinobraní a dožínky na Kačíně; Zámecké jezdecké slavnosti; Národní myslivecké slavnosti; Slavnost lesa a dřeva; Muzejní dýňobraní; Setkání s ostravskými Patriots Moravskoslezského kraje apod.

Pobočky

Dle zřizovací listiny jsou základními útvary NZM pobočky: Praha | Čáslav, muzeum zemědělské techniky | Kačina, muzeum českého venkova | Ohrada, muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství | Valtice, muzeum vinařství, zahradnictví a životního prostředí – kam spadá i Expozice pivovarnictví ve Znojmě | nově budovaná pobočka Ostrava.

Praha — hlavní výstavní budova na Letné

Ikonická hlavní budova NZM na pražské Letné vznikla v letech 1937–1939 podle projektu architekta Milana Babušky, společně s objektem dnešního Národního technického muzea. Nadčasová muzejní funkcionalistická budova prochází od roku 2015 postupnou rekonstrukcí, jejíž součástí je úprava interiérů muzea do víceméně původního stavu tak, aby mohly opět sloužit návštěvníkům. Zejména obnovení výstavních sálů ve třech patrech nad sebou zlepšilo standard muzejní prezentace.

Příběh, který muzeum vypráví, stojí na vztahu člověka a zemědělství, na síle inovací a nekončící touze člověka po dostatku a blahobytu. Expozice prvního patra odráží podobu nejstarších forem obživy jako klíčové strategie pro přežití pravěkého člověka. Připomenou, že na počátku dějin lidé žili v migrujících skupinkách a živili se sběračstvím, rybařením či lovem. Zhruba před deseti tisíci lety však začala zemědělská revoluce, jež přinesla proměnu života na celé planetě. Druhé patro proto představuje nejvýznamnější know-how lidstva, zemědělství, jehož rozvoj inicioval mnoho zásadních objevů, které postupně utvářely civilizace na celém světě. Zemědělství usadilo člověka, přimělo ho věnovat se pěstování a chovu místo sběru a lovu. Zdokonalování, inovace a hledání cest k usnadnění práce a zajištění co nejlepších výsledků postupně vedly až k tomu, že se zemědělství stalo předmětem vědeckého zájmu a podnikatelským oborem. Konečně třetí patro je věnováno jídlu. Expozice **Gastro** je inovativním kuchařským studiem a připravovaná expozice **Potravinářství** představí technologie výroby potravin, jejich historii i moderní trendy. Na samém vrcholu budovy muzea se symbolicky otevírá unikátní pohled na život. Střešní terasa, doplněná záhony a včelími úly, nabízí pohled na město, které by bez zemědělství nevzniklo. Meta – expozice **Život** – střešní zahrada připomíná skutečnost, že zatímco ještě před 200 lety se 90 procent populace zabývalo zemědělstvím, dnes jen nepatrné procento lidí žije z něj. Dvě třetiny obyvatel České republiky žijí ve městech a je možné, že také koncept zemědělství projde proměnou v důsledku nových technologií a trendů. Příznačně se tady nabízí pohled do budoucnosti, o nějž NZM jako muzeum budoucnosti usiluje.

NZM připravilo aktuálně prezentační cyklus se základnou v expozicích tematicky zaměřených na přírodu a gradujících v expozicích věnujících se jídlu a životu. První patro nabízí expozice **Rybářství**, **Myslivost** a **Laboratoř ticha**. Připravována je rovněž expozice **Lesnictví**.

105 | Expozice Zemědělství – mottem celé expozice Zemědělství je „Umírněnost“ neboli „Cesta selského rozumu“, kdy současná generace poučená minulostí má zodpovědnost vůči budoucí generaci. Expozice představuje unikátní sbírkové předměty včetně mnoha preparátů hospodářských zvířat

105

Lov a sběr

Moderní interaktivní dynamická expozice **Rybářství** prezentuje tradici českého rybníkářství a rybolov jako jeden z nejstarších zdrojů obživy lidstva. Expozice prezentuje rybníkářství jako fenomén, který ve spojení s rybníkářstvím představuje významnou činnost člověka měnící a ovlivňující krajinu. Instalaci ožívají velká akvária se sladkovodními rybami. K vidění jsou sumci, štiky, kapři nebo plotice, interaktivní model rybníční soustavy či diorama výlovu rybníka. Expozice byla v roce 2015 oceněna druhým místem v národní soutěži Gloria musaealis v kategorii Výstava roku. K tématu jsou připraveny lektorské programy a obrázková statistika Rybníkářství.

Expozice **Myslivost** přibližuje pomocí interaktivních prvků a autentických sbírkových předmětů, které lze dle uvážení dynamicky obměňovat, nejen historii lovu, ale v moderním pojetí klade akcent na povinnosti i privilegia mysliveckého stavu, průběh mysliveckého roku a další oborové informace. Příběh myslivosti vypráví formou pečlivě vybraných sbírkových předmětů i pomocí virtuálních efektů a vytváří tak obraz myslivosti jako životního stylu, postoje, poslání, profese i koníčka mnoha lidí, oboru s tradicí, kde role člověka byla vždy zásadní. Představuje ji rovněž jako obor hospodářsky přínosný, schopný produkce kvalitních potravin.

Konečně třetí přístupnou instalací je **Laboratoř ticha**, která díky moderním technologiím umožňuje návštěvníkům nahlédnout do tajů lesního biotopu. Audiovizuální instalace byla do NZM přemístěna z českého pavilonu Světové výstavy EXPO 2015. Projekt představuje živý les vsazený do futuristické laboratoře. Kromě živých rostlin jsou součástí instalace také interaktivní kamery, projekční plochy, automatizované systémy na zavlažování a klimatizaci. Projekt přímo reaguje na lidskou potřebu bytí v přírodě a vybízí návštěvníka, aby se přenesl do lesa, obklopil tichem a otevřel se nevšednímu zážitku lesa uprostřed muzea.

Jihovýchodní výstavní sál je proponován pro instalaci komplexní expozice **Lesnictví**, ke které zatím z technických důvodů nedošlo. V současnosti je toto téma prezentováno v designově zajímavé, interaktivní výstavě provozované ve spolupráci se společností Lesy České republiky.

106 | Expozice **Myslivost** – příběh myslivosti vyprávíme prostřednictvím pečlivě vybraných sbírkových předmětů i pomocí virtuálních efektů, které umožňují zasahovat do „dějů“ a mechanickými prvky dovolují člověku je ovládat. Expozice byla otevřena v prosinci 2016

107 | Laboratoř ticha – audiovizuální instalace byla do Národního zemědělského muzea přemístěna z českého pavilonu Světové výstavy EXPO 2015. Tento multidimenzionální projekt, jehož realizátorem je Full Capacity, s.r.o., představuje živý les vsazený do futuristické laboratoře. Kromě živých rostlin jsou součástí instalace také interaktivní kamery, projekční plochy, mikrofony, automatizované systémy na zavlažování a klimatizaci

Zemědělství

Druhé patro je věnováno tématu zemědělství. Tento fenomén je prezentován jednak stejnojmennou expozicí, jednak instalací **Voda v krajině** a dílem i expozicí **Objevovna**. Pro zesílení komunikační účinnosti jsou zde pořádány hlavní výstavy, obvykle rovněž tematicky spojené se zemědělstvím. Interaktivní dynamická expozice **Zemědělství** tvoří pomyslné jádro prezentačního konceptu hlavní muzejní budovy na Letné. Na ploše téměř 600 m² seznamuje s vývojem zemědělství od neolitu až po současnost. Dynamická expozice je postavena na unikátních sbírkových předmětech včetně řady preparátů hospodářských zvířat. Nový zážitek nabízejí audiokoutky, ve kterých je možné poslechnout si příběhy zemědělců. K dominantám expozice patří originální ruchaadlo bratranců Veverkových a dermoplastický preparát plemenného býka Césara. Cílem expozice je ukázat zemědělství jako stále moderní a velmi důležitý obor. Expozice je koncipována do třech hlavních částí, jimiž je časová osa neboli symbolická cesta dějinami zemědělství, která přibližuje a shrnuje vývoj zemědělství od pravěku až po současnost se všemi zvraty, propady i úspěchy. Na tuto část navazuje surrealisticky pojatý prostor na téma budoucnost zemědělství, jež naznačuje klíčové otázky o směřování zemědělství ve vztahu k půdě, chemii, mutacím a zvláště k člověku. Třetí a největší část je potom oprávněně věnována názornému představení hospodářského roku, zemědělských prací, autentických nástrojů, nářadí, strojů a hospodářských zvířat se záměrem přiblížit život člověka, který po celá staletí přistupoval s respektem k přírodním zdrojům, s citem pro půdu a s úctou k rodinné tradici. Expozice je postavena na principech současných muzeologických trendů spočívajících v maximální ochraně sbírkových předmětů v klimastabilních vitrínách, které ale zároveň návštěvníkům přinášejí komfortní zážitek. V expozici je rovněž použita moderní multimediální technika, která dotváří atmosféru expozice a jejímž prostřednictvím se na několika místech může návštěvník dostat pod povrch samotných předmětů na základě rozšířené reality. Expozici také prochází dětská linka, aby i děti měly možnost aktivně se zapojit do poznávání příběhu zemědělství. Nabízen je rovněž lektorský program určený pro děti od mateřských až po střední školy. Mottem celé expozice Zemědělství je „Umírněnost“ neboli „Cesta zdravého selského rozumu“ – i přes změnu technologií bychom měli respektovat přírodu a její zdroje jako základ pro udržitelnou a šťastnou budoucnost. 7

Expozice **Voda v krajině** nabízí nespočet úhlů pohledu na vodu – v krajině, v řekách, v lidských životech. Prezentace je doplněna i o základní informace o půdě a jejím významu pro člověka. Dominantou expozice je plastický model České republiky, na němž se promítají „příběhy“ vody, ožívají hlavní rybníční soustavy, povodí i rozvodí, vysvětlují se skutečné příčiny a zákonitosti povodní v kontrastu s nejsuššími oblastmi u nás. Ve skleněných válcích si návštěvníci mohou vyzkoušet rozličné vlastnosti a role vody v krajině – sílu vody, vsakování, ale také to, jak s ní nakládáme, jak ji spotřebováváme. Interaktivní skleněné „knihy“ podávají informace o vodě, jejím koloběhu v přírodě a vodě léčivé – minerálních pramenech. Všechny tematické okruhy expozice staví prioritně na roli člověka, který svou činností může pozitivně

7 Expozice byla otevřena 14. 3. 2018.
Autoři: Mgr. Lucie Kubásková, Mgr. Antonín Šimčík, dodavatel: „M plus“, spol. s r. o.

108 | Vinařský nůž – replika nože z 8. století. Specializovaný nástroj se používal k řezu vinné révy. Nůž je srpovitě zakřivený a na druhé straně ostří má výčnělek, který sloužil k useknutí starého dřeva

109 | Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech – výstava vznikla u příležitosti oslav 100 let od založení muzea a byla zařazena do programu oslav Společného století, 100 let od založení Československé republiky

i negativně hospodaření s vodou a vodními zdroji v krajině i využití její energie ovlivnit. Lektorský program je připraven zejména pro děti 2. stupně ZŠ.

Výstavní sál slouží ke komunikaci témat klíčových pro naplnění poslání NZM. Jsou zde prezentovány výstavy rozšiřující základní spektrum expozic zpřístupněných nejen v Praze, ale i na pobočkách.

Pro jubilejní rok 2018 připravilo NZM participativní výstavu **Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech**, která návštěvníky provádí historií zemědělství prostřednictvím sta unikátních i banálních předmětů a vybízí k zamyšlení nad tím, nakolik je každý z nás zemědělec. Vyzdvihuje vznik zemědělství jako nejvýznamnější událost v dějinách rodu Homo, sto pečlivě vybraných předmětů slouží jako zkratka pro klíčové události, které se v historii lidstva ve spojení se zemědělstvím odehrály. S nadsázkou ukazuje termity jako první zemědělce naší planety, jedno zrno pšenice jako začátek zemědělství a končí symbolicky vitrínou plnou obilí jako připomínkou současného nadbytku příznačného pro naši společnost. Koncept pracuje s deseti kategoriemi, které byly pro rozvoj zemědělství klíčové a na nichž se příběh zemědělství dá popsat: rostlina, zvíře, materiál, nástroj, bezpečí, škůdci, skladování, zpracování, inovace a kult. Klimastabilní vitríny, moderní design výstavy, hyperbolicke texty a snaha o zapojení návštěvníka do výstavy a získání jeho postoje k tématu vytvářejí inovativní koncept moderní výstavy.

108

109

110 | Expozice *Rybářství* – je moderní, interaktivní expozice prezentující tradici českého rybníkářství. Expozice připomíná rybolov jako jeden z nejstarších zdrojů obživy lidstva a prezentuje rybníkářství jako fenomén, který ve spojení s rybníkářstvím představuje významnou činnost člověka měnící a ovlivňující krajinu. Expozice byla oceněna druhým místem v národní soutěži *Gloria musealis* v kategorii *Výstava roku* za rok 2015. Expozice byla otevřena v prosinci 2015

111 | *Voda v krajině* – expozice představuje vodu jako základ života, krajinnotvorný prvek, jako živel i jako vodu sloužící lidem. Dominantou expozice je plastický model České republiky, na němž se promítají „příběhy“ vody, ožívují hlavní rybníční soustavy, povodí a rozvodí, vysvětlují skutečné příčiny a zákonitosti povodní v kontrastu s nejuššími oblastmi České republiky a důvody, proč tomu tak je. Ve skleněných válcích si návštěvníci mohou vyzkoušet rozličné vlastnosti a úlohy vody v krajině, listovat mohou v interaktivních skleněných knihách. Expozice byla otevřena v červenci 2017

Jídlo

112 | Dětská gastronomická herna – děti se zde naučí, jak mohou potraviny upravovat, jak správně stolovat a že jídlem se nemá plýtvat. Vyzkoušejí si také, že potraviny mohou kromě chuti poznávat i podle hmatu nebo vůně

Třetí patro je věnováno jídlu. Dynamická expozice **Gastronomie** nabízí netradiční využití muzejního mobiliáře. Vitríny v muzeích předměty chrání. V NZM však chrání a prezentuje speciální vitrína nejen artefakty důležité pro přípravu kvalitních pokrmů, ale také know-how. Je umístěna ve výstavním sálu jako součást expozice **Gastronomie** a v ní je profesionálně vybavené gastrostudio sloužící jako tréninkové zázemí Asociace kuchařů a cukrářů České republiky. Návštěvníci mohou při troše štěstí pozorovat mistry ve svém oboru při práci. Nabízena je také účast na seminářích či kurzech vaření, které v gastrostudiu pod vedením špičkových kuchařů organizuje Kulinářský institut Marie Sandtnerové. Záměrem je však postupně přivádět do tohoto prostředí stále nové zájemce o gastronomii, včetně nabídky lektorských programů pro žáky a studenty. Ve zbývající části sálu nabízí expozice mnoho zábavy a poučení zejména nejmenším. V dětské gastronomické herně si mohou děti vyzkoušet nakupování, vaření a zacházení s potravinami. Naučí se vnímat potraviny nejen zrakem, ale i dalšími smysly. A v neposlední řadě se seznámí se správným stolováním. Malí i velcí si rovněž mohou prohlédnout kuchyně našich babiček a prababiček, jež jsou vybaveny autentickými předměty z muzejní sbírky.

Aktuálně připravovaná expozice **Potravinářství, pivovarnictví a vinařství** by měla návštěvníky seznámit s technologií výroby potravin. Nabídne odpovědi na otázky, jak se vyráběly a vyrábějí různé druhy potravin, jaká je jejich druhová různorodost. Přinese zajímavosti o potravinách, jídle, recyklaci, přídatných látkách a moderních trendech. Hlavním mottem expozice je skutečnost, že kvalitní potravina může být vyrobena pouze z kvalitních surovin. Expoziční prostor bude rozdělen na 10 + 1 samostatných částí podle jednotlivých témat. Ta budou řazena podle toho, s jakým druhem potraviny člověk přichází do styku. Mezi těmito částmi budou umístěny dominantní interaktivní prvky – symboly potravinářského průmyslu. Po obvodu expozičního sálu bude stupňovité pódium obloukovitého tvaru, které bude nejen prostorem pro rozměrné sbírkové předměty, ale také místem odpočinku s nikami pro drobné hry, časopisy s příslušnou tematikou, vědecké objevy nebo třeba potraviny budoucnosti.

Důraz je kladen na prostorové uspořádání expozice, dělené logisticky smysluplně do tematických okruhů tak, aby byl návštěvník intuitivně „navigován“, ale přitom měl možnost svobodného pohybu. Zvolené architektonické pojetí pracuje s měkkými oblými tvary vyšších neúplných válců, prstenců, barevně odlišených, rozprostřených v ploše výstavního sálu. Prstence hnízd slouží jako prezentační plochy zevnitř i zvenčí, budou protkány skleněnými vitrínami pro sbírkové předměty tak, aby nepůsobily hmotně ani sevřeně. Důležité informace budou prezentovány formou hesel, schémat, zajímavostí, statistiky, aby nedocházelo k informačnímu přesycení návštěvníka.

Celý koncept prezentace tématu je završen zcela unikátní střešní expozicí **Život**. Součástí výstavního prostoru je 21 výstavních panelů pro prezentaci aktuálních témat. Tím nejobdivovanějším exponátem je ale samotné město, které by bez objevu zemědělství neexistovalo.

112

113

113 | Dětská gastronomická herna – místo pro nejmenší návštěvníky muzea. Zabývá se tématy, jako je výběr a nákup potravin a odkud potraviny pocházejí. Expozice byla otevřena v říjnu 2017

114 | Střešní expozice Život – symbolicky završuje sled expozic a představuje výjimečný exponát – město Prahu, která by bez zemědělství neexistovala podobně jako řada jiných běžných věcí. Součástí expozice jsou i záhony, výstavní panely, piknikový trávnik a včelí úly

114

8 Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky, poskytovatel: Ministerstvo kultury, Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), období řešení projektu: 2013–2017, DF13P01OVV003.

Nicméně to není vše, co hlavní objekt NZM návštěvníkům nabízí. V prvním podzemním podlaží se nachází expozice **Jede traktor**. Na ploše více než 500 m² je k vidění více než dvacet typů traktorů od tuzemských i zahraničních výrobců od roku 1917 do roku 1953. Expozice nabízí to nejlepší, co bylo v daných letech vyrobeno. Vystavené stroje pocházejí z podsbírky Doprava a zdroje energie, jedné z typově nejucelenějších kolekcí svého druhu v Evropě, která je uložena a prezentována na čáslavské pobočce NZM. Celý prostor slouží současně jako herna pro děti a nabízí Farming simulator, šlapací traktůrky pro nejmenší a unikátní trenažér skutečného traktoru Zetor Major, který simuluje jízdu po silnici i práce na poli. K expozici jsou připraveny lektorské programy pro žáky 2. stupně základních a nižší ročníky středních škol.

Mimořádně oblíbenou kontaktní zónu představuje muzejní dvůr, který nabízí přímý kontakt s živými zvířaty a rostlinami. Selský dvorek s holuby, kachnami, králíky, slepicemi a kozami dodává muzeu jiný rozměr a kromě příjemného posezení a občerstvení je venkovní prostor věnován také zajímavým výstavním počinům. V jubilejním roce založení muzea a republiky je to koncept stylizované prvorepublikové zahrady s příjemným posezením a s historickým kolotočem pro nejmenší a houpačkami. Výstava Zahrada první republiky vychází z výsledků výzkumného projektu *Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky*. 8

115

115 | Zahrada první republiky – formou stylizované prvorepublikové zahrady představujeme typické projevy tehdejší zahradní tvorby, která čerpala z bohatých forem květinových a růžových záhonů a z pestrého vzorníku zahradních staveb a doplňků, jako jsou altány, pergoly a zahradní lavice

Muzeum zemědělské techniky v Čáslavi

Muzeum je zaměřeno převážně na dokumentaci a zpřístupňování historické techniky používané v zemědělství. Expozice *Dřinu strojům*, která byla otevřena v roce 2010, představuje vývoj zemědělské techniky v kontextu s významnými českými i světovými událostmi. Nejde jen o historii zemědělské techniky jako takové, ale především o vývoj možností využívání energie v oblasti pohonu strojů. Právě potřeba usnadnění práce a zapojení strojů do činnosti člověka dala vzniknout novým technologiím a inovacím. Kromě samotných dějin českého zemědělského strojínictví jsou zde prezentovány i dějiny podnikání ve strojínictví obecně, které v každém časovém období reprezentují významné osobnosti a firmy.

Další části prohlídkové trasy jsou zpřístupněné v depozitářích. Z hlediska návštěvníka by měla nastat výrazná změna, a to vybudováním nové expozice motorové orby v rekonstruované hale K, jejímž pilířem bude parní orací garnitura Fowler, jejíž současné umístění nedovoluje prezentaci v odpovídající pracovní poloze. Muzeum pravidelně pořádá tradiční akci Pradědečkův traktor a podílí se i na řadě dalších akcí konaných v areálu. Mimo to sbírkové předměty každoročně prezentuje na vybraných externích akcích pro veřejnost, například Nábřeží paromilů, Rotující setrvačnický, různé polní dny, traktoriády atd.

V rámci projektu IROP *Provozně nízkonákladový depozitář Čáslav*, schváleného k financování v roce 2018, se počítá s vybudováním centrálního depozitáře pro uložení sbírkových předmětů. NZM v současné chvíli nedisponuje moderním hlavním depozitářem a sbírkové předměty jsou uloženy na jednotlivých pobočkách. Stávající depozitární prostory jsou však v povětšinou nevyhovujícím stavu, který neumožňuje efektivní ochranu sbírkových předmětů. Z toho důvodu je vybudování nových depozitárních prostor zcela nezbytné.

116 | Čáslav, muzeum zemědělské techniky – je situováno v areálu bývalého vojenského autoparku a skladu vojenské techniky z 50. let 20. století. V roce 2010 zde byla vybudována nová hala a v ní otevřena expozice *Dřinu strojům*? *Dřinu strojům*! Ve sbírce muzea je i jeden ze tří funkčních vzorů SM 500, stroje, jehož technické řešení mělo ambice posunout vývoj kombajnů o velký kus dopředu. Sériová výroba se ale nerozjela a projekt byl v rámci RVHP předán do NDR

116

Muzeum českého venkova na zámku Kačina

Někdejší Československé zemědělské muzeum získalo ikonický empírový zámek do užívání v roce 1950. Až do roku 1995 zde byly umístěny pouze zemědělské a potravinářské expozice. Poté muzeum, v rámci nové koncepce Muzea českého venkova zaměřeného na prezentaci jednotlivých společenských vrstev žijících na venkově, tedy i šlechty, postupně zpřístupnilo Chotkovskou knihovnu, zámecké divadlo a v roce 1997 i rozsáhlou zámeckou Chotkovskou expozici. Pro účely zemědělských expozic bylo využíváno celé někdejší provozní podlaží ve zvýšeném suterénu.

Kurátoři Muzea českého venkova spravují podsíbirky numizmatika, obrazy, modely lidových staveb, obchod, řemesla, rostlinná výroba, vybavení domácnosti, živočišná výroba, potravinářství. Nachází se zde rovněž hlavní část fondu muzejní knihovny.

Muzeum prezentuje hospodářské zázemí zámku a zámeckou konírnu, zámecké interiéry hrabat Chotků, knihovnu, lékárnu, divadlo, galerii, kapli a skleník. Pro děti i dospělé v rámci projektu Otevřete I3. komnatu nabízí netradiční interaktivní prohlídku s tajemnou postavou. V zámecké expozici *Život šlechty*, která se nachází ve třinácti místnostech přízemí zámku Kačina, je možné zhlédnout reprezentační salony i soukromé apartmány majitelů zámku. *Expozice Hospodářské zázemí zámku* je umístěna v autentických prostorách suterénu zámecké budovy. Jedná se o soubor místností, které zajišťovaly chod zámku. Všechny místnosti jsou zrekonstruovány na základě pozůstalostních inventářů Chotků za pomoci dodnes dochovaných předmětů používaných Chotky na Kačině a doplněných o muzejní exponáty z 19. století. Respektováno je původní využití jednotlivých místností. Nová expozice tvoří s reprezentačními salony v přízemí zámku funkční celek a umožňuje poznat, jak se odvíjel každodenní život na šlechtickém sídle. Muzejní expozice *Jak se stavěl zámek Kačina* seznamuje návštěvníky, na základě archivních studií získaných informací, s průběhem stavby zámku Kačina v letech 1806–1823. Představeny jsou nejen dobové archívy, především plány, rozpočty, účty a korespondence ohledně stavby, ale prostřednictvím muzejních sbírek i jednotlivá řemesla podílející se na výstavbě zámku – kopáči a zedníci počínaje a zámečníky a truhláři konče. Návštěvník se zde rovněž dozví peripetie projektové přípravy zámku, seznámí se s jednotlivými projektanty i stavbyvedoucími a také s nekompromisním zasahováním hraběte J. R. Chotka do plánů zámku. Odhaleno bude i „tajemství“, na kolik peněz šlechtický rod Chotků zámek Kačina, dnešní sídlo pobočky NZM, přišel. *Expozice Zámecká konírna* je doplněna animací a autentickými zvuky, takže se můžete kochat pohledem na koně a poslouchat při tom ržání, dusot kopyt, řehotání, cvrlikání ptáků kolem...

117 | Zámecká konírna – konírna na Kačině je unikátní svým architektonickým řešením – je integrální součástí jedné z kolonád zámecké budovy, není umístěna stranou v hospodářských budovách, jak bývalo dříve na zámcích zvykem. Je ze dvou třetin zapuštěna do terénu, takže koně vcházeli do konírny přímo ze zámeckého parku

118 | Zámek Kačina – zámek patří k nejvýznamnějším empírovým stavbám v České republice a dodnes udivuje svou architektonickou čistotou. Muzeum jej získalo počátkem 50. let 20. století. Zámek je obklopen rozsáhlým zámeckým parkem, kde je dnes pro návštěvníky vybudována naučná stezka

119 | Chotkovská knihovna – knihovna s původně více jak 40 000 svazky naučné i krásné literatury, a to včetně starých tisků a map, nejčastěji z 16. až 19. století, je sama o sobě kulturní památkou

120 | Hospodářské zázemí zámku – expozice je umístěna v autentických prostorách suterénu zámecké budovy a respektuje původní využití jednotlivých místností, jejichž personál zajišťoval chod zámku

118

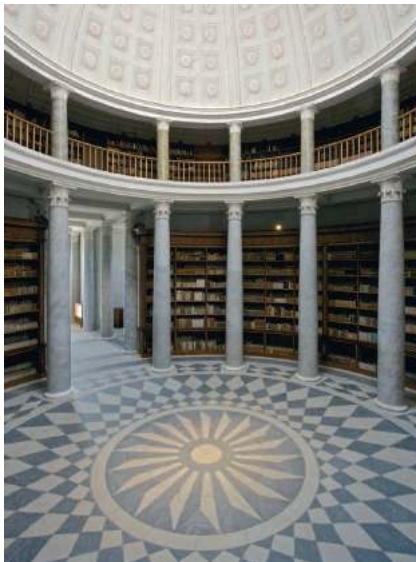

117

Věřejnosti je též přístupný zámecký park, který v letech 2010–2012 prošel zásadní revitalizací zeleně. Součástí parku je dále oranžerie, bylinková a zeleninová zahrádka, rozárium a arboretum. Pro školy, zejména mateřské a I. stupně základních, jsou připraveny vzdělávací programy zaměřené na venkovský život, přírodu, les a řemesla. Zámek je oblíbeným svatebním místem, kde se ročně koná přibližně sto svatebních obřadů.

119

120

Muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství na zámku Ohrada

Muzeum sídlí v barokním loveckém zámku Ohrada v Hluboké nad Vltavou. Veřejné lesnické a lovecké muzeum bylo na Ohradě založeno již v roce 1842 Janem Adolfem II., knížetem ze Schwarzenbergu. Patří tak nejen mezi nejstarší česká muzea, ale je i patrně nejstarším lesnickým muzeem světa. Kromě muzea byla v roce 1842 na Ohradě založena i odborná lesnická a myslivecká knihovna. V roce 1939 byla při muzeu otevřena zoologická zahrada, která je dnes zřizovaná Jihočeským krajem. V roce 1961 se ohradské muzeum stalo pobočkou NZM, jež zde v 60. a 70. letech vybudovalo expozice zaměřené na lesnictví, myslivost a rybářství. Tyto expozice se v pozměněné podobě na Ohradě nacházejí dodnes.

Expozice **Myslivost** mapuje vývoj české myslivosti včetně jejích tradic. Součástí jsou i ukázky umělecky zdobených loveckých zbraní představující kvalitní práci známých českých puškařů. Hlavní sál se stropní freskou od Georga Werleho s motivem řecké bohyně lovu Artemis je vybaven nábytkem z paroží. Další sály jsou věnovány kolekci nejsilnějších jeleních trofejí z oblasti Šumavy z původního ohradského fondu, původní naší srstnaté zvěře, včetně tzv. posledních úlovků, lesní, vodní a polní původní pernaté zvěře a introdukované zvěře. Vše doplňuje přehled loveckých technik a zbraní a chovatelských zařízení. **Sallačovu sbírku jelenovitých**, světově významnou sbírku paroží jelenovitých a souroží turovitých z celého světa, vytvořil prof. dr. Vilém Sallač na počátku 20. století. K nejvýznamnějším exponátům patří paroží jelena Schomburgkova, který žil v Thajsku a v první polovině 20. století byl vyhuben. Velmi cenná jsou paroží jihoamerických jelenů huemul, pudu, mazama, jelence bahenního a pamповého. Celá sbírka obsahuje 400 kusů, z toho je 340 paroží jelenovitých a 60 souroží turovitých (dutorohých). V expozici jsou vystaveny všechny druhy a poddruhy jelenovitých obsažené ve sbírce a jako ukázka šest druhů turovitých. Projekt byl podpořen podnikem Lesy České republiky, s. p. Expozice **Sokolnictví** prezentuje sokolnictví jako unikátní způsob lovu, zapsaný v Seznamu nemotného dědictví organizace UNESCO. Více než čtyři tisíce let starý postup využívá jedinečných schopností ptáka-dravce pro unikátní způsob lovu. Expozice poskytuje nejen informace o dravcích, jejich životě, ale také o jejich výcviku a soužití s člověkem. Expozice **Rybářství a sladkovodní akvária** se zaměřuje zejména na slavnou historii českého rybníkářství. Její součástí je tradiční nářadí užívané k výlovům rybníků a unikátní soubor nářadí lidového říčního rybářství. K nejcennějším exponátům patří sádrové odlitky lososů zhotovené Antonínem Fričem pro Jubilejní zemskou výstavu v Praze v roce 1891. V části nazvané **Život na vodách** jsou představeni vodní ptáci včetně nahrávek jejich hlasů a další živočichové spjatí s vodou. Expozici doplňuje pět akvárií s našimi původními i introdukovanými druhy ryb. Na Ohradě je spravováno cca 20 000 sbírkových

121

121 | Barokní lovecký zámek Ohrada na břehu Munického rybníka, v němž sídlí muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství

122 | Expozice Myslivost – představuje vývoj české myslivosti včetně jejích tradic, vysvětlení loveckých technik a bohatý sbírkový fond muzea

předmětů ze sbírky NZM v podsírkách Lesnictví, Myslivost, Rybářství a Zoologie. V severní části prvního patra hlavní zámecké budovy byly již od konce roku 2015 stavebně připraveny prostory pro novou lesnickou expozici, která by měla být vybudována ve spolupráci se společností Lesy České republiky. V roce 2017 byla v tomto prostoru otevřena výstava Les pramenů – příběhy lesů, která zážitkovou formou, prostřednictvím exponátů a uměleckých instalací návštěvníkům vypráví o lesnictví, krajině a také o pro lesníky podstatném fenoménu vody. Výstavu realizoval umělecký spolek mamapapa, finančně ji podpořila společnost Lesy České republiky.

Muzeum každoročně pořádá akce pro veřejnost. Největší jsou červnové Národní myslivecké slavnosti, jejichž vrcholem je Mistrovství České republiky ve vábení jelenů. Pobočka úzce spolupracuje i se sousední zoologickou zahradou.

122

Muzeum vinařství, zahradnictví a krajiny ve Valticích

123

Pracoviště bylo ve Valticích otevřeno v roce 1994 a do roku 2001 k němu patřily také pobočky na zámku v Lednici na Moravě a na Janově hradě. Charakteristickým rysem pobočky je její specializace na jednotlivá zahradnická odvětví, jako jsou vinařství, ovocnářství, zelinářství a květinářství. Valtická pobočka jimi tak prezentuje doklady hmotné a duchovní kultury této specializované části zemědělství, poskytuje návštěvníkům informace a udržuje povědomí o zásadním vlivu zemědělství na udržení kulturní krajiny a zdravého životního prostředí.

Cennou součástí fondu je rovněž knihovna někdejší Moravské zemědělské rady, která obsahuje cca 11 500 svazků převážně z konce 19. století a z první poloviny 20. století. V muzeu se nachází sbírka historických vinařských lisů, z nichž nejstarší pocházejí z konce 18. století. Jedinečná je také sbírka parafinových modelů ovoce a zeleniny, která je z historického hlediska výjimečná tím, že obsahuje odrůdy, jež se v současnosti již nepěstují a můžeme je vidět pouze v obrazové podobě jako součást starých atlasů a encyklopedií. Konkrétně jde o soubor 220 starých i novějších světově známých i krajových odrůd jablek, jež čítá 744 kusů zapsaných pod 505 inventárními čísly. 9

V roce 2017 byla schválena žádost NZM o projekt *Modernizace areálu a zefektivnění správy podsbírek* v rámci IROP, díky němuž budou optimalizovány podmínky pro uchovávání sbírkových předmětů a vzniknou tři nové expozice: **Národní expozice vinařství**, **Tajemný život v půdě**, **Lednicko-valtický areál**. V roce 2018 muzeum prochází rekonstrukcí a pro návštěvníky je přístupná pouze následující expozice.

Expozice **Krajina Lednicko-valtického areálu** nabízí pohled do okolí Valtic, součástí Lednicko-valtického areálu, zapsaného v roce 1996 na Seznam světového dědictví UNESCO. Předmětem zájmu tu však nejsou místní architektonické památky, ale příroda, její jednotlivé biotopy, a především živočichové zde žijící. Návštěvníci se seznámí s běžnými i vzácnými druhy ryb žijícími v lednických rybnících i tůních lužního lesa a ptáky, jejichž druhovou pestrostí je příroda Lednicko-valtického areálu vyhlášena. Expozici doplňují velkoobjemová akvária s našimi nejvýznamnějšími sladkovodními rybami.

9 Publikace *Sbírka parafinových modelů jablek* – představuje část souboru modelů ovoce a zeleniny z valtické pobočky NZM, zároveň přináší i základní informace o pěstování jablek nebo o chorobách a škůdcích jabloní.

123 | Budova valtického muzea – je součástí komplexu budov, které patřily k zámecké hospodářské správě lichtenštejnských statků. Koncem 19. století byla budova do značné míry přestavěna, další stavební úpravy probíhají v roce 2018

124 | Historické vinařské lisy a nářadí – expozice dokumentuje vývoj technologie zpracování hroznů, její součástí jsou až 300 let staré velké dřevěné lisy s hmotností až dvě tuny

Na nádvoří muzea probíhá každoročně výstava balkonových rostlin a letniček, na kterou se jejich milovníci sjíždějí ze širokého okolí. Výstava je doplněna pocitovým chodníkem, jenž umožňuje chůzi naboso po různých přírodních materiálech vnímat kouzlo přírody všemi smysly. Každoročně muzeum pořádá výstavy, přednášky, workshopy, edukační programy, a především akce se svou nevšední atmosférou, jako je Muzejní noc, Muzejní dýňobraní či nově Valtické vinobraní ve spolupráci s městem Valtice. Stále větší pozornost je v muzeu věnována i rozmanitým vzdělávacím programům pro studenty, školáky a děti předškolního věku, kteří se hravou formou lépe seznamují se sbírkovými předměty a tradičními zemědělskými technikami. Výstavy a doprovodné programy jsou tvořeny tak, aby se návštěva muzea stala zážitkem, byla přínosná pro celoživotní vzdělávání a stala se důvodem k opakovanému návratu. NZM Valtice má společnou vstupenku se zámek Valtice, návštěvníci zámku tak mohou během čekání na prohlídku s průvodcem využít možnosti návštěvy expozic muzea.

124

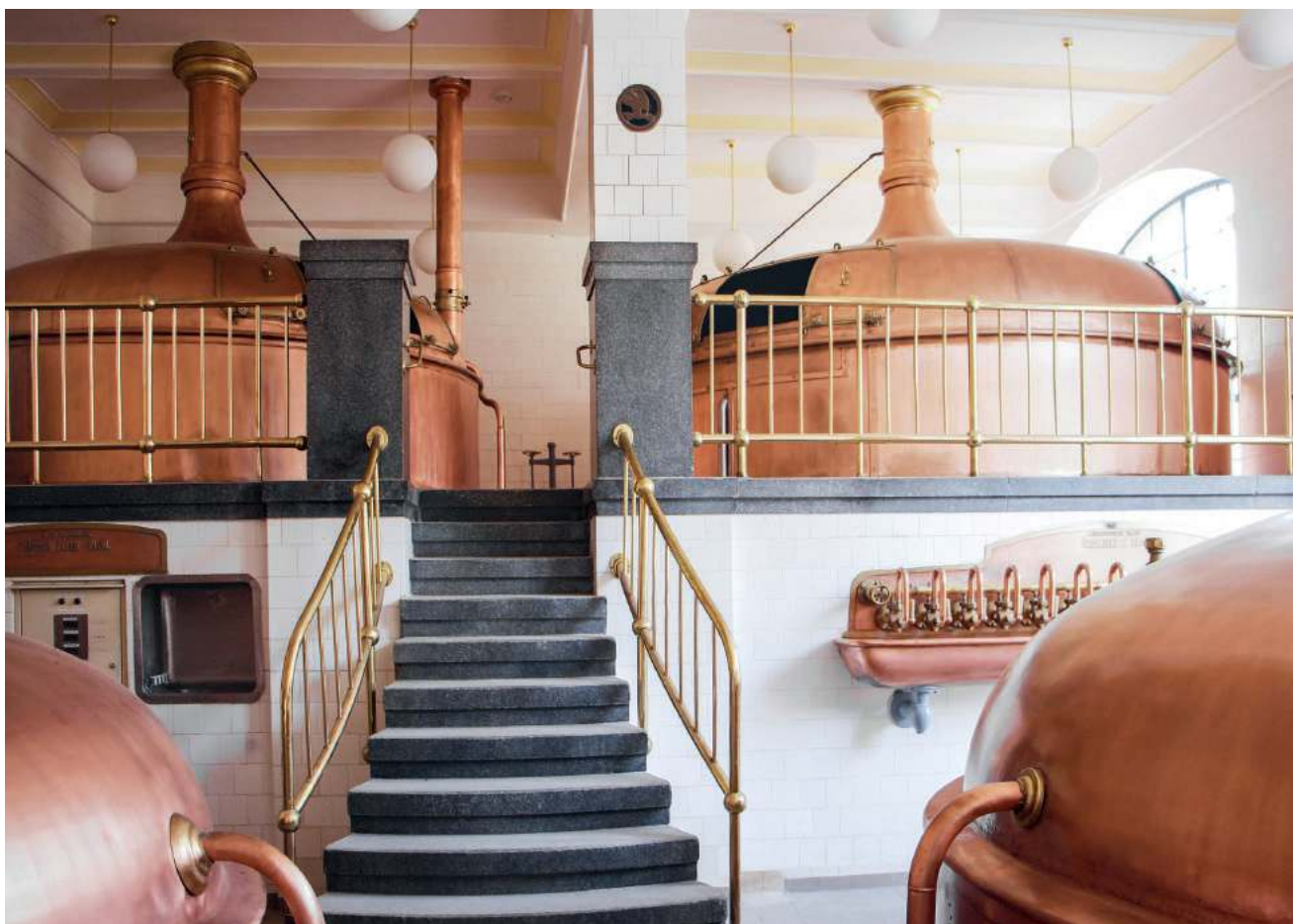

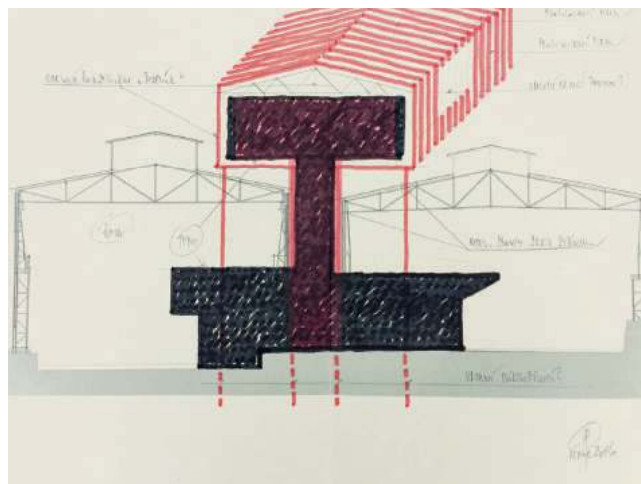
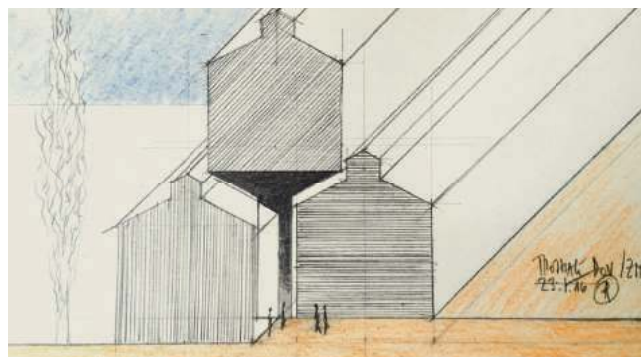
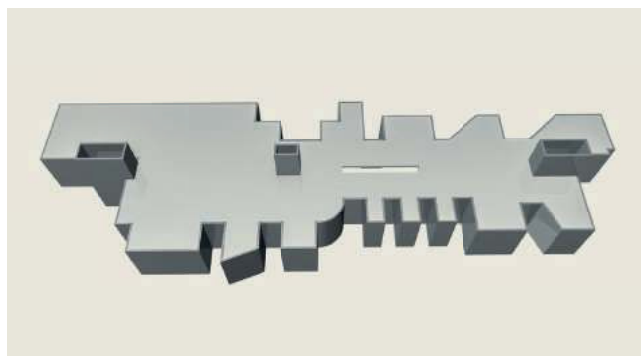
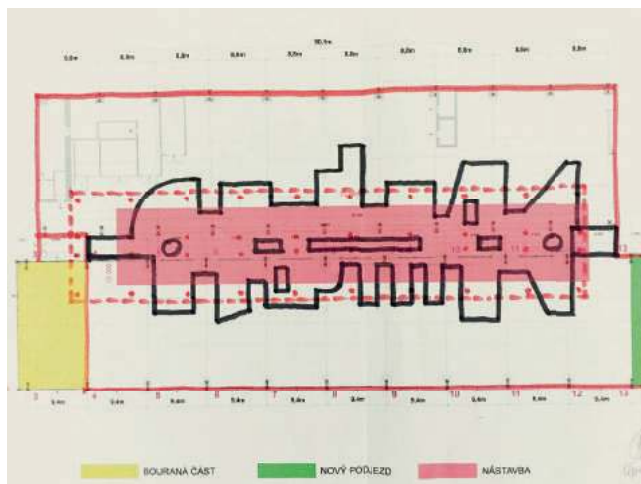
EXPOZICE PIVOVARNICTVÍ VE ZNOJMĚ

125 | Původní technologické zařízení – vybavení varny je původní a pochází z roku 1930. Další část expozice je umístěna v prostoru pod varnou

Dne 28. dubna 2017 byla ve Znojmě slavnostně otevřena Expozice pivovarnictví, která je organizačně začleněna pod pobočku Valtice. Expozice pivovarnictví je umístěna ve varně bývalého pivovaru a jejím provozovatelem je příspěvková organizace města Znojma – Znojemská beseda. Hlavním exponátem muzea je původní technologické zařízení varny z roku 1930, které bylo vyrobeno ve Škodových závodech v Plzni a v roce 2010 bylo prohlášeno za kulturní památku. Expozice mapuje historii a tradici pivovarnictví ve Znojmě a seznamuje návštěvníky s hlavními pivovarskými surovinami – vodou, sladem a chmelem – a se způsobem vaření piva od nejstarších dob až po současnost.

125

126 | NZM v DOV – předmětem projektu jsou stavební úpravy dvou stávajících hal, přístavba mezi obě haly, nástavba a nástupní prostor do hal. Autory architektonického řešení jsou Josef Pleskot a Milan Šraml. První, rukou malovaný návrh Josefa Pleskota z února 2016

Pobočka Ostrava

Nová pobočka NZM v Ostravě vznikla na základě úprav zřizovací listiny v roce 2017. Nákupem dvou hal v oblasti Dolních Vítkovic získalo NZM nové objekty pro prezentaci svého bohatého sbírkového fondu. Původní industriální prostory se již dnes mění v depozitárně-expoziční objekt NZM. Autory architektonického řešení na revitalizaci obou hal včetně unikátní vestavby jsou Ing. arch. Josef Pleskot a Ing. Milan Šraml, kteří svým inovativním řešením elegantně připomínají existenci interakci zemědělství a průmyslu. Po rekonstrukci sem NZM přemístí a návštěvníkům formou otevřeného studijního depozitáře zpřístupní část sbírky historické zemědělské techniky a současně otevře interaktivní expozici Potravinářství zaměřenou na kvalitní české potraviny. Vznik nové infrastruktury pobočky je investičně řešen v rámci projektu IROP.

127

128

129

130

131

132

127 | Reliéfní mapa – střešní expozice na Letné nabízí fascinující výhled na Prahu

128 | Klukovský sen – holčičkám vstup povolen. Výstava v Čáslavi

129 | Otevřená depozitáře – v muzeu zemědělské techniky v Čáslavi

130 | Bylinková zahrádka – společně se skleníkem je součástí zámeckého parku na Kačíně

131 | Gradivo – tmavý hnědák, jeden z našich nejúspěšnějších plemenů

132 | Patrně nejstarší na světě – lesnicko-lovecké muzeum na zámku Ohrada bylo založeno v roce 1842

133 | Plátna štvanic – kopie pláten J. G. Hamiltona jsou zasazeny v původních rámech

134 | Košťýře na víno – vinařské náčiní z valtické pobočky

135 | Scezovací korýtko – historie vaření piva ve Znojmě začíná již ve 13. století

136 | Hradební ulice – v bývalém pivovaru se pivo vařilo od roku 1720

133

134

135

136

PARTNERSTVÍ

Kromě prezentační činnosti probíhající na jednotlivých pobočkách se NZM věnuje i prezentaci muzea mimo své výstavní objekty. NZM využívá pro tyto příležitosti tematicky vhodné veletrhy, slavnosti, akce pro děti a další typy akcí. Komunikace NZM v rámci partnerství je dvojího typu: kontraktační, kdy NZM cílí na odborné a oborové partnery, resortní organizace, svazy, výzkumné ústavy i subjekty podnikatelské sféry, prezentuje svou nabídku (aktivity, cílové skupiny atd.) a hledá možnosti spolupráce, a prezentační, kdy NZM oslovuje širokou veřejnost, rodiny s dětmi, návštěvníky akcí atd., a to zejména atraktivním programem a kontaktní kampaní s představením NZM a jeho aktivit. Pro prezentaci mimo vlastní prostory má muzeum k dispozici tzv. Pojízdné muzeum, mobilní prezentační stánek, vybavený především propagačními materiály. Slouží pro prezentaci expozic, výstav, akcí a projektů na všech pobočkách. NZM se účastní také celorepublikových akcí zaměřených na zemědělství, jako například Agrosalon Země živitelka, Dožínky v Praze pořádané ministerstvem zemědělství nebo cyklus farmářských slavností na středně velkých farmách po celé republice Poznej svého farmáře, Den Země v Praze na Letné. Cílem partnerství je poukázání na muzeum jako klíčovou platformu pro výměnu informací a zkušeností, jako databázi informací. Proto také vznikla iniciativa nazvaná Resortní dny. V jejich rámci získávají partneři muzea možnost vstupu zdarma do expozic, a to v hodnotě rodinné vstupenky. Resortní dny probíhají pod záštitou ministra zemědělství. S vědomím důležitosti a potřeby oslovování zejména nejmladších věkových skupin a ve snaze o odbourávání bariér byla v roce 2017 rozšířena možnost vstupu pro děti a mládež do 18 let zdarma na všechny pobočky muzea, s výjimkou NZM Ohrada a Expozice pivovarnictví ve Znojmě. V rámci školních skupin platí zvýhodněné vstupné i pro středoškoláky starší 18 let. Akce neplatí v NZM Ohrada, kde mají návštěvníci v rámci vstupného i možnost návštěvy sousední ZOO Hluboká nad Vltavou. Projekt *Děti a mládež do muzea zdarma* probíhal v letech 2017 a 2018, v roce 2017 pod záštitou ministra zemědělství.

SÍŤ ZEMĚDĚLSKÝCH MUZEÍ

Ve snaze o navázání na prvorepublikové tradice muzea, které si kladlo za cíl působit po celém území někdejšího Československa, nastartovalo muzeum projekt vytvoření sítě muzeí se zemědělskou tematikou, a to včetně nejmenších muzeí bez řádného statusu, s cílem zmapovat jejich činnosti, expozice, sbírky a aktivity. NZM nabízí metodickou podporu činnosti muzeí, podporu vědy a výzkumu (možnost publikovat v Pramenech a studiích atd.) a současně součinnost při společném marketingu, oslovování cílových skupin, budování návštěvnické základny, společnou propagaci zemědělských témat, turistický rozcestník a dostupnost informací uvnitř sítě. Členství v Síti zemědělských muzeí je určeno provozovatelům paměťových institucí, kte-

ré se zabývají popularizací témat týkajících se venkova, zemědělství, rybářství, vinařství, zahradnictví, lesnictví, myslivosti, potravinářství a gastronomie. Členství je bezplatné pro každého bez ohledu na právní formu organizace. V letech 2017 a 2018 podepsalo NZM v rámci Sítě zemědělských muzeí 35 smluv o spolupráci. Iniciátorem a garantem projektu je NZM, s. p. o., koordinátorem Sítě zemědělských muzeí je Jihočeské zemědělské muzeum, o. p. s. Projekt probíhá pod záštitou ministra zemědělství.

JEDNOTNÁ VIZUÁLNÍ KOMUNIKACE

Muzeum usiluje ve všech aspektech prezentace o dodržení jednotného vizuálního stylu. Od listopadu 2016 používá NZM nové logo, v roce 2017 k němu přibyla série piktogramů označujících jednotlivé pobočky NZM. Piktogramy jsou součástí nového vizuálního stylu, který NZM využívá ve svých hlavních propagačních materiálech. V září 2017 spustilo NZM nový web. Ten díky své struktuře a řadě funkcionalit umožňuje prezentaci mnoha aktivit i jednoduché vyhledávání a filtrování pro jednotlivé pobočky. Vyhovuje i zvýšeným nárokům na responzivitu stránek muzea, neboť stále více návštěvníků vyhledává webové stránky na svých mobilních zařízeních. NZM současně sjednotilo svou prezentaci v rámci sociálních sítí. Má tak pro každou pobočku vlastní facebookový profil (Národní zemědělské muzeum Praha, Traktory Čáslav, zámek Ohrada, muzeum Valtice, Kačina – zámek a muzeum), na Instagramu potom jeden společný účet @zemedelskemuzeum, na Twitteru @zemedelske. Pro propagaci akcí v gastrostudiu používá NZM facebookový profil a instagramový účet Uvařeno v muzeu, NZM Kačina se stará o fanouškovskou stránku Máme rádi Kačinu. Novinkou roku 2017 je i rozesílání newsletteru, k jehož odběru se mohou návštěvníci přihlásit prostřednictvím webových stránek muzea.

NZM bude muzeem života nejen díky svému tématu, které se životem každého z nás bezprostředně souvisí, ale bude jím právě v kontextu orientace na člověka. Je to návštěvník, který stojí v centru zájmu muzea. A je to člověk, který dává muzeu smysl.

5

*Východiska
a vize muzea*

Východiska a vize Národního zemědělského muzea — úspěšné muzeum pro 21. století

Národní zemědělské muzeum slaví 100 let od svého založení. V jubilejním roce jej navštívily stovky tisíc návštěvníků, kterým jsme umožnili, aby zemědělství spatřili jako významný sociokulturní fenomén, jako největší objev lidstva a jedinečné know-how, bez něhož by nevznikly civilizace. Národní zemědělské muzeum (dále NZM) se zabývá problematikou zemědělství, lesnictví, myslivosti, rybářství, zahradnictví, zpracování zemědělských produktů (potravinářství a gastronomie), vývoje venkova a kulturní krajiny; dále vědou a výzkumem, oborovou technikou. Ve vazbě na resort ministerstva zemědělství usilujeme o to, abychom byli „výkladní skříní“ ministerstva a centrem popularizace témat s ním spojených. Je s podivem, jak dlouho tak výjimečné téma, jakým zemědělství je, leželo stranou zájmu odborné i laické veřejnosti. Jedná se přitom o mimořádně širokou, globální a univerzální platformu pro výzkum a muzejní komunikaci historie, současnosti a budoucích trendů lidstva. Základním předpokladem ovšem je, uvědomit si nejen co je zemědělství, co všechno iniciovalo, čím vším prostupuje a co utváří, ale podobný přístup je třeba zvolit i při definování moderního muzea s vizí pro 21. století.

Instituce, které je NZM přímým následovníkem, oficiálně vznikla dne 28. září 1918 založením spolku České zemědělské muzeum. Záhy po vzniku republiky se spolek transformoval na Československé zemědělské muzeum, ústav pro studium a povznesení venkova, aby se stal, zejména díky vynikající muzeologické práci Josefa Kazimoura a za mimořádné politické podpory Antonína Švehly (jednoho z mužů 28. října, kteří se podíleli na vzniku samostatné Československé republiky) jednou z nejprogressivnějších muzejních institucí první republiky. Snaha o šíření povědomí o důležitosti zemědělství v novém státě vedla k zakládání zemských poboček, podpoře agrárního muzejnictví na venkově, vytváření putovních výstav, široké spolupráci s domácími i zahraničními odborníky a institucemi. Jeho význam pak na sklonku existence první republiky podtrhla rovněž stavba moderní, reprezentativní budovy v Praze na Letné. Muzeum bylo klíčovým hráčem ve veřejném prostoru. O významu a důležitosti instituce nebylo v době první republiky pochyb.

137 | Přeštické prase, model – křížence staročeského štětínáče a anglických a německých plemen, v roce 1992 byl zařazen mezi chráněné genetické zdroje. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

138 | Pražský groš – peníze sloužily nejen k nákupu zboží, ale i jako platidlo pro odvod daní. Bylo to výhodnější než odvádění zemědělských produktů. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

139 | Plastová ušní známka pro skot z konce 80. let 20. století – známky slouží k identifikaci zvířat, podle poslední právní úpravy je na nich vyznačeno identifikační číslo zvířete, kraj a země. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

Bohužel historický vývoj přinesl jiné trendy do vývoje zemědělství i muzejnictví obecně. Stejně jako se po roce 1948 stali tradiční reprezentanti zemědělského oboru, v čele se samostatně hospodařícími sedláky, nepřáteli socialistické společnosti, docházelo také k pozvolné metamorfóze společenského významu muzeí. To, co nastartovala nacionalistická hnutí přelomu 19. a 20. století, tedy postupné zesilování paměťové funkce muzejních institucí, nabralo na dynamice v letech socialistických diktatur – národní v letech 1939–1945 a internacionální zejména v období let 1948–1989. Právě regionální nacionalismus a později obě nejvýznamnější totalitní hnutí 20. století nezbytně potřebovala stavět na zkreslených historických mýtech, dokumentovaných dezinterpretovanými artefakty. Návštěvy muzeí se staly jednou z povinných aktivit deklarujících souhlas občanů s režimem a agitační výstavy vedly postupně k vytvoření despektu vůči muzeím obecně. Organizace práce v muzeích často vedla k více či méně skrývané dvoukolejnosti. Muzejní komunikace podléhala diktátu oficiální ideologie, zatímco výzkum mohl probíhat svobodněji a jeho kvalita již více souvisela s kompetencí jednotlivců.

Současná muzea a celé muzejnictví zemí bývalého socialistického bloku si tak logicky nesou řadu traumat, často latentních, jež je třeba nejen identifikovat, ale postupně také odstranit. Je proto nezbytné znovu a znovu upozorňovat na klíčové role muzea coby vzdělávací instituce. Instituce, která by měla být zdrojem radosti, poučení a oddechu. Již před dvě stě lety vznikla nádherná definice muzea jako místa, které by mělo usilovat o to, aby se stalo zdrojem poučení, štěstí. Nejstarší muzea se primárně zaměřovala na dokumentaci přírody, techniky a soudobé vědy a pouze částečně se věnovala i historii. Klíčovou se stala především funkce vzdělávací. Muzeum tak bylo nástrojem zprostředkovávajícím současnost pro lepší budoucnost.

137

138

139

S respektem k dějinami ověřené metodice o totéž usiluje i nově oživené NZM. Jubilea se tradičně slaví připomínkou minulosti, ale stejně vhodné, ne-li důstojnější, je zahájit něco nového, co bude sloužit lidem i do budoucna. Rozhodli jsme se využít obou možností a představujeme návštěvníkům zemědělské muzejnictví jako znovu nalezený poklad z první republiky, který se podařilo v NZM zrestaurovat a v nové formě nabídnout veřejnosti v rámci projektu „Oživení 2015–2018“.

TEZE K BUDOUCNOSTI MUZEA

Po pěti letech je zřejmé, že klíčem k úspěšnému muzeu, které rezonuje ve společnosti, je profesionální přístup. Odborná muzeologická expertiza přináší instituci nové koncepty a řešení, nesoucí trvalou přidanou hodnotu, pracuje s inovacemi, potenciálem lidí a zaváděním experimentů do praxe – ať už je to koncept dynamických expozic, metaexpozice, účelné uspořádání budovy pro muzejní účely, neortodoxní, a přesto profesionální přístup k ochraně sbírkových předmětů, nebo využití sbírky pro vědu, výzkum, prezentaci, popularizaci, využití strukturálních fondů na rozvojové investice a řada dalších opatření. Díky těmto přístupům se NZM stalo muzeem komunitním a participativním, schopným přinášet nové koncepty do života lidí. Jen tak se totiž mohou muzea, včetně toho našeho, stát významnou infrastrukturou pro zlepšení pocitu ze života člověka, nástrojem kvality života (wellbeing).

Pro dalších sto let muzea je klíčové obrátit pozornost na člověka a toto zaměření udržet. Muzeum je veřejnou službou a jako takové musí být otevřené, srozumitelné a relevantní. Společnost 21. století bude čelit řadě nových výzev, jakými jsou rostoucí spotřeba, urbanizace, virtualizace, změna klimatu a další ekologické hrozby, zvyšující se dostupnost technologií či stárnutí obyvatel. V tomto kontextu může NZM přispívat ke komunikaci procesu hledání odpovědi na základě vědecky sbíraných dokladů dokumentujících vývoj a jejich interpretace týmem odborníků, které kolem sebe shromáždilo. Muzeum musí umět hledat, a především komunikovat odpovědi na aktuální témata a nabízet je lidem, kteří se do muzea přicházejí ptát, inspirovat nebo žasnout, odpočívat či se radovat.

NZM musí i v budoucnosti sloužit jako instituce, která poskytuje kontext, tedy potřebné souvislosti. Obrovské množství informací, které bude k dispozici, bude generovat otázky, jak tyto informace využít. Proto je důležité zpřístupnit muzeum dětem už od nejmenšího věku, vychovávat další generaci dětí, pro niž je přirozené se v muzeích svobodně pohybovat, vnímat věci a události v souvislostech historie, současnosti a alternativ vývoje. Inspirovat k přemýšlení a hledání vhodných cest a řešení však musí i aktivní návštěvníky v produktivním věku a stále důležitější bude rovněž rozvíjení schopností komunikace se seniory. Proto musí být cílem poskytnutí mnohem většího prostoru ke spoluúčasti návštěvníků a partnerů na tvorbě a využití sbírky muzea – aktivnímu participativnímu kurátorství. Interakce tak může vést nejen ke zvýšení vědecké hodnoty sbírky, jako korpusu sbírkových předmětů a informací, ale i k účinnosti muzejní komunikace, která by nově měla co nejvíce odrážet nové trendy a očekávání návštěvníků.

140 | Výstava Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech – otevřena 27. září 2018 v rámci oslav 100 let od založení muzea

141 | Mlýnské kameny, konec 19. století – princip vodního mlýna byl znám od antiky, nejstarší zmínka o českém mlýnu pochází z první poloviny 12. století. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

142 | Jetel, tekutinový preparát – jetel představuje významnou inovaci v zemědělství. Díky krmení jetelem mohli hospodáři přesunout dobytek z pastvin do stájí. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

Ve větší míře vzroste význam uchování know-how. Pro podporu kulturních a kreativních odvětví, které budou v evropské ekonomice hrát stále větší roli, bude nutné uchovávat základní kompetence a lidské dovednosti. Čím dříve muzea tuto roli pochopí, tím rychleji poroste jejich význam pro společnost. NZM začalo gastronomií a má před sebou řadu témat, které si uchování technologických postupů pro budoucnost zaslouží.

Sbírkové předměty budou nabízet autentický zážitek, realitu. Moderní technologie se nesporně stanou účinným prostředkem a pomocníkem v řadě procesů, ale nemohou nahradit sílu výpovědi autentických předmětů, dokládajících realitu

140

143 | Lilek brambor, tekutinový preparát – brambory se do Čech dostaly v roce 1610, masově se však rozšířily až po hladových letech 1771–1772. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

144 | Výstava Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech – představuje vzácné i nečekané exponáty, které reprezentují 10 000 let vývoje zemědělství

145 | Myš domácí, dermoplastika – hlodavci jsou podle odhadů i dnes schopni znehodnotit až třetinu úrody. Co teprve ve středověku, kdy hlodavce hubily nanejdýš kočky. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

146 | Balounkova dělená cikorka z konce 19. století – pražením kořene čekanky vzniká tato kávová náhražka. První továrna na cikorku u nás vznikla v roce 1804 v Mochotíně. Exponát NZM z výstavy Největší objev – Fenomén zemědělství ve 100 předmětech

a vypovídajících o ní. Naopak rozmach technologií již nyní zřetelně přispívá ke zdůraznění výjimečnosti a důležitosti muzeí jako institucí, které s trojrozměrnými předměty pracují.

Muzea budou místem bezpečí. Místem, kde máte právo v klidu přemýšlet. Setkávat se s věcmi, které máte rádi, a s lidmi, které chcete potkávat. Vést svobodný dialog. Nechat se inspirovat ke kreativě.

Věříme, že Národní zemědělské muzeum bude i v dalších sto letech muzeem, které bude umět relevantně reagovat na nové společenské problémy tím, že je dokáže pojmenovat, prezentovat v kontextu minulého dění a budoucího vývoje a současně garantovat bezpečný prostor pro diskuzi o nich, a to v evropském, případně globálním kontextu. Že bude muzeem, které patří do lidských životů.

141

142

143

144

145

146

Resumé

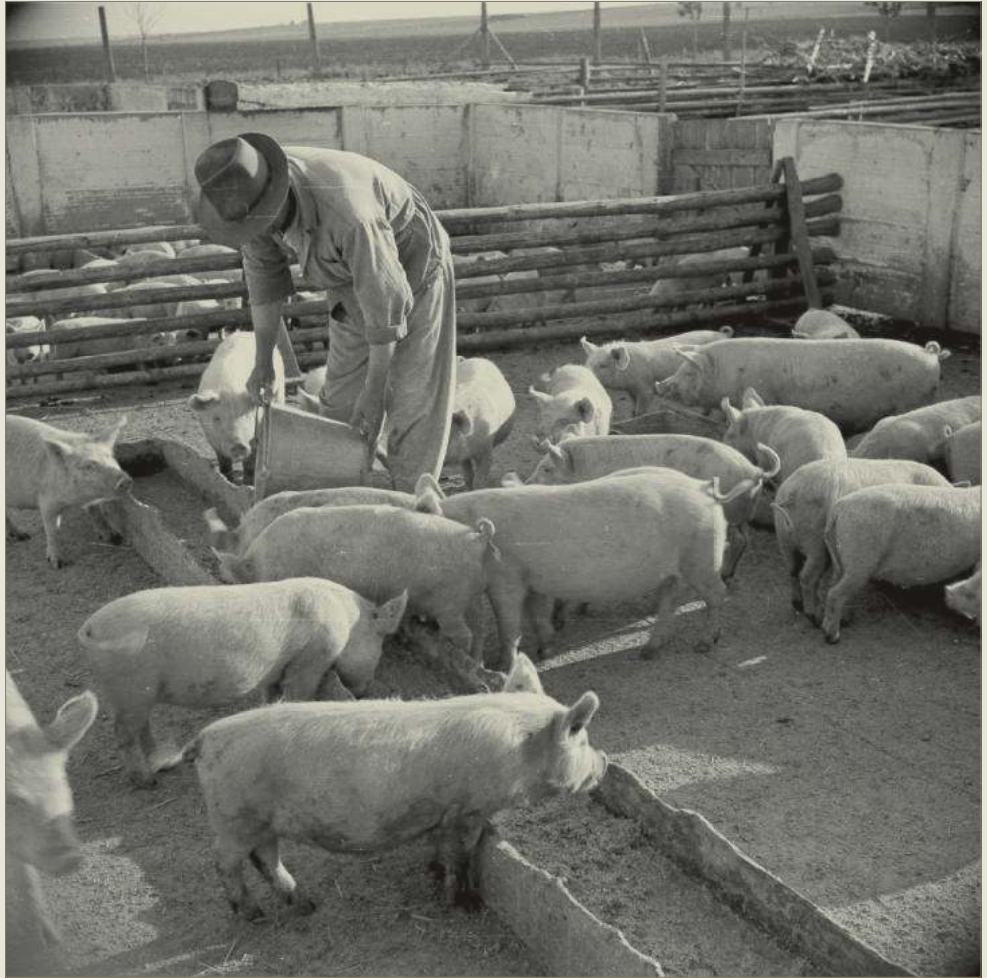
V České republice najdeme takřka 500 muzeí, z toho je 32 muzeí zřízovaných státem a jen osm z nich má ve svém názvu slovo „národní“ nebo „zemské“. Pro Národní zemědělské muzeum je velkou ctí nést toto označení, tedy být národním muzeem tematicky zaměřeným na zemědělství včetně lesnictví, rybníctví, potravinářství, na gastronomii, rozvoj venkova, na krajinu a navazující témata. Jak je patrné ze stoleté historie muzea (viz kapitolu **Zemědělské muzeum – služba českému venkovu, společnosti, národu**), toto muzeum si muselo právo být „národním“ tvrdě vybojovat a odpracovat. Též nebylo snadné si tuto poctu udržet až do současnosti.

Národní zemědělské muzeum se sto let snaží shromážďovat sbírkové předměty, příběhy a poznatky týkající se jednotlivých oborů zemědělství. Co a jak se v této oblasti dařilo, je zachyceno v části této publikace týkající se jednotlivých podsbírek (viz kapitolu **O podsbírkách Národního zemědělského muzea**). V publikaci je též popsána činnost muzea jako vědecké instituce (viz kapitolu **Věda a výzkum v muzeu na počátku 21. století**).

Význam jednotlivých sektorů hospodářství se v dnešní moderní a bohaté společnosti měří pomocí hrubého domácího produktu (HDP) a počtu zaměstnanců. V zemědělství (včetně lesnictví a rybolovu) pracují cca čtyři procenta obyvatel České republiky a podíl na HDP je přibližně tři procenta. Zorným úhlem těchto měřítek se zdá celý sektor zemědělství zdánlivě málo významný. Ale tak tomu není. Zemědělství poskytuje suroviny pro potravinářství a návazně pro gastronomii. Pro každého člověka jsou tak důležité kvalitní, zdravé a cenově dostupné potraviny z domácí produkce. Též jsou pro jednotlivce, ale i celou společnost důležitá témata jako potravinová soběstačnost a bezpečnost, udržitelné hospodaření v zemědě-

ství, lesnictví a rybolovu, péče o krajinu, ochrana půdy a vody jako národního bohatství. Tato témata v potřebných souvislostech a také „zdravý selský rozum“ se snaží Národní zemědělské muzeum prezentovat rodinám s dětmi, školám a samozřejmě každému návštěvníkovi, kterého baví bádát a učít se pomocí zážitků v expozicích, výstavách či na rozmanitých akcích muzea. V publikaci se tomu věnujeme jak z hlediska minulosti (v kapitole **Proč potřebujeme Národní zemědělské muzeum**), tak z hlediska přítomnosti (v kapitole **Muzejní komunikace**) a samozřejmě také budoucnosti – diskuze nad vizí muzea. Tato publikace tak nepopisuje jen minulost, ale také současnost a faktory pro formulaci vize muzea.

Cílem výzkumu prováděného v rámci zpracování a přípravy této publikace bylo provést kritickou analýzu a zhodnocení činnosti Národního zemědělského muzea v minulosti a současnosti, a to v potřebných souvislostech. Dalším cílem bylo identifikovat faktory významné pro formulaci vize muzea. Autorství kolektiv publikace je přesvědčen, že publikace přináší nové poznatky nebo stávající poznatky ukazuje v nových souvislostech či kontextu, kritická analýza a zhodnocení byly adekvátně provedeny a identifikované faktory významné pro budoucnost byly podrobeny potřebné diskuzi. Diskuze v potřebných souvislostech bude pokračovat a názory a příspěvky čtenářů jsou velmi vítány.

Summary

There are almost 500 museums in the Czech Republic. Of these, 32 were established by the state and only in 8 cases, their name includes the epithet 'national' or 'regional'. It is great honour for the National Museum of Agriculture to bear its name, that is, to be a national museum focused on agriculture including forestry, fishing, food production, gastronomy, rural development, landscape, and related subjects. As apparent from its century-long history (see chapter *Agricultural museum – service to Czech countryside, society, nation*), this museum had to work towards and fight for being a 'national' institution. It also has not been easy to preserve this honour to this day.

For the past one hundred years, the National Museum of Agriculture has been active in gathering collection items, stories, and knowledge pertaining to all parts of agriculture. What has been achieved is described in the part of this publication dedicated to the individual subcollections (in chapter *On the subcollections of the National Museum of Agriculture*). This book also presents our museum's activities in science and research (in chapter *Science and research in the museum in early 21st century*).

Importance of the various sectors of national economy is in our modern and rich society measured using their contribution to the gross domestic product (the GDP) and the number of people they employ. Only about 4% of Czech population is active in agriculture (including forestry and fisheries) and its share in the GDP amounts to approximately 3%. Through the prism of these numbers, agriculture as a whole may seem relatively unimportant. Yet it would be a mistake to think so. Agriculture provides raw materials for food production and subsequently also gastronomy, and high-quality, healthy, and affordable food from domestic production is important for everyone. Of

importance for individuals but also society as a whole are also issues such as food self-sufficiency and security, sustainable agriculture, forestry, and fisheries, landscape protection and care, as well as protection of water and soil: all these elements are part of our national wealth.

The National Museum of Agriculture tries to present these subjects within their broader context to families with children, to schools, and to all visitors who wish to engage in investigation and experiential learning in our exhibitions, expositions, and special events. This publication therefore deals not only with the past (in chapter *Why we need a National Museum of Agriculture*) but also the present (in chapter *Museum communication*), and naturally also future (we discuss the *Museum's vision*). Readers can thus learn not only about the past, but also about the present and about factors which contribute to a formulation of museum's vision for the future.

The *aim of research* carried out as part of preparation of this publication was to perform a critical analysis and evaluation of activities, both past and present, of the National Museum of Agriculture, within their requisite context. Another aim of this publication was to identify the factors which play an important role in formulating the museum's vision for the future. The authors of this publication are convinced that the book you have in your hands brings new interesting facts, shows existing knowledge within new contexts, the text is the result of critical analysis and evaluation, and factors identified as important for future vision have been sufficiently discussed. Discussions within their relevant context will continue and your views and contributions will be most welcome.

Výběrová bibliografie

SBÍRKA NZM — OBECNĚ

- FRIČ, Jan, Lesnické museum. Vznik a organizace lesnického musea, Věstník Československého zemědělského musea, 1929, roč. II., č. 1, s. 1–2.
- JURKOVIČ, Miloš, 35. výročí sprístupnenia zbierok Zemedelského múzea v Bratislave, Agrikultúra, 1966, č. 5, s. 133–135.
- JURKOVIČ, Miloš, Z dejín Zemedelského múzea v Bratislave. (K 40. výročíu sprístupnenia muzeálnych zbierok), Agrikultúra, 1970, č. 9, s. 247–290.
- KASAL, Václav, Činnost Zemědělského musea Ohrada v letech 1961–1990, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 117–130.
- KOUKAL, Vítězslav, Expoziční činnost Zemědělského musea v letech 1891–1991, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 169–182.
- KOUKAL, Vítězslav, Zemědělské muzeum v Lednici na Moravě, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 131–144.
- KUBAČÁK, Antonín, Vývoj zemědělského musea v Praze v letech 1891–1989, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 39–71.
- KUTTELVAŠER, Zdeněk, Zemědělské muzeum a dokumentace současnosti, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1983, č. 23, s. 299–309.
- MAŇAS, Jan, Zemědělské muzeum 1891–1991, Praha: Ústav vědecko-technických informací pro zemědělství 1991.
- NIKENDEY, Antonín, Lesnické a myslivecké muzeum Ohrada v Hluboké nad Vltavou. 150. výročí musea, Obnovená tradice, 1992, č. 3, s. 25–27.
- NOVÁK, Pavel, Vývoj spolku Vězehradnického musea a zahradnických sbírek Zemědělského musea, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1988, č. 27, s. 255–272.
- NOVÁK, Pavel, Zemědělské muzeum Kačina, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 105–116.
- PERNES, Jiří, Nejstarší pokusy o muzejní dokumentaci zemědělství v českých zemích, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 13–29.
- PERNES, Jiří, Vznik a působení poboček Československého zemědělského musea v letech 1924–1945, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 73–92.
- Průvodce sbírkami Zemědělského a lesnického musea v Brně, Brno: vlastním nákladem 1935, s. 4–11.
- Průvodce sbírkami Zemědělského a lesnického musea v Opavě, Opava: nákladem musea, 1936.
- PŠENIČKOVÁ, Jana – ŠOUŠA, Jiří, Nástin vývoje Zemědělského musea v Praze a Josef Tlapák v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století, in: PŠENIČKOVÁ, Jana – ROHÁČOVÁ, Olga – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Pocta nestoru české agrární historiografie: k jubileu PhDr. Josefa Tlapáka, CSc., Praha: Spolek zemědělského musea 2003, s. 43–49.
- SCHWARZ, Mili, Schloss Ohrad. Geschichte des Jagdschloßes bei Frauenberg an der Moldau und des dortigen Forst und Jagdmuseums, Murau 1990.
- Spríevodca sbierkami Zemedelského musea v Bratislave, Věstník Československého zemědělského musea, 1929, II., s. 397–416.
- STEINOVÁ, Šárka, Osudový příběh Československého zemědělského musea (1891) 1918–1952, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2013.
- TEMPÍR, Zdeněk, Zemědělské muzeum 1891–1981, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1981, č. 21, s. 35–98.
- VONTORČÍK, Jozef, Slovenské poľnohospodárske múzeum v Nitre, jeho vznik, vývoj a činnosť, Vědecké práce Národního zemědělského musea, 1993, č. 30, s. 155–168.

ARCHIVÁLIE

STEINOVÁ, Šárka, Archivní dokumenty a fotografie lesního dopravnictví ve fondech archivu Národního zemědělského musea Praha, in: STEINOVÁ, Šárka (ed.), Z historie lesního dopravnictví. Z historie lesného dopravnictví. From the forrest transport history, sborník referátů, Zvolen 24. 10. – 26. 10. 2012, Praha: Národní zemědělské muzeum 2012, s. 180–193.

STEINOVÁ, Šárka, Josef Kazimour a zemědělské muzeum. Archiv NZM – sbírka písemných dokumentů, Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 11–13.

STEINOVÁ, Šárka, Přehled osobních fondů zemědělců a lesníků v paměťových a jiných institucích, Praha: Národní archiv 2017.

STŘESKOVÁ, Jaroslava, Fričova sbírka zemědělských rukopisů v Zemědělském muzeu na Kačíně, Agrikultúra, 1965, č. 4 s. 217–225.

BOTANICKÁ

KŘEČEK, Vilém et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zahradnictví, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

POKORNÝ, Jaroslav, Semena květin od J. Prokopa (podsběrka Botanika), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 112–114.

DOPRAVA A ZDROJE ENERGIE

LÁZNIČKA, Jan – MICHÁLEK, Vladimír, Historie zemědělské techniky v českých zemích, Praha: Profi Press, s. r. o. 2012.

MICHÁLEK, Vladimír et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zemědělství, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

MICHÁLEK, Vladimír, Parní stroje (podsběrka Doprava a zdroje energie), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 80–84.

ETNOGRAFIE

BORTEL, Roman, Archeologické nálezy z dob raného zemědělství (podsběrka Etnografie), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 42–46.

MAŇAS, Jan, Zemědělské muzeum 1891–1991, Praha: Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství 1991.

NOVÁK, Pavel et al., Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2007.

FOTOARCHIV

ČENĚK, Miroslav et al., Lidé, krajina a zemědělství. Praha: Profi Press s. r. o. 2010.

POLÍČKOVÁ, Berenika, Fotoarchiv Národního zemědělského muzea Praha, Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 19.

KNIHY

ŠTECHEROVÁ, Alena, Knihovna Národního zemědělského muzea Praha, Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 14–18.

KVĚTINÁŘSTVÍ

KŘEČEK, Vilém et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zahradnictví, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

KŘEČEK, Vilém, Plastické obrazy zahrad a parků (podsběrka Květinářství), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 115–116.

LESNICTVÍ

ČENĚK, Miroslav et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Lesnictví, myslivost a rybářství, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

KASAL, Václav, Ruční těžební nářadí (podsběrka Lesnictví), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 93–95.

MELCROVÁ, Jana, Expozice lesnictví Národního zemědělského muzea – historie a současnost, Prameny a studie, 2016, č. 58, s. 197–211.

MODELY STAVEB

NOVÁK, Pavel – JAKUBSKÁ, Jana, Lidová architektura na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895, Praha: Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2016.

NOVÁK, Pavel, Modely lidových staveb vystavených na NVČ a současný stav jejich vzorků, Prameny a studie, 2015, č. 56, s. 107–120.

NOVÁK, Pavel, Modely zemědělských usedlostí (podsběrka Modely staveb), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 57–59.

NOVÁK, Pavel, Státní úprava poddanských vztahů a její vliv na lidové stavitelství (její odraz ve sbírce modelů lidových staveb NZM), Prameny a studie, 1998, č. 37 (Sběrka modelů lidových staveb Národního zemědělského muzea v Praze), s. 12–31.

MYSLIVOST

ČENĚK, Miroslav et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Lesnictví, myslivost a rybářství, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

ČENĚK, Miroslav, Ornitologické preparáty (podsběrka Myslivost), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 89–92.

ČENĚK, Miroslav – VOLDŘICHOVÁ, Marie – ROBOVSKÝ, Jan, Sallačova sbírka jelenovitých. Kritický katalog. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2014.

VOLDŘICHOVÁ, Marie – ČENĚK, Miroslav, Sallačova sbírka, turovitých. Praha: Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2017.

NUMIZMATIKA

MÍČOVÁ, Klára, Mincovníctví a medailérství (podsbírka Numizmatika), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 60–64.

MÍČOVÁ, Klára, Účelové známky a nouzová platidla, Prameny a studie, 2007, č. 39 (Obchod), s. 19–26.

OBCHOD

ŽIVNÝ, Michal, Historické pozadí obchodu (podsbírka Obchod), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 69–72.

OBRAZY

VLČEK, Martin, Historie Šrobárovy sbírky, Prameny a studie, 2012, č. 49, s. 214–224.

VLČEK, Martin, Šrobárova sbírka a sbírka rytin, litografií a etnografických kreseb (podsbírka Obrazy), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 65–68.

VLČEK, Martin, Významní historici a znalci umění spojení se Šrobárovou sbírkou, Prameny a studie, 2016, č. 58, s. 98–115.

OVOCNICTVÍ

KŘEČEK, Vilém et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zahradnictví, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

KŘEČEK, Vilém – SVOBODOVÁ, Kamila – ŠVĚDOVÁ, Dominika, Sběrka parafinových modelů jablek, Praha: Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2016.

POKORNÝ, Jaroslav, Parafinové modely ovoce a zeleniny (podsbírka Ovocnictví), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 107–109.

POTRAVINÁŘSKÁ VÝROBA

DOLANSKÁ, Lucie, Pekařské stroje na počátku 20. století (podsbírka Potravinařská výroba), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 47–52.

KUBÁSKOVÁ, Lucie et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Potravinařská výroba, Praha: Národní zemědělské muzeum 2011.

KUBÁSKOVÁ, Lucie, Od věku sloužím člověku. Obaly potravin v historickém kontextu, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2012.

KUTTELVAŠER, Zdeněk et al., Vývoj mlynářství, Praha: Mlýny a pekárny, oborové ředitelství.

LOUDIL, Lumír, Vývoj mlékařství. Průvodce expozicemi, Vědecké práce Národního zemědělského muzea, 1971, č. 10, s. 209–227.

MAŇAS, Jan, Zemědělské muzeum 1891–1991, Praha: Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství 1991.

ROSTLINNÁ VÝROBA I

HÁJEK, Antonín, První živé expozice v NZM, Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 30–34.

JANUSOVÁ, Lucie, Časy cepů zemědělských, Prameny a studie, 2012, č. 48, s. 17–19.

STRNADOVÁ, Dana, Encyklopedie strojů a nářadí. Zemědělství. Praha: Národní zemědělské muzeum 2011.

STRNADOVÁ, Dana, Kukuřice dar – dar bohů, Prameny a studie, 2012, č. 48, s. 6–16.

STRNADOVÁ, Dana, Zemědělské ruční nářadí (podsbírka Rostlinná výroba I), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 30–34.

ROSTLINNÁ VÝROBA II

LÁZNIČKA, Jan et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zemědělství, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

LÁZNIČKA, Jan – MICHÁLEK, Vladimír, Historie zemědělské techniky v českých zemích, Praha: Profi Press, s. r. o., 2012.

LÁZNIČKA, Jan, Motorový pluh Excelsior P5 (podsbírka Rostlinná výroba II), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 75–79.

LÁZNIČKA, Jan, Nářadí a stroje na pěstování brambor, Prameny a studie, 2008, č. 40 (Brambory – skrytý poklad), s. 19–31.

TEMPÍR, Zdeněk, Expozice a sbírka oradel Zemědělského muzea, Vědecké práce Zemědělského muzea, 1977, č. 17 (Vývoj oradel – průvodce), s. 33–63.

RYBÁŘSTVÍ

ANDRESKA, Jiří, Lesk a sláva českého rybářství, Pacov – Praha: Nuga, 1997.

ANDRESKA, Jiří, Lidové nástroje říčního rybářství v Československu a přilehlém okolí, Vědecké práce Národního zemědělského muzea, 1972, č. 12, s. 175–260.

ANDRESKA, Jiří, Rybářství a jeho tradice, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1987.

ANDRESKA, Jiří, Vývoj nářadí v rybníčním hospodářství, Vědecké práce Československého zemědělského muzea, 1969, č. 9, s. 81–165.

ANDRESKA, Jiří, Vývoj rybářství. Zemědělské muzeum Ohrada Hluboká n. Vlt. Průvodce expozicemi, Praha: ÚVTIZ 1981.

ČENĚK, Miroslav, Antonín Frič a jeho muzejní sbírky (podsbíрка Rybářství), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 96–98.

ČENĚK, Miroslav et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Lesnictví, myslivost a rybářství, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

STEJSKALOVÁ, Helena – STEJSKAL, Aleš (eds.), Ryby a lidé. Rožmberkové a rybníkářství na jihu Čech a ve Waldviertlu, České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích 2012.

ŘEMESLA

NOVÁK, Pavel et al., Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2007.

NOVÁK, Pavel, Encyklopedie strojů a nářadí. Venkovská řemesla, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

NOVÁK, Pavel, Soubor hoblíků (podsbíрка Řemesla), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 39–41.

VINAŘSTVÍ

KŘEČEK, Vilém et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zahradnictví, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

POKORNÝ, Jaroslav, Vinařské lisy (podsbíрка Vinařství), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 101–109.

ZELINÁŘSTVÍ

KŘEČEK, Vilém et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zahradnictví, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

POKORNÝ, Jaroslav, Balíčkováč Vajma (podsbíрка Zelinářství), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 110–111.

ZOOLOGIE

ČENĚK, Miroslav, Ornitologická sbírka muzea Ohrada v Hluboké nad Vltavou v katalogu z roku 1849. Ornithological collection of the Ohrada museum, Prameny a studie, 2018, č. 62, s. 23–34.

ČENĚK, Miroslav, Ptáci ve sbírkách Národního zemědělského muzea v loveckém zámku Ohrada v Hluboké nad Vltavou (Birds in the collection of the National Agriculture Museum in the hunting lodge Ohrada in Hluboká nad Vltavou). Zprávy MOS 2006, č. 64, s. 81–109.

ČENĚK, Miroslav, 150. výročí narození prof. dr. Viléma Sallače, tvůrce proslulé sbírky parožní jelenovitých z celého světa, Myslivost, 2002, č. 3, s. 4.

ČENĚK, Miroslav – VOLDŘICHOVÁ, Marie – ROBOVSKÝ, Jan, Sallačova sbírka jelenovitých. Kritický katalog. Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2014.

VOLDŘICHOVÁ, Marie, Sallačova sbírka jelenovitých a turovitých na loveckém zámku Ohrada, Svět myslivosti, 2018, č. 5, s. 36–38.

VOLDŘICHOVÁ, Marie – ČENĚK, Miroslav, Sallačova sbírka, turovitých. Praha: Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2017.

ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA

LOUDIL, Lumír, Vývoj mlékařství. Průvodce expozicí, Vědecké práce Národního zemědělského muzea, 1971, č. 10, s. 209–227.

NOVÁK, Pavel et al., Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2007.

RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zemědělství, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra, Historické proměny uzdění koní s cílem utřídění a identifikování sbírky udidel v NZM, Prameny a studie, 2013, č. 50 (Z historie zemědělství III.), s. 113–124.

RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra, Chov hospodářských zvířat (podsbíрка Živočišná výroba), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 35–38.

RŮŽIČKOVÁ, Vladimíra, Jezdecká sedla používaná na našem venkově v porovnání se sedly ve sbírkách NZM, Prameny a studie, 2014, č. 52, s. 105–119.

TEMPÍR, Zdeněk, Včelařské sbírky a vývoj včelařství v Zemědělském muzeu (Vývoj včelařství – průvodce expozicí), Vědecké práce Národního zemědělského muzea, 1983, č. 23, s. 141–192.

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

HÁJEK, Antonín, První živé expozice v NZM (podsbíрка Přírodní podmínky a věda), Prameny a studie, 2006, č. 38 (115 let NZM), s. 53–56.

KŘEČEK, Vilém et al., Encyklopedie strojů a nářadí. Zahradnictví, Praha: Národní zemědělské muzeum Praha 2011.

FOTOGRAFIE
NA PŘEDĚLECH
TÉTO KNIHY

Jindřich Štreit

Jindřich Štreit a fotografie venkova je neoddělitelné spojení. Fotografování venkovského života, spojeného s prací v zemědělství, se věnuje již od 70. let minulého století. Mnoho z jeho záběrů se stalo doslova ikonickými fotografiemi české dokumentární fotografie. Jindřich Štreit zná dobře prostředí (zejména moravského) venkova a často i lidi, které fotografuje. A pokud ne, získá si je rychle svou charismatickou osobností. Proto ho pustí i do svého soukromí a divák má pocit, že je přímým účastníkem děje. Za dlouhou dobu, kdy Jindřich Štreit venkov dokumentuje, sledujeme na jeho fotografiích cyklus, který se opakuje – půda se musí obdělávat, úroda sklízet, krávy podojit. Okolnosti, prostředí, stroje i lidé se mění, podstata života zůstává.

Národní zemědělské muzeum začalo v roce 2018 s projektem, jehož cílem je dokumentace současného zemědělství. Projekt je zamýšlen jako dlouhodobý, každý rok by se mu měl věnovat jiný autor, aby se rozšířilo spektrum pohledů. Koho jiného oslovit jako prvního než vynikajícího dokumentaristu, který má s tématem tak bohaté zkušenosti, aby mohl nastavit laťku i do budoucna. Jindřich Štreit fotografoval během celého roku v různých zemědělských a potravinářských provozech na Moravě – v okolí Bruntálu, Rýmařova, Uničova, Šternberku, Šumperku a Litovle –, v zemědělských podnicích Paseka, Dlouhá Loučka a Tvrdkov, na jatkách v Mladějovicích, u soukromých zemědělců, v litovelském pivovaru, cukrovaru a v sýrárně. Obsáhlý soubor jeho fotografií se stává významným obohacením podsbírky Fotoarchiv.

100 let

NÁRODNÍHO ZEMĚDĚLSKÉHO MUZEA

Autoři textů:	prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc. doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc. Mgr. Antonín Šimčík a kol.
Autoři fotografií:	prof. Mgr. Jindřich Štreit, Dr.h.c Zuzana Zónová Mgr. Lenka Patoková Iveta Kopicová Radek Čermák Mgr. Michaela Zeinerová Brachtlová, Ph.D. Historické fotografie jsou uloženy v podsбірce Fotoarchiv NZM.
Na textech dále spolupracovali:	PhDr. Jitka Balcarová, Ph.D. Mgr. Ivan Berger Ing. Miroslav Čeněk PhDr. Pavel Douša, Ph.D. Bc. Jana Jakubská Mgr. Jana Jírovcová Mgr. Martin Kopeček Ing. Vilém Křeček Mgr. Lucie Kubásková Ing. Jan Lázníčka Mgr. Klára Linhartová Mgr. Nada Machková Prajzová, Ph.D. Ing. Jana Melcrová Ing. Vladimír Michálek Pavla Neumanová PhDr. Pavel Novák doc. Ing. Milan Jan Půček, MBA, Ph.D. Mgr. Kamila Svobodová Mgr. Dominika Švédová Mgr. Marie Voldřichová Mgr. Martin Vlček Mgr. Michaela Zeinerová Brachtlová, Ph.D.
Vydalo:	Národní zemědělské muzeum, s. p. o. Kostelní 1300/44, 170 00 Praha 7 www.nzm.cz

Redakce:	Mgr. Monika Tomíčková Bc. Lenka Martinková
Obrazová redakce:	MgA. Jan Dočekal Mgr. Monika Tomíčková MgA. Kateřina Závodová Mgr. Michaela Zeinerová Brachtlová, Ph.D.
Jazyková redakce:	Mgr. Eva Navrátilová
Grafický design, sazba, obálka:	MgA. Jan Dočekal
Fotografická postprodukce:	Ing. Petr Kalousek
Korektury:	Alena Žitníková, Proofreading.cz
Překlad do anglického jazyka:	Anna Pilátová, Ph.D.

Tisk: Typos, tiskařské závody, s. r. o.

Vydání první | Praha 2018
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Zřizovatelem muzea je Ministerstvo zemědělství ČR
ISBN 978-80-88270-02-7

1918
100
2018
SPOLEČNÉ STOLETÍ

Národní
zemědělské
muzeum

Národní zemědělské muzeum se sto let snaží shromažďovat sbírkové předměty, příběhy a poznatky, které se týkají jednotlivých oborů zemědělství. Tematicky se zaměřuje na zemědělství včetně lesnictví, rybářství, potravinářství, na gastronomii, rozvoj venkova, na krajinu a navazující témata. Témata, jako je potravinová soběstačnost a bezpečnost, udržitelné hospodaření, péče o krajinu, ochrana půdy a vody jako národního bohatství a také „zdravý selský rozum“, se snaží v potřebných souvislostech prezentovat rodinám s dětmi, školám a samozřejmě každému návštěvníkovi, kterého baví bádát a učit se pomocí zážitků v expozicích, na výstavách a při rozmanitých akcích muzea. Co a jak se v této oblasti dařilo, shrnuje publikace, jež vychází u příležitosti 100 let muzea a 100 let oslav výročí samostatnosti naší republiky.

Národní
zemědělské
muzeum

100
1918—2018

1918
100
2018
SPOLEČNÉ STOLETÍ

www.nzm.cz
2018

